ISSN: 2149-8598
Available online at
http://javstudies.com

JAVStudies
Journal of Academic Value Studies

INTERNATIONAL REFEREED PEER REVIEW E-JOURNAL

VOLUME 7
ISSUE 1

YEAR
2021

JOURNAL OF
ACADEMIC VALUE STUDIES

EDITORIAL

Dear scientists and visitors,

We are proud to complete the seventh year with this last issue of the year. JAVStudies, which is an international refereed scientific journal covering the studies of economics, business, finance, political science, public administration, local governments, urbanization, social services, international relations, finance, econometrics, tourism, foreign trade, agricultural economy, labor economy, management information systems, health management, industrial engineering, engineering economics, logistics and other studies on economics, business administration, applied sciences and political and administrative sciences, is published four or five times a year.

JAVStudies is an internationally indexed journal and has been publishing for 7 years. The journal, which continues its publishing life with the ISSN number 2149-8598, has an electronic format. JAVStudies scanned by international indexes and databases such as International Index Copernicus (ICI), Eurasian Scientific Journal Index (ESJI), Directory of Research Journals Indexing (DRJI), ResearchBible (Academic Resource Index), Scientific Indexing Services (SIS), Advanced Science Index, Akademik Arastirmalar Indeksi (Acarindex.com), Sosyal Bilimler Atif Dizini (SOBIAD), Social Science Research Network (SSRN), Idealonline Veri Tabani, Ajindex Academic Journals, Arastirmax.

In the journal, the review process is carried out objectively and impartially, and the double-blind peer review system is applied, in which the names of the referees and authors are hidden. Efforts are made to ensure completing the process quickly and the accepted articles are given a DOI number.

Contributing to the journal by your precious works is very important for us in terms of developing science in the world, being beneficial to humanity and becoming a more qualified journal. We hope that this issue is helpful and we thank you, our esteemed scientists and readers, for your interest.

Prof. Dr. İbrahim Halil Sugözü

Editor-in-Chief

Journal of Academic Value Studies

Volume 7, Issue 1
P. Date: 14 Apr. 2021
ISSN: 2149-8598
Total Article : 5

GENERIC PAGE

javstudies.com | *javstudies@gmail.com*

Disciplines

economics, finance, business administration, econometrics, tourism, foreign trade, labor economics, agricultural economics, engineering economics, labor economics, management information systems, political science, public administration, local government issues, urbanization, social work, international relations, health management, logistics management

Frequency

March, June, September, December

International Refereed & Indexed / Open Access E-Journal

JAVStudies, which is an international refereed scientific journal covering the studies of economics, business, finance, political science, public administration, local governments, urbanization, social services, international relations, finance, econometrics, tourism, foreign trade, agricultural economy, labor economy, management information systems, health management, industrial engineering, engineering economics, logistics and other studies on economics, business administration, applied sciences and political and administrative sciences, is published four or five times a year.

JAVStudies is an internationally indexed journal and has been publishing for 7 years. The journal, which continues its publishing life with the ISSN number 2149-8598, has an electronic format. JAVStudies scanned by international indexes and databases such as International Index Copernicus (ICI), Eurasian Scientific Journal Index (ESJI), Directory of Research Journals Indexing (DRJI), ResearchBible (Academic Resource Index), Scientific Indexing Services (SIS), Advanced Science Index, Akademik Arastirmalar Indeksi (Acarindex.com), Sosyal Bilimler Atif Dizini (SOBIAD), Social Science Research Network (SSRN), Idealonline Veri Tabani, Ajindex Academic Journals, Arastirmax.

In the journal, the review process is carried out objectively and impartially, and the double-blind peer review system is applied, in which the names of the referees and authors are hidden. Efforts are made to ensure completing the process quickly and the accepted articles are given a DOI number.

EDITORIAL BOARD		
Editor-in-Chief		
Prof. Dr. Ibrahim Halil SUGOZU	Macroeconomics	Kyrgyz-Turkish Manas University / Kyrgyzstan
Co-Editors-in-Chief		
Assoc. Prof. Dr. Abdullah AYDIN	International Relations	Mustafa Kemal University / Turkey
Asst. Prof. Dr. Bekir GUNDOGMUS	Political Science	Bandirma Onyedi Eylül University /Turkey
Asst. Prof. Dr. Muhammed MARUF	Statistics	Kirsehir Ahi Evran University / Turkey
Editorial Board		
Prof. Dr. Mbodja MOUGOUE	Finance	Wayne State University / US
Prof. Dr. Ramazan YANIK	Accounting	Ataturk University / Turkey
Prof. Dr. Yeter DEMIR USLU	Healthcare Management	Istanbul Medipol University / Turkey
Assoc. Prof. Dr. Oktay KIZILKAYA	International Economics	Kirsehir Ahi Evran University / Turkey
Assoc. Prof. Dr. Sedat ÇELİK	Tourism	Sirnak University / Turkey
Asst. Prof. Dr. Jennifer WARD-BATTS	Economic Policy	Pomona College in Claremont / US
Asst. Prof. Dr. Sami KALAYCI	Social Work	Sirnak University / Turkey
Asst. Prof. Dr. Sema YASAR	Economic History	Sirnak University / Turkey
ADVISORY EDITORS		
Prof. Dr. Abdulkadir BULUS	Economic History	Necmettin Erbakan University / Turkey
Prof. Dr. Adem ESEN	Macroeconomics	Istanbul University / Turkey
Prof. Dr. Adnan CELIK	Management & Organization	Selcuk University / Turkey
Prof. Dr. Ahmet AY	Macroeconomics	Selcuk University / Turkey
Prof. Dr. Ali SAHIN	Political Science	Selcuk University / Turkey
Prof. Dr. Arzdar KIRACI	Economic Theory	Siirt University / Turkey
Prof. Dr. Bahar BURTAN DOGAN	Economic Policy	Dicle University / Turkey
Prof. Dr. Baki YILMAZ	Accounting and Finance	Selcuk University / Turkey
Prof. Dr. Bedrettin KESGIN	Social Service	Yalova University / Turkey
Prof. Dr. Birol AKGUN	International Relations	Yildirim Beyazit University / Turkey
Prof. Dr. Chunxing FAN	Management & Organization	Tennessee State University / US
Prof. Dr. Dharm BHAWUK	Management and Industry	Hawaii University / US
Prof. Dr. Dogan UYSAL	Economic Theory	Manisa Celal Bayar University / Turkey
Prof. Dr. Erkan Turan DEMIREL	Management & Organization	Firat University / Turkey
Prof. Dr. Eugene KOUASSI	Economics, Econometrics	University of Western Cape / South Africa
Prof. Dr. M. Fatih Bilal ALODALI	Management Info. Systems	Necmettin Erbakan University / Turkey
Prof. Dr. Fatih SAVASAN	Public Finance	Milli Savunma University / Turkey
Prof. Dr. Gokhan TUNCEL	Political Science	Inonu University / Turkey
Prof. Dr. Hacer TUGBA EROGLU	Public Administration	Selcuk University / Turkey
Prof. Dr. Hayriye ATIK	Economics Development	Kayseri University / Turkey
Prof. Dr. Hilmi Bahadir AKIN	Business Administration	Necmettin Erbakan University / Turkey
Prof. Dr. Hulya Eski UGUZ	Political Science	Selcuk University / Turkey
Prof. Dr. Ibrahim Guran YUMUSAK	Bilgi Ekonomisi	Istanbul Sabahattin Zaim University / Turkey
Prof. Dr. Kemal YILDIRIM	Macroeconomics	Anadolu University / Turkey
Prof. Dr. Kenan PEKER	Agricultural Economy	Firat University / Turkey
Prof. Dr. Kursat OZDASLI	Management & Organization	Mehmet Akif Ersoy University / Turkey
Prof. Dr. Mahmut Hakki AKIN	Political Science, Sociology	Necmettin Erbakan University / Turkey
Prof. Dr. Mahmut OZDEMIR	Management & Organization	Kirikkale University / Turkey
Prof. Dr. Mamadou Abdoulaye KONTE	Economics, Econometrics	University Gaston Berger / Senegal
Prof. Dr. Mehmet BULUT	Economics History	Sabahattin Zaim University / Turkey
Prof. Dr. Mehmet MUCUK	Macroeconomics	Selcuk University / Turkey
Prof. Dr. Metin AKSOY	International Relations	Selcuk University / Turkey
Prof. Dr. Mieczyslaw W. SOCHA	Economics	Warsaw University / Poland
Prof. Dr. Murat CEMREK	Political Science	Necmettin Erbakan University / Turkey
Prof. Dr. Murat CETINKAYA	Macroeconomics	Haci Bayram University / Turkey
Prof. Dr. Mustafa Erkan UYUMEZ	Economics, Public Finance	Anadolu University / Turkey
Prof. Dr. Necmi UYANIK	Political History	Selcuk University / Turkey
Prof. Dr. Onder KUTLU	Political Science	Necmettin Erbakan University / Turkey
Prof. Dr. Orhan ELMACI	Business Administration	Dumlupinar University / Turkey

Prof. Dr. Osman OKKA	Accounting and Finance	Karatay University / Turkey
Prof. Dr. Rahmi YAMAK	Econometrics	Karadeniz Teknik University / Turkey
Prof. Dr. Ramazan GOKBUNAR	Public Finance	Celal Bayar University / Turkey
Prof. Dr. Saban Halis CALIS	International Relations	Selcuk University / Turkey
Prof. Dr. Selami SEZGIN	Economic Policy	Osmangazi University / Turkey
Prof. Dr. Serdar ALTINOK	Macroeconomics	Gazi University / Turkey
Prof. Dr. Tahir AKGEMCI	Management & Organization	Selcuk University / Turkey
Prof. Dr. Vaidas LUKOSIUS	Marketing	Tennessee State University / US
Prof. Dr. Volkan ALPTEKIN	Macroeconomics	Izmir Katip Celebi University / Turkey
Prof. Dr. Yu-Feng LEE	International Economics	New Mexico State University / US
Prof. Dr. Yunus CERAN	Accounting and Finance	Selcuk University / Turkey
Prof. Dr. Zekeriya MIZIRAK	Macroeconomics	Necmettin Erbakan University / Turkey
Prof. Dr. Zeynep KARACOR	Economic Policy	Selcuk University / Turkey
Assoc. Prof. Dr. Aykut EKIYOR	Health Management	Haci Bayram Veli University / Turkey
Assoc. Prof. Dr. Betul ALTAY TOPCU	International Trade	Erciyes University / Turkey
Assoc. Prof. Dr. D. Mehmet BICKES	Business Administration	Haci Bektas Veli University / Turkey
Assoc. Prof. Dr. Ender GULER	Real Estate Development	Gazi University / Turkey
Assoc. Prof. Dr. Erhan ORSELLI	Political Science	Necmettin Erbakan University / Turkey
Assoc. Prof. Dr. Esra Banu SIPAHI	Political Science	Necmettin Erbakan University / Turkey
Assoc. Prof. Dr. Halil Ibrahim AYDIN	Macroeconomics	Batman University / Turkey
Assoc. Prof. Dr. Huseyin CETIN	Accounting and Finance	Necmettin Erbakan University / Turkey
Assoc. Prof. Dr. Ismail SEVINC	Political Science	Necmettin Erbakan University / Turkey
Assoc. Prof. Dr. Katia Z. MIHAILOVA	Economics Sociology	University of National and World Eco / Bulgaria
Assoc. Prof. Dr. Melike ATAY POLAT	Economic Theory	Mardin Artuklu University / Turkey
Assoc. Prof. Dr. Muhammet DUSUKCAN	Business Administration	Firat University / Turkey
Assoc. Prof. Dr. Mustafa KOCAOGLU	Management Info Systems	Ahi Evran University / Turkey
Assoc. Prof. Dr. Savas ERDOGAN	Economic Theory	Selcuk University / Turkey
Assoc. Prof. Dr. Sevilay USLU DİVANOĞLU	Production Management	Aksaray University / Turkey
Asst. Prof. Dr. Dragana RADICIC	International Trade	University of Lincoln / UK
Asst. Prof. Dr. Hikmet S. GEZICI	Political Science	Sirnak University / Turkey
Asst. Prof. Dr. Kemalettin ERYESIL	Business Administration	Sirnak University / Turkey
Asst. Prof. Dr. Sahin CETINKAYA	Economic Policy	Usak University / Turkey

SECRETERIAL

Editorial Assistants	
Ammar SEVGILI	Sirnak University / Turkey
Erol KILICLI	Sirnak University / Turkey
Irfan ERSIN	Istanbul Medipol University / Turkey
Kadir OZDEMIR	Sirnak University / Turkey
Language Review	
Can VERBERI	Sirnak University / Turkey
Mehmet Nurullah ISIK	University of District of Columbia / US
Fatih FAYDALI	Kyrgyz-Turkish Manas University / Kyrgyzstan

REFEREES OF THIS ISSUE

Prof. Dr. Mustafa Erkan ÜYÜMEZ	Doç. Dr. İsmail SEVINÇ
Prof. Dr. Yeter Demir USLU	Dr. Ali ÜNAL
Doç. Dr. Burcu GÜVENEK	Dr. Arzu YILDIRIM
Doç. Dr. İbrahim Erem ŞAHİN	Dr. Feyza BÜLBÜL
Doç. Dr. Emin YÜREKLI	Dr. Ramazan KIRAÇ

INDEXED	
International Index Copernicus (ICI)	INDEX COPERNICUS INTERNATIONAL
Eurasian Scientific Journal Index (ESJI)	ESJI Eurasian Scientific Journal Index www.ESJIndex.org
Directory of Research Journals Indexing (DRJI)	DRJI
ResearchBible (Academic Resource Index)	Academic Resource Index ResearchBib
Scientific Indexing Services (SIS)	SIS
Advanced Science Index	ADVANCED SCIENCES INDEX
Akademik Arastirmalar Indeksi (Acarindex.com)	Akademik Araştırmalar İndeksi Acarindex.com
Sosyal Bilimler Atif Dizini (SOBIAD)	SOBIAD
Social Science Research Network (SSRN)	SSRN
Idealonline Veri Tabani	online
Ajindex Academic Journals	ajindex.com academic journals
Arastirmax	arastirmax Scientific Publication Index

JOURNAL OF ACADEMIC VALUE STUDIES

JAVStudies Journal of Academic Value Studies

Volume 7, **Issue** 1
P. Date: 14 Apr. 2021
ISSN: 2149-8598
Total Article : 5

C O N T E N T S

RESEARCH ARTICLES

Handan Ertaş, Ali Göde **Sağlık Okuryazarlığı ile Aşı Karşıtlığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Üniversite Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma** *Investigation of Relationship Between Health Literacy with Anti-Vaccine: A Study on College Students*	**1-14**
Mehmet Çanakçı **Refahın Yeniden Dağıtımı: Türkiye'de Makroekonomik Yapı Buna İmkân Sağlıyor Mu?** *Redistribution of Welfare : Does Macroeconomic Framework Make It Possible ?*	**15-30**
Zümra Ülker Dörttepe, Haydar Hoşgör, Hatice Sağcan **The Effect of Covid-19 Phobia on Perceived Stress: The Sample of Prehospital Emergency Care Professionals** *Covid-19 Fobisinin Algılanan Strese Etkisi: Hastane Öncesi Acil Sağlık Hizmetleri Çalışanları Örneği*	**31-40**
Murat Yıldız **Cumhuriyetin İlk Yıllarında Milli Eğitim Politikalarında Bir Araç Olarak Sinemanın Kullanılması: 1925 Şakir Seden Raporu** *The Use of the Cinema as a Tool in National Education Policies in the Early Years of the Republic: 1925 Şakir Seden Report*	**41-51**
Bilal Solak-Ayşe Ospankulov **Kırgızistan-Türkiye-Rusya Borsa'larının Karşılaştırmalı Analizi** *Comparative Analysis of Kyrgyzstan-Turkey-Russia Exchange*	**52-62**

Journal of Academic Value Studies
Available online at http://javstudies.com
ISSN: 2149-8598

Research Article
7(1) (2021) 1-14
Doi:10.29228/javs.49907

Sağlık Okuryazarlığı ile Aşı Karşıtlığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Üniversite Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma

Investigation of Relationship Between Health Literacy with Anti-Vaccine: A Study on College Students

Handan Ertaş[1] Ali Göde[2*]

[1] *Department of Health Management, Selcuk University, Konya, Turkey*
[2] *Health Services Vocational School, Hatay Mustafa Kemal University, Hatay, Turkey*

Received: 11.03.2021 **Accepted:** 13.04.2021 This article was checked by ***intihal.net***

Öz

Bu araştırma sağlık alanında eğitim alan ön lisans düzeyindeki öğrencilerin sağlık okuryazarlığı ile aşı karşıtlığı arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda araştırma verileri anket yöntemiyle nicel araştırma desenine uygun olarak online toplanmıştır. Araştırmanın verilerini toplamak için, kişisel bilgi formu, "Sağlık Okuryazarlığı Ölçeği" ve "Aşı Karşıtlığı Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırmaya kolayda örneklem yöntemiyle 450 öğrenci katılım sağlamıştır ve katılmayı kabul eden bireylerin %80'i kadın, %20'i erkektir. Katılımcıların %45,6'sı 18-19 yaş grubunda, %41,3'ü 20-21 yaş grubunda ve %13,1'i 22 üzeri yaş grubunda olduklarını belirtmişlerdir. Öğrencilerin %54,4'ü 1. sınıf düzeyinde, %45,6'i 2. sınıf düzeyindedir. Ayrıca öğrencilerin %20,2'si Anestezi, %20,7'si İlk ve Acil Yardım, %20'si Tıbbi Dokümantasyon ve Sekreterliği, %13,8'i Tıbbi Görüntüleme Teknikleri, %12,2'si Tıbbi Laboratuvar Teknikleri ve %13,1'i Yaşlı Bakımı programlarında eğitim almaktadırlar. Elde edilen verilerin geçerlilik ve güvenilirliği sağladığı belirlendikten sonra, verilerin normallik analizi yapılmış ve verilerin normal dağıldığı tespit edilmiştir. Verilerin normal dağıldığının tespit edilmesi üzerine yapılan analizlerde, ANOVA, bağımsız gruplarda t testi ve pearson korelasyon parametrik analizler uygulanmıştır. Araştırmanın sonucunda, araştırmaya katılan öğrencilerin sağlık okuryazarlığı düzeyleri ile aşı-karşıtlığı düzeyleri arasında anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Ortaya çıkan bu sonuç doğrultusunda eğer bireylerin sağlık okuryazarlık düzeyleri artıkça aşı karşıtı tutumlarının azalacağı ön görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sağlık Okuryazarlığı, Aşı Karşıtlığı, Sağlık, Öğrenci

Abstract

In this study, it was aimed to examine the relationship between health literacy levels and anti-vaccination attitudes of associate degree students who are studying in the field of health. For this purpose, the research data were collected by the online survey method in accordance with the quantitative research design. In order to collect the data of the study, personal information form, "Health Literacy Scale" and "Vaccine Opposition Scale" were used. 450 students participated in the study with the easy sampling method and 80% of these participants are women and 20% are men. 45.6% of the participants stated that they were in the 18-19 age group, 41.3% in the 20-21 age group and 13.1% in the age group above 22. 54.4% of the students are at the 1st grade and 45.6% of them are at the 2nd grade. 20.2% of the students participating in the study were studying in the department of Anesthesia, 20.7% in the First and Emergency Aid department, 20% in the Medical Documentation and Secretariat, 13.8% in the Medical Imaging Techniques department, 12%, Two of them study in the Medical Laboratory Techniques department and 13.1% in the Elderly Care department. After determining that the obtained data provided reliability and validity, the normality analysis of the data was performed and it was determined that the data were distributed normally. Anova, independent groups t test and Pearson correlation parametric analyzes were applied in the analysis performed upon the determination of the normal distribution of the data. As a result of the study, it was determined that there is a significant and negative relationship between the health literacy levels of the students participating in the research and their anti-vaccine levels. In line with this result, it is predicted that as individuals' health literacy levels increase, their anti-vaccine attitudes will decrease.

Keywords: Health Literacy, Anti-Vaccination, Health, Student

Ertaş, H. & Göde, A. (2021). "Sağlık Okuryazarlığı ile Aşı Karşıtlığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Üniversite Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma", Journal of Academic Value Studies 7(1) 1-14 (http://dx.doi.org/10.29228/javs.49907).

* E-mail address: alig.sy31@gmail.com (Corresponding author)

2149-8598 / Copyright © 2015. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

1. Giriş

Bilme isteği, tarihte insanlığın ortaya çıkışı ile birlikte başlamıştır. İnsanın en temel içgüdülerinden biri olan merak dürtüsüyle beraber bilgi arayışına başlayan insan, özellikle bilimsel bilgi üzerine daha çok yoğunlaşmıştır. İnsanlığın başladığı çağdan günümüze kadar geçen bu süreç içerisinde bilimsel bilgi, insanlığın ihtiyaçları doğrultusunda şekillenmiştir. Tarih boyunca insanlığın ihtiyacı doğrultusunda ortaya çıkan bilimsel bilgilere karşı ön yargı oluşmuş ve konu hakkındaki bilgisizlik nedeniyle karşı çıkılmıştır. İnsanlarda ortaya konulan bilgilere karşıt görüşler zamanla azalsa dahi tamamen ortadan kalkmamıştır. Halkın sağlığını korumak adına ortaya konulan aşılama yöntemi de ilk ortaya konduğunda insanlar tarafından ön yargı ile karşılanmış ve aşılanmaya karşıt görüşler ortaya konmuştur. Enfeksiyon hastalıklarına karşı korumada aşı uygulamaları tartışmasız en etkili yöntem olmakla beraber Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezi (Center for Disease Control and Prevention: CDC) ve Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) gibi kuruluşlarda aşılar sayesinde enfeksiyon hastalığına bağlı ölümlerin azaldığını, bazı hastalıkların ise artık görülmediğini raporlarında belirtmişlerdir. Bunlara rağmen aşı karşıtlığı aşının keşfinden beri mevcut olan bir kavramdır(Özen, 2020: 13).Aşıların geliştirilmesi tıp tarihindeki en önemli ilerlemelerden biridir, ancak son yıllarda dünyanın birçok bölgesinde, özellikle kombine Kızamık, Kabakulak ve Kızamıkçık aşısı gibi vakalarda aşılama azalmıştır(Jolley ve Douglas, 2014: 1). İnsanların araştırmadan kulaktan duyma bilgilerle hareket etmesi ayrıca bilimsel alanda yapılan birkaç çalışma bağışıklama üzerinde olumsuz etkiler oluşturmuştur. 2003 ve 2004 yıllarında iki yaşındakilere uygulanan aşı oranı yaklaşık %80'e düşmüştür. Bu olumsuz tanıtımdan önce aşılama 1995'te yaklaşık %92'ye ulaşmıştır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO), salgınları önlemek için insanların yaklaşık %95 oranında bağışıklama yayılmasını önermektedir(Health Protection Service, 2014). Bunun nedeni aşının salgın hastalıklarda önemli mücadele yöntemi olmasıdır.

Sağlık okuryazarlığı, modern bir toplumda sağlığın karmaşık taleplerini karşılama konusunda insanların kapasitelerini ele alan çok yönlü bir kavramdır(Kickbusch, 2001: 290). Sağlık okuryazarlığı insanların sağlık hizmetleri, hastalıkların önlenmesi ile ilgili yargılarda bulunmak ve günlük yaşamda kararlar almak için sağlık bilgilerine erişme, anlama, değerlendirme ve uygulama konusunda bilgi, motivasyon ve yetkinliklerini gerektirmektedir(Lorini vd., 2018: 478). Ayrıca yaşam süresi boyunca yaşam kalitesini sürdürmek veya iyileştirmek için sağlığın teşviki sağlar(Sørensen vd., 2012: 2). Aşı alımının ana belirleyicilerini daha iyi tanımlamak ve anlamak için sağlık okuryazarlığı aşı tutumları ve tereddütleri açısından önemli bir etken olarak bakılır(Lorini vd., 2018: 478). Sağlık okuryazarlığı bireyin sağlık açısından aşılamaya yönelik algısını etkilemede önem arz ederken, aşılama da halk sağlığı için önem arz etmektedir.

Bu araştırmada sağlık alanında eğitim alan öğrencelerin sağlık okuryazarlığının aşı karşıtlığı arasındaki ilişkinin incelenmiştir. Araştırmada ilk olarak sağlık okuryazarlık kavramına, ikinci olarak aşı karşıtlığı kavramı anlatılmıştır. Araştırma kapsamında elde edilen bulgular analiz yapılarak tartışılmış ve yorumlanmıştır.

2. Sağlık Okuryazarlığı

"Sağlık okuryazarlığı" kavramı ilk olarak Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'da kullanılmıştır, ancak şu anda sadece sağlık hizmetlerinde değil, aynı zamanda halk sağlığı bağlamında da uluslararası olarak kullanılmaktadır(Sørensen vd., 2015: 1503). Dünya Sağlık Örğütü(DSÖ), sağlığı geliştirme yönelimini yansıtan bir sağlık okuryazarlığı tanımını şu şekilde yapmıştır:"Sağlık okuryazarlığı, bireylerin sağlığı geliştirecek ve koruyacak şekillerde bilgiye erişme, bilgiyi anlama ve kullanma motivasyonunu ve yeteneğini belirleyen bilişsel ve sosyal becerileri temsil eder"(Nutbeam, 2008: 2075). Sağlık Bakanlığına göre sağlık okuryazarlığı, "bireylerin kendi sağlığı ve toplum sağlığını iyileştirmek amacıyla, yaşam tarzı ve koşullarını değiştirmede gerekli bilgi, beceri, kendine güven düzeyine ulaşması" şeklinde tanımlanmıştır(Kıraç & Öztürk, 2020: 217). Kindig,Panzerve Nielsen-Bohlman(2004)'a göre sağlık okuryazarlığı, "bireylerin, uygun sağlık kararlarını almak için gereken temel sağlık bilgilerini ve hizmetlerini elde etme, işleme ve anlama kapasitesine sahip olma derecesi" olarak tanımlarlar. Mevcut sağlık okuryazarlığı tanımlarının taraması, sağlıkla ilgili günlük yaşamda yargılarda bulunmak ve kararlar almak için sağlık bilgilerine erişmek, anlamak, değerlendirmek ve uygulamak için bilgi, motivasyon ve yeterlilikler olarak kavramın entegre bir tanımıyla sonuçlanmıştır. Yaşam boyunca yaşam kalitesini sürdürmek veya iyileştirmek için bakım, hastalık önleme ve sağlığın teşvikidir(Sørensen vd., 2015: 1504).

Sağlık okuryazarlığı becerileri, bireylerin bilgiye erişme, bilgiyi anlama, değerlendirme ve uygulama konusunda sağlığı iyileştiren ve sürdüren şekillerde kullanma motivasyonunu ve yeteneğini belirleyen bilişsel ve sosyal becerilerdir(Rowlands, 2014: 2131). Sağlık okuryazarlığı becerileri daha kötü genel sağlık durumu, hastaneye yatış, mortalite, ve sağlık bakımı maliyetleri dâhil olmak üzere birçok istenmeyen sağlık sonucuyla bağımsız olarak ilişkilidir(Lorini vd., 2018: 478). Sağlık okuryazarlığı, bir kişinin önleyici(kolorektal, servikal ve meme taraması ve influenza

aşılamasının azalması) faaliyetlerde bulunma becerisini de etkiler; kanser taramasında daha az yer aldığına dair kanıtlar vardır(White vd., 2008: 228). Düşük sağlık okuryazarlığı bir halk sağlığı sorunudur; sağlığı azaltır ve/veya hastalık seviyelerini ve etkisini arttırırken aynı zamanda nüfusun önemli bir bölümünü etkilemektedir(Rowlands, 2014: 2131).

Sağlık okuryazarlığı tanımları ve sağlık okuryazarlığı becerileri (bilgiye erişme, bilgiyi anlama, değerlendirme ve uygulama) insanlara doğru şekilde aktırılmasının önemi son yüzyılda devletler tarafından daha iyi anlaşılmıştır. Sadece bireylerin sağlığı üzerinde değil halkın sağlığını da korumaya yönelik faaliyet bütünü olduğu gözler önüne serilmektedir. Salgın hastalıkların yaşandığı dönemler halk sağlığı sorunu olması ve bu sorunun ortadan kalmada aşılamanın önemli rolü vardır. İnsanların aşıya karşı tutumlarında sağlık okuryazarlığının önemli etkisinin olduğu düşünüldüğünde sağlık okuryazarlığının halk sağlığı için önemli role sahip olduğu düşünülmektedir.

3. Aşı Karşıtlığı

Bağışıklama, bir insanın, tipik olarak bir aşının uygulanmasıyla bulaşıcı bir hastalığa karşı dirençli hale getirildiği veya bağışıklık kazandığı işlemdir(Şimşek, 2020: 4). Bağışıklama, halk sağlığının en büyük başarılarından biri olarak kabul edilmektedir(Dubé vd., 2015: 99). Aşılar, organizmaya uygun yolla verildiğinde bağışıklık sistemini uyararak hastalığa karşı koruma sağlayan, virüsün düşürülmüş ya da cansız mikroorganizmaların kendisinden ya da belli kısımlarından hazırlanan süspansiyonlar olup antijene özgü antikorların üretilmesiyle hücresel bağışıklık oluşturma etkisine sahip biyolojik ürünlerdir(Şimşek, 2020: 4). Aşılama, her yıl milyonlarca hayat kurtaran küresel bir sağlık ve kalkınma başarı öyküsüdür. Aşılar, koruma sağlamak için vücudunuzun doğal savunmalarıyla çalışarak hastalık kapma riskini azaltır(who.int). Aşılama programları, seçilmiş bulaşıcı hastalıkların mortalite ve morbiditesinde büyük düşüşe katkıda bulunmuştur ve Amerika'da çiçek hastalığının dünya çapında ortadan kaldırılmasından ve poliomiyelitin ortadan kaldırılmasından çok önemli rol oynamıştır(Dubé vd., 2015: 99). Bu kapsamda bağışıklama ve aşılama insanlık ve toplumların sağlığı için önemli bir süreçtir.

Aşı insanlık tarihinde birçok salgın hastalıkla mücadelede önemli rol oynarken aşıya karşı görüşlerde olmuştur. Aşı karşıtlığı, aşı tereddüttü ya da aşı kararsızlığı yeni kullanılan bir terim olup DSÖ tarafından "aşı hizmetlerinin varlığına rağmen aşıların kabulünde gecikme veya reddetme" olarak tanımlanmaktadır(Çöl, 2020). Aşı karşıtlığı aşının keşfedilmesiyle ortaya çıkmıştır. İngiliz Doktor Edward Jenner tarafından 1796'da çiçek aşısı keşfi ile bazı din adamları bunu Tanrı'ya karşı gelmek olarak değerlendirmiştir(Şimşek, 2020: 36). Aşı karşıtlığı düşüncesi hiçbir zaman yenilememiştir. Son yıllarda dünyanın birçok bölgesinde, özellikle de Kızamık, Kabakulak ve Kızamıkçık (KKK) aşısı gibi vakalarda aşılama azalmıştır(Jolley ve Douglas, 2014: 1). Bu düşüşe katkıda bulunanlardan biri, Andrew Wakefield'in KKK aşılaması ile otizmin ortaya çıkması arasındaki olası bir bağlantıyla ilgili 1998'de The Lancet'teki makalesinin yayınlanması gibi düşünülmektedir(Burgess vd., 2006: 3922). Makale o zamandan beri geri çekilmesine rağmen, araştırma itibarını yitirmiş ve yazarın artık tıp uygulamasına izin verilmemesine rağmen, devam eden şüpheler devam etmektedir ve dünyanın birçok bölgesinde KKK aşılama oranları önerilen% 95'in çok altındadır(Jolley & Douglas, 2014: 1). DSÖ'nün 2018'de yayınladığı verilerine göre aşı ile önlenebilecek hastalıklardan dolayı her yıl yaklaşık olarak 1,5 milyon insan hayatını kaybetmektedir(Ertaş vd., 2020: 1152). Ayrıca web sitesi ve sosyal medyada aşı hakkında birçok bilgi bulunmaktadır. Önemli sayıda web sitesi ve sosyal medyada aşılar hakkında yanıltıcı ve yanlış bilgiler sunmakta ve tıbbi otoritelerde önemli bir güvensizlik sergilemektedir(Moran vd., 2016: 152). "Ülkemizdeki aşılama ile ilgili çok olumlu deneyime rağmen 2015 yılında ikiz bebeklerine aşı yaptırmak istemeyen bir ailenin açtığı davayı kazanması sonrasında aşı karşıtlığı giderek artırmıştır ve aşı yaptırmayan ailelerin sayısı 2010'da 183 iken 2017 yılında 23 bin aile çocuğuna aşı yapılmasını reddetmiştir"(Çöl, 2020).

Aşıya karşı önyargının artmasıyla birlikte ortaya çıkan bu tutum, ileride yaşanacak salgın tehdidini ciddiyetini ve boyutunu artırmaktadır. Her ne kadar aşı, bireysel koruyuculuk sağlasa da toplum genelinde gözlemlenen aşı olma oranındaki ciddi azalmalar, büyük halk sağlığı sorunlarına sebep olabileceği düşünülmektedir. Bu nedenle insanların sağlık okuryazarlığının artmasıyla aşı hakkında doğru bilgiye erişme, bilgiyi anlama ve değerlendirme becerileri artarak aşı karşıtı algılarında önemli değişmeler olacağı düşünülmektedir. Bu araştırmada sağlık alanında eğitim alan öğrencelerin sağlık okuryazarlığının aşı karşıtlığı arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır.

4. Yöntem

Çalışma**,** Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulundan eğitim öğretim faaliyetlerine devam etmekte olan tüm bölümlerde ölçek sorularını Google Form oluşturarak web tabanlı cevaplamaları ile gönüllülük esas alınarak gerçekleştirilmiştir. Araştırma için kullanılacak veri toplama formu kullanılmadan önce katılımcılara araştırmanın amacı açıklanarak bilgilendirilme yapılmıştır. Bu çalışmada, evreni bilinen örneklem yöntemi kullanılarak tüm evrene ulaşma hedeflenmiştir. Araştırmada elde edilen bulgular değerlendirilirken, veriler SPSS 20.0 (Statical Package for Social Sciences) ve AMOS 24 (Analysis of Moment Structures) programlarından faydalanılacaktır. Tüm analizlerde p<0,05 istatistiksel olarak anlamlı kabul edilecektir. Araştırma belirlenen tarihler içerisinde uygulanarak 450 kişinin doldurmuş olduğu anket formuyla araştırma verisi elde edilmiş ve değerlendirmeye alınmıştır.

Araştırmada uygulanan veri toplama formu üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde üniversite öğrencilerinin sosyo-demografik özelliklerinin yer aldığı Kişisel Bilgi Formu 4 adet madde yer almaktadır. İkinci kısımda Sağlık Okuryazarlığı Ölçeği (25 madde) ve üçüncü bölümde Aşı Karşıtlığı Ölçeği (12 madde) yer almaktadır.

Katılımcılardan elde edilen ölçek verilerinin geçerlilik ve güvenilirlik değerlendirmesi yapılmıştır. Güvenirlik değerlendirmesi Cronbach's Alfa katsayısına bağlı olarak ölçeğin güvenirliği "0.00 < 0.40 olduğunda ölçek güvenilir değil, 0.40 < 0.60 olduğunda düşük güvenirlikte, 0.60< 0.80 olduğunda oldukça güvenilir ve 0.80 < 1.00 olduğunda ise ölçek yüksek derecede güvenilir'' olarak değerlendirilir(Kalaycı, 2017: 405). Yapı geçerliliğinin değerlendirmesinde Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA)sonucunda elde edilen Tablo 1'de belirtilen uyum istatistikleri ile bakılarak değerlendirilmektedir(Meydan ve Şeşen, 2015: 37).

Tablo 1.Uyum Değerlerinin Kabul Edilebilir Düzeyleri

Ölçüm (Uyum istatistiği)	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum
χ2/sd	<3	<4-5
CFI	>0.97	>0.95
RMSEA	<0.05	0.06- 0.08
GFI	>0.90	0.89- 0.85
AGFI	>0.90	0.89- 0.85
RMR	<0.05	0.06- 0.08

Kaynak: (Meydan & Şeşen, 2015;37)

Kişisel Bilgi Formu; Üniversite öğrencilerinin yaş, cinsiyet, eğitim alınan program(bölüm)ve kaçıncı sınıfta oldukları belirlemeye yönelik ifadelerden meydana gelmektedir.

Sağlık Okuryazarlığı Ölçeği; Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Aras ve Bayik Temel (2017) tarafından yapılmıştır. Sağlık Okuryazarlığı Ölçeği 25 madde ve dört alt boyuttun oluşmaktadır. Tüm ölçek için minimum puan 25 ve maksimum puan 125'dir. Ölçek maddeleri katılımcılar tarafından "1: Yapamayacak durumdayım/ hiç yeteneğim yok/ olanaksız, 2: Çok zorluk çekiyorum, 3: Biraz zorluk çekiyorum, 4: Az zorluk çekiyorum, 5: Hiç zorluk çekmiyorum" şeklinde likert yapıda yanıtlanır. Ölçeğin tüm maddeleri olumlu yapıdadır, ters madde kodlaması bulunmamaktadır. Ölçeğin güvenirlik değeri yani Cronbach Alfa katsayısı 0.92, alt boyutların Cronbach Alfa değerleri de 0.62 ile 0.79 arasında saptandığı belirtilmiştir.

Araştırmada katılımcılardan elde edilen verilerde Sağlık Okuryazarlığı Ölçeğinin güvenilirliği incelendiğinde genel ölçek Cronbach Alfa katsayısı 0.912 olduğu ve alt boyutlarında; bilgiye erişim boyutunda Cronbach Alfa katsayısı 0.824, bilgiyi anlama boyutunda Cronbach Alfa katsayısı 0.741, değer biçme ve değerlendirme boyutunda Cronbach Alfa katsayısı 0.815 ve uygulama ve kullanma boyutunda Cronbach Alfa katsayısı 0.725 sonuçları elde edilmiştir. Sağlık Okuryazarlığı Ölçeğinin dört boyutlu yapısına yönelik yapı geçerliliği ise, doğrulayıcı faktör analizi (DFA) ile test edilmiş ve analiz sonucunda elde edilen uyum istatistik değerleri şu şekildedir; [χ2= 675,007; Sd=220; χ2/Sd=3,06; AGFI=0,852; GFI=0,882; CFI=0,951;RMSEA=0,068; RMR=0,034]. Yapılan DFA sonucunda uyum istatistiklerinin kabul edilebilir ve iyi

düzeyde olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlar doğrultusunda Sağlık Okuryazarlığı Ölçeğinin elde edilen verilerin geçerli ve güvenilir olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Aşı Karşıtlığı Ölçeği; Kılınçarslan vd., (2020)tarafından geliştirilmiştir. Aşı Karşıtlığı Ölçeği; 5'li Likert (1-Hiç katılmıyorum, 5-Tamamen katılıyorum) türü olup 12 maddeden ve 3 boyuttun oluşmaktadır. Ölçeğin 1'inci 2'nci, 3'üncü 4'üncü ve 5'nci maddeleri ters kodlanmaktadır. Ölçekteki puan aralığı 5 ile 60 arasında değişmekte olup alınan yüksek puanlar bireyin aşı karşıtlığı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Kılınçarslan vd., (2020)tarafından yapılan çalışmada ölçeğin Cronbach Alfa değeri 0.855 olduğu belirtilmiştir.

Araştırmada katılımcılardan elde edilen verilerde Aşı Karşıtlığı Ölçeğinin güvenilirliği incelendiğinde genel ölçek Cronbach Alfa katsayısı 0.882 olduğu ve alt boyutlarında; aşı yararı ve koruyucu değeri boyutunda Cronbach Alfa katsayısı 0,881, aşı karşıtlığı boyutunda Cronbach Alfa katsayısı 0.807 ve aşı olmamak için çözümler boyutunda Cronbach Alfa katsayısı 0.635 sonuçları elde edilmiştir. Aşı Karşıtlığı Ölçeğinin üç boyutlu yapısına yönelik yapı geçerliliği ise, DFA ile test edilmiş ve analiz sonucunda elde edilen uyum istatistik değerleri şu şekildedir; [χ2= 160,763; Sd=47; χ2/Sd=3,42; AGFI=0,908; GFI=0,945; CFI=0,955; RMSEA=0,073; RMR=0,055]. Yapılan DFA sonucunda uyum istatistiklerinin kabul edilebilir ve iyi düzeyde olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlar doğrultusunda Aşı Karşıtlığı Ölçeğinin elde edilen verilerin geçerli ve güvenilir olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

5. Bulgular

Araştırmanın bulgular kısmında kişisel veriler, verilerin normallik analizi, normallik analizi sonuçlarına yer verilmiştir. Ayrıca normallik analizi sonucunda verilerin normal dağılım gösterdiği için parametrik analiz yöntemlerinden bağımsız örneklem t testi, üç veya daha fazla değişkenlere yönelik yapılan anova testi yöntemlerinden yararlanılmıştır. Araştırma dahilinde kullanılan ölçekler ve ölçek boyutları arasındaki ilişkiyi belirlemek için pearson korelasyon analizi yöntemi tercih edilmiştir.

Tablo 2. Araştırmaya Dahil Olanların Demografik Özellikleri

Demografik Özellikler	Seçenekler	N	%
Cinsiyet	Kadın	360	80
	Erkek	90	20
Yaş	18-19 yaş arası	205	45,6
	20-21 yaş arası	186	41,3
	22 yaş ve üzeri	59	13,1
Kaçıncı sınıf	1.Sınıf	245	54,4
	2.Sınıf	205	45,6
Eğitim alınan program (bölüm)	Anestezi	91	20,2
	İlk ve Acil Yardım	93	20,7
	Tıbbi Dokümantasyon ve Sekreterliği	90	20
	Tıbbi Görüntüleme Teknikleri	62	13,8
	Tıbbi Laboratuvar Teknikleri	55	12,2
	Yaşlı Bakımı	59	13,1
TOPLAM		450	100.00

Araştırmaya 450 öğrenci katılım sağlamıştır ve katılmayı kabul eden bireylerin %80'i kadın, %20'i erkektir. Katılımcıların %45,6'sı 18-19 yaş arası, %41,3'ü 20-21 yaş arası ve %13,1'i 22 yaş ve üzeri yaş aralıklarında olduklarını belirtmiştir. Öğrencilerin %54,4'ü 1. sınıf, %45,6'i 2.sınıfta eğitim almaktadır. Ayrıca öğrencilerin

%20,2'siAnestezi,%20,7'si İlk ve Acil Yardım, %20'si Tıbbi Dokümantasyon ve Sekreterliği, %13,8'i Tıbbi Görüntüleme Teknikleri,%12,2'si Tıbbi Laboratuar Teknikleri ve %13,1'i Yaşlı Bakımı programlarında eğitim almaktadırlar.

Tabachnick & Fidell, (2013)'e göre Kurtosis (Basıklık) ve Skewness (Çarpıklık) verilerin "-1,5 ile +1,5" arasında dağılması verilerin normal dağılımdan sapmadığını göstermektedir. Araştırmada kullanılan ölçek ve boyutları için normallik testi incelemesi sonuçları aşağıdaki Tablo 3'de gösterilmiştir.

Tablo 3. Normallik Testi Analizi Verileri

	Ort.	ss	Skewness	Kurtosis
SAĞLIK OKURYAZARLIĞI	4,45	0,429	-1,119	1,090
Bilgiye Erişim	4,41	0,590	-1,166	0,914
Bilgiyi Anlama	4,47	0,452	-1,118	1,047
Değer Biçme Ve Değerlendirme	4,46	0,498	0,298	-0,298
Uygulama Ve Kullanma	4,44	0,545	0,317	-0,170
AŞI KARŞITLIĞI	2,28	0,705	0,182	-0,367
Aşı Yararı Ve Koruyucu Değeri	2,52	0,825	0,394	0,660
Aşı Karşıtlığı	3,17	0,820		
Aşı Olmamak İçin Çözümler	2,49	0,626		

Yukarıda Tablo 3 incelendiğinde katılımcılardan alınan veriler göz önüne alındığında verilerin Kurtosis (Basıklık) ve Skewness (Çarpıklık) değerlerinin "-1,5 ile +1,5"arasında dağılması nedeniyle verilerin normal dağılımdan sapmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç dahilinde ilerleyen analizlerde parametrik analizler uygulanmıştır.

Tablo 4. Katılımcıların Demografik Özellikleri ile Sağlık Okuryazarlığı Düzeyleri Arasında Yapılan Bağımsız Gruplarda T Testi ve ANOVA Testi Analizi Sonuçları

Demografik Özellikler	Seçenekler	N	Ort.	ss	t veya F değeri	p
Cinsiyet	Kadın	360	4,48	0,40	2,440	0,016*
	Erkek	90	4,34	0,51		
Yaş	18-19 yaş arası	205	4,44	0,44	0,097	0,907
	20-21 yaş arası	186	4,45	0,41		
	22 yaş ve üzeri	59	4,47	0,49		
Kaçıncı sınıf	1.Sınıf	245	4,45	0,42	0,146	0,884
	2.Sınıf	205	4,45	0,43		
Eğitim alınan program(bölüm)	Anestezi	91	4,50	0,39	0,606	0,696
	İlk ve Acil Yardım	93	4,43	0,42		
	Tıbbi Dokümantasyon ve Sekreterliği	90	4,48	0,37		
	Tıbbi Görüntüleme Teknikleri	62	4,39	0,41		

	Tıbbi Laboratuvar Teknikleri	55	4,44	0,54
	Yaşlı Bakımı	59	4,43	0,46

*p<0,05

Yukarıdaki Tablo 4 incelendiğinde araştırmaya dahil olan öğrencilere ait demografik özellikleri ile sağlık okuryazarlığı puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan bağımsız gruplarda t testi ve ANOVA testi analizi sonuçları doğrultusunda cinsiyet ile istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilirken(p<0,05), yaş, öğrencilerin kaçıncı sınıf oldukları ve öğrencilerin eğitim aldığı program grup puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır(p>0,05). Cinsiyet puan ortalamaları incelendiğinde kadınların erkeklere göre daha fazla sağlık okuryazarlık düzeyine sahip olduğu belirleniştir. Bunun nedeni kadınların erkeklere göre daha fazla araştırmacı özelliklere sahip oluğu düşünülmektir.

Tablo 5. Katılımcıların Demografik Özellikleri ile Aşı Karşıtlığı Düzeyleri Arasında Yapılan Bağımsız Gruplarda T Testi ve ANOVA Testi Analizi Sonuçları

Demografik Özellikler	Seçenekler	N	Ort.	ss	t veya F değeri	p
Cinsiyet	Kadın	360	2,79	0,70	0,713	0,477
	Erkek	90	2,73	0,69		
Yaş	18-19 yaş arası	205	2,73	0,73	2,095	0,124
	20-21 yaş arası	186	2,79	0,69		
	22 yaş ve üzeri	59	2,94	0,62		
Kaçıncı sınıf	1.Sınıf	245	2,74	0,68	-1,528	0,127
	2.Sınıf	205	2,84	0,72		
Eğitim alınan program(bölüm)	Anestezi	91	2,69	0,67	1,779	0,116
	İlk ve Acil Yardım	93	2,88	0,78		
	Tıbbi Dokümantasyon ve Sekreterliği	90	2,77	0,70		
	Tıbbi Görüntüleme Teknikleri	62	2,71	0,67		
	Tıbbi Laboratuvar Teknikleri	55	2,69	0,63		
	Yaşlı Bakımı	59	2,96	0,69		

Yukarıdaki Tablo 5 incelendiğinde araştırmaya dahil olan öğrencilere ait demografik özellikleri ile aşı karşıtlığı puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan bağımsız gruplarda t testi ve anova testi analizi sonuçları doğrultusunda grup ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır(p>0,05).

Araştırmanın amacını doğrultusunda ilişkiyi incelemek için pearson korelasyon analizi yapılmıştır. Pearson korelasyon katsayısı ‘‘r’’, -1 ile 0 arasında negatif ilişki, 0 ile +1 arasında pozitif ilişki ve 0’a eşit ise ilişki olmadığını gösterir. İki değişken arasında pearson korelasyon katsayısının aldığı değer “0,00 < r < 0,25 arasında çok zayıf, 0,26 < r < 0,49 arasında zayıf, 0,50< r < 0,69 arasında orta, 0,70< r < 0,89 arasında yüksek ve 0,90 < r < 1,00 arasında çok yüksek”

şeklinde ilişki olduğu yorumu yapılır(Kalaycı, 2017;115). Bu kapsamda korelasyon analizi yapılarak sonuçları Tablo 6 ve Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 6. Sağlık Okuryazarlığı Düzeyleri ile Aşı Karşıtlığı Düzeyleri ve Alt Boyutları Arasındaki Pearson Korelasyon Analiz Bulguları

		1	2	3	4	5	6	7	8
1-SAĞLIK OKURYAZARLIĞI	r								
2-Bilgiye Erişim	r	,816**							
	p	,000							
3-Bilgiyi Anlama	r	,842**	,600**						
	p	,000	,000						
4-Değer Biçme ve Değerlendirme	r	,896**	,631**	,677**					
	p	,000	,000	,000					
5-Uygulama ve Kullanma	r	,767**	,509**	,515**	,596**				
	p	,000	,000	,000	,000				
6-AŞI KARŞITLIĞI	r	-,197**	-,184**	-,093*	-,152**	-,245**			
	p	,000	,000	,048	,001	,000			
7-Aşı Yararı ve Koruyucu Değeri	r	-,206**	-,174**	-,112*	-,180**	-,229**	,827**		
	p	,000	,000	,018	,000	,000	,000		
8-Aşı Karşıtlığı	r	,145**	-,155**	-,057	-0,92	-,203**	,874**	,521**	
	p	,002	,001	,230	,051	,000	,000	,000	
9-Aşı Olmamak İçin Çözümler	r	-,136**	-,124**	-,064	,106*	-,172**	,789**	,517**	,591**
	p	,004	,008	,173	,024	,000	,000	,000	,000

**p<0,001 *p<0,05

Yukarıdaki Tablo 6 değerlendirildiğinde sağlık okuryazarlığı düzeyi ile aşı karşıtlığı düzeyi ve alt boyutları genel olarak aralarında negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir(p<0,05). Ancak bilgiyi anlama ile aşı karşıtlığı ve aşı olmamak için çözümler; değer biçme ve değerlendirme ile aşı karşıtlığı boyutları arasında istatiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır(p>0,05).

Tablo 7. Sağlık Okuryazarlığı Düzeyi ile Aşı Karşıtlığı Düzeyi Arasındaki Pearson Korelasyon Analiz Bulguları

		1	2
1- SAĞLIK OKURYAZARLIĞI			
2-AŞI KARŞITLIĞI	r	-,197**	
	p	,000	
**p<0,001			

Yukarıdaki Tablo 7'da sağlık okuryazarlığı düzeyi ile aşı karşıtlığı düzeyi (r:-0,197; p: 0,000) arasında anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

6. Sonuç ve Tartışma

İnsanlar kendi sağlıkları veya sevdiklerinin sağlıkları için endişe ve kaygı duyabilmektedir. Salgın hastalıkların olduğu bir dönemde de insanlar bu salgını yenebilmek için tedavileri araştırmaktadır. Bu da insanların sağlık okuryazarlığı düzeyini arttırmaktadır. Salgın hastalıkları yenmenin en etkili yolu eski dönemlerden bu zamana aşı olmuştur. Bu araştırma sağlık alanında eğitim alan öğrencelerin sağlık okuryazarlığının aşı karşıtlığı arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Sağlık okuryazarlığı artan bir bireye aşıya bakış açısı nasıl değişmekte olduğunu belirmemizi sağlayacaktır. Araştırmaya 450 öğrenci katılım sağlamıştır ve katılmayı kabul eden bireylerin %80'i kadın, %20'i erkektir. Katılımcıların %45,6'sı 18-19 yaş arası, %41,3'ü 20-21 yaş arası ve %13,1'i 22 yaş ve üzeri yaş aralıklarında olduklarını belirtmiştir. Öğrencilerin %54,4'ü 1. sınıf, %45,6'i 2.sınıfta eğitim almaktadır. Ayrıca öğrencilerin %20,2'si Anestezi,%20,7'si İlk ve Acil Yardım, %20'si Tıbbi Dokümantasyon ve Sekreterliği, %13,8'i Tıbbi Görüntüleme Teknikleri,%12,2'si Tıbbi Laboratuvar Teknikleri ve %13,1'i Yaşlı Bakımı programlarında eğitim almaktadırlar.

Araştırmaya dahil olan öğrencilere ait demografik özellikleri ile sağlık okuryazarlığı puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız gruplarda t testi ve anova testi analizi sonuçları doğrultusunda cinsiyet ile istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilirken($p<0,05$), yaş, öğrencilerin kaçıncı sınıf oldukları ve öğrencilerin eğitim aldığı program grup puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır($p>0,05$). Cinsiyet puan ortalamaları incelendiğinde kadınların erkeklere göre daha fazla sağlık okuryazarlık düzeyine sahip olduğu belirleniştir. Bunun nedeni kadınların erkeklere göre daha fazla araştırmacı özelliklere sahip oluğu düşünülmektir. Ertaş ve arkadaşları (2019) tarafından sağlık alanında lisans derecesinde eğitim yapan öğrenciler üzerinde yapılan araştırmada cinsiyet ile sağlık okuryazarlığı arasında fark bulunmazken eğitim alınan bölüm ile sağlık okuryazarlığı arasında fark belirlendiği belirtilmiştir. Kıraç ve Öztürk (2020) tarafından yapılan halkın sağlık okuryazarlığı düzeyi üzerinde yapılan araştırmasında ise araştırmada sağlık okuryazarlığı ile cinsiyet ve yaş arasında farklılık tespit edilmiştir. Literatürde sağlık okuryazarlığı ile ilgili yapılan çalışmalarda cinsiyet ile benzer farklılık tespit edilmiştir(İnkaya ve Tüzel, 2018; Şahinöz, Şahinöz ve Kıvanç, 2018; Shieh ve Halstead, 2009; Türkoğlu, 2016). İnkaya ve Tüzel (2018) tarafından üniversite öğrencileri lisans öğrencilerinde yapılan araştırmada sağlık bilimleri fakültesinde eğitim alanların sosyal bilimler göre anlamlı bir farlılık bulunmuş ve yüksek olduğu tespit edildiği belirtilmiştir. Şahinöz ve arkadaşları (2018) tarafından sağlık alanında lisans derecesinde eğitim yapan öğrenciler üzerinde yapılan araştırmada eğitim alınan bölüm ile sağlık okuryazarlığı arasında fark belirlendiği belirtilmiştir. Bu da bizim araştırmamızda önlisans eğitimin lisans eğitimine göre farklılık belirlemede etkili olduğu düşünülmektedir.

Öğrencilere ait demografik özellikleri ile aşı karşıtlığı puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız gruplarda t testi ve anova testi analizi sonuçları doğrultusunda grup ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır($p>0,05$). Johnson ve arkadaşları (2019) tarafından yapılan öğrenciler üzerinde yapılan araştırmada cinsiyet, ırk ve yaş aşı tutumlarıyla önemli bir ilişkili belirlenmediği belirtilmiştir. Günay ve arkadaşları (2020) tarafından son sınıf tıp öğrencilerinde yapılan araştırmada da cinsiyet ve yaş ile aşı karşıtlığı arasında farklılık bulunamamıştır.

Katılımcıların sağlık okuryazarlığı düzeyi ile aşı karşıtlığı düzeyi ve alt boyutları genel olarak aralarında negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir($p<0,05$). Ancak bilgiyi anlama ile aşı karşıtlığı ve aşı olmamak için çözümler;

değer biçme ve değerlendirme ile aşı karşıtlığı boyutları arasında istatiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır(p>0,05). Bilgiyi anlama ile değer biçme ve değerlendirme boyutlarında ilişki bulunamaması öğrencilerin daha eğitim aşamalarında olduğu için ilerleyen zamanlarda bu düzeylerindeki gelişmeler aşı karşıtlığı ve aşı olmamak için çözümler boyutlarını ilişkinin değişebileceği düşünülmektedir. Öğrencilerin sağlık alanında ön lisans eğitimi almaları ve hem eğitim sürecini yeni başlaması hem de iki yıllık eğitim almaları sağlık okuryazarlığı algısı üzerinde olumlu etkileri olsa da bu algı yeni gelişmeyi başlaması sağlık okuryazarlığı ile aşı karşıtlığı ve boyutları arasında düşük düzeyde anlamlı ilişki çıkmasına ve boyutlarda anlamsız ilişki çıkmasına neden olduğu düşünülmektedir.

Araştırmaya dahil olan öğrencilerden elde edilen verilerde sağlık okuryazarlığı düzeyi ile aşı karşıtlığı düzeyi (r:-0,197; p: 0,000) arasında anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç doğrultusunda bireylere sağlık okuryazarlık düzeyi artıkça aşı karşıtlığı algısının düşeceği ön görülmektedir. Wang ve arkadaşları (2018) tarafından yapılan araştırmada sağlık okuryazarlığı ile aşı güveni ve aşılama niyeti arasında pozitif bir ilişki olduğu belirtilmiştir. Johri ve arkadaşları (2015) tarafından yapılan araştırmada annelerin sağlık okuryazarlığında iyileşmeler çocuklarının aşılamalarının da iyileşeceği sonucuna ulaşmışlardır. Scott ve arkadaşları (2002) tarafından yapılan arattırmada bireylerin yetersiz sağlık okuryazarlığının koruyucu sağlık hizmetlerinin daha düşük kullanımı ile ilişkili olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Literatürde sağlık okuryazarlığının aşılama hakkında farklı bulgularda bulunmuştur(Amit Aharon, Nehama, Rishpon ve Baron-Epel, 2017; Castro-Sánchez, Chang, Vila-Candel, Escobedo ve Holmes, 2016; Johri ve diğerleri, 2015; Pati ve diğerleri, 2011). Bunun sebebi belli dönemlerde yayınlanmış aşı karşıtı tutuma sahip bilim insanlarının ve makalelerin yayınlamaları ayrıca internet üzerinde birçok aşı karşıtı görüşlerin olduğu düşünülmektedir.

Bir ülkede aşılanmış bireylerin oranı azalacak olursa salgın hastalıkların ortaya çıkması ve yayılması artması beklenmektedir. Bu sebeple aşı olma kararının alınması sadece o kişiyi hastalıklara karşı korumasını değil tüm ülkenin hastalığa karşı korunmasıyla ilgilidir. Bu nedenle aşı karşıtlığı bir halk sağlığı sorunu olarak görülmelidir. Aşı karşıtı tutumların değişmesinde sağlık çalışanlarının bilinçlendirilmesi ile halka doğru bilginin ulaştırılması sağlanmadır. İnternet ve sosyal ağlarda kolaylıkla ulaşılabilen aşı hakkında yanlış bilgilerin bilimsel gerçeklerle açıklamaları yapılarak insanların doğru bilgiye ulaşmaları sağlanmalıdır. İnsanlarında sağlık okuryazarlığını yükseltmek koruyucu tedavilerin gereklerini anlamalarını ve aşı karşı tutumlarını değiştirebilir.

Kaynakça

Aharon, A. A.; Nehama, H.; Rishpon, S. & Baron-Epel, O. (2017). Parents With High Levels of Communicative and Critical Health Literacy Are Less Likely To Vaccinate Their Children. Patient Education and Counseling, 100(4):768–775.

Aras, Z. & Bayik Temel, A. (2017). Sağlık Okuryazarlığı Ölçeği'nin Türkçe Formunun Geçerlik ve Güvenirliğinin Değerlendirilmesi , *25*(2):85–94.

Burgess, D. C.; Burgess, M. A. & Leask, J. (2006). The MMR Vaccination and Autism Controversy in United Kingdom 1998-2005: Inevitable Community Outrage or A Failure of Risk Communication? Vaccine, 24(18):3921–3928.

Castro-Sánchez, E.; Chang, P. W. S.; Vila-Candel, R.; Escobedo, A. A. & Holmes, A. H. (2016). Health literacy and infectious diseases: why does it matter?. International Journal of Infectious Diseases, 43: 103-110.

Çöl, M. (2021). Aşılanmanın Önemi ve Aşı Karşıtlığı – Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastaneleri. Erişim Tarihi: 06 Ocak 2021, http://hastane.ankara.edu.tr/2020/03/05/asilamanin-onemi-ve-asi-karsitligi/.

Dubé, E.; Vivion, M. & MacDonald, N. E. (2015). Vaccine Hesitancy, Vaccine Refusal and The Anti-Vaccine Movement: İnfluence, İmpact and İmplications. Expert Review of Vaccines. 14(1):99-117.

Ertaş, H.; Kıraç, R. & Kavuncu, B. (2019). Sağlık Bilimleri Fakültesi Öğrencilerinin Sağlık Okuryazarlık Düzeylerinin Belirlenmesi. Turkish Study, 14(4):1459–1469.

Ertaş, H.; Kıraç, R. & Ünal, S. N. (2020). Ailelerin Aşı Karşıtlığı Tutumlarının Hemşireler Tarafından Değerlendirilmesine Yönelik Nitel Bir Çalışma. Turkish Stud. - Soc. Sci., 15(3):1149–1163.

Günay, İ.; Tatar, M.; Saygılı, M.; Yörük, B. G.; Başpınar, S. & Saygun, M. (2020). "Tıp fakültesi son sınıf öğrencilerinin ülkemizdeki aşı reddi hakkındaki düş...: EBSCOhost", Genel Tıp Dergisi, 30(3):133–139.

Health Protection Service (2021). Measles, Mumps, Rubella (MMR): Use of Combined Vaccine İnstead of Single Vaccines. Erişim Tarihi: 06 Ocak 2021, https://www.gov.uk/government/publications/mmr-vaccine-dispelling-myths/measles-mumps-rubella-mmr-maintaining-uptake-of-vaccine.

İnkaya, B. & Tüzel, H. (2018). Bir Üniversitenin Sosyal ve Sağlik Bilimlerinde Okuyan Öğrencilerinin Sağlık Okuryazarlığı Durumunun İncelenmesi. Kocaeli Tıp Dergisi, 7(3):124-129.

Johnson, D. K.; Mello, E. J.; Walker, T. D.; Hood, S. J.; Jensen, J. L. & Poole, B. D. (2019). Combating Vaccine Hesitancy with Vaccine-Preventable Disease Familiarization: an İnterview and Curriculum İntervention for College Students. Vaccines, 7(2):39.

Johri, M.; Subramanian, S. V.; Sylvestre, M. P.; Dudeja, S.; Chandra, D.; Koné, G. K.; Sharma, Jitendar K. & Pahwa, S. (2015). Association Between Maternal Health Literacy and Child Vaccination in India: A Cross-Sectional Study. J Epidemiol Community Health, 69(9): 849-857.

Jolley, D. & Douglas, K. M. (2014). The Effects of Anti-Vaccine Conspiracy Theories on Vaccination Intentions. PloS one, 9(2):e89177.

Kalaycı, Ş. (2017). SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri. Dinamik Akademi Yayınları, Ankara.

Kickbusch, I. S. (2001). Health Literacy: Addressing The Health and Education Divide. Health Promotion İnternational, 16(3): 289-297.

Kindig, D. A.; Panzer, A. M. & Nielsen-Bohlman, L. (2004). Health literacy: a prescription to end confusion.

Kılınçarslan, M. G.; Sarigül, B.; Toraman, C.; Melih Sahin, E. & Göktuğ Kılınçarslan, M. (2020). Development of Valid and Reliable Scale of Vaccine Hesitancy in Turkish Language. Konuralp Tıp Dergisi, 12(3):420-429.

Kıraç, R. & Öztürk, Y. E. (2020). Halkın Sağlık Okuryazarlık Düzeyi ile Sağlık Kaygısı Arasındaki İlişkisi. Sosyol Araştırmaları Dergisi, 23(2): 214–243.

Lorini, C.; Santomauro, F.; Donzellini, M.; Capecchi, L.; Bechini, A.; Boccalini, S.; Bonanni, P. & Bonaccorsi, G. (2018). Health Literacy and Vaccination: A Systematic Review. Human Vaccines & İmmunotherapeutics, 14(2):478-488.

Meydan, C. H. ve Şeşen, H. (2015). Yapısal Eşitlik Modellemesi – AMOS Uygulamaları. Detay Yayıncılık, Ankara.

Moran, M. B.; Lucas, M.; Everhart, K.; Morgan, A. & Prickett, E. (2016). What makes anti-vaccine websites persuasive? A content analysis of techniques used by anti-vaccine websites to engender anti-vaccine sentiment. Journal of Communication in Healthcare, 9(3):151-163.

Nutbeam, D. (2008). Gelişen Sağlık Okuryazarlığı Kavramı. Sosyal Bilimler ve Tıp, 67(12):2072-2078.

Özen, F. (2020). "Aile Hekimlerinin Aşı Karşıtı Ebeveynler İle İletişim Deneyimleri Üzerinden Aşı Karşıtlığının Değerlendirilmesi: Niteliksel Bir Araştırma", Uzmanlık Tezi, Sakarya Üniversitesi Tıp Fakültesi, Aile Hekimliği Anabilim Dalı, Sakarya.

Pati, S.; Feemster, K. A.; Mohamad, Z.; Fiks, A.; Grundmeier, R. & Cnaan, A. (2011). Maternal Health Literacy and Late İnitiation of İmmunizations Among an İnner-City Birth Cohort. Maternal and Child Health Journal, 15(3): 386-394.

Rowlands, G. (2014). Health literacy. Human Vaccines & Immunotherapeutics, 10(7): 2130–2135.

Şahinöz, T.; Şahinöz, S. & Kıvanç, A. (2018). Üniversite Son Sınıf Öğrencilerinin Sağlık Okuryazarlığı Düzeyleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma. Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 7(3): 71-79.

Scott, T.; Gazmararian, J. A.; Williams, M. V. & Baker, D. W. (2002). Health Literacy and Preventive Health Care Use Among Medicare Enrollees in A Managed Care Organization. Medical Care, 40(5):395-404.

Shieh, C. & Halstead, J. A. (2009). Understanding The İmpact of Health Literacy on Women's Health. Journal of Obstetric. Gynecologic & Neonatal Nursing, 38(5):601-612.

Şimşek, E. (2020). "Ankara İlindeki Aile Hekimliği Kliniklerinde Çalışan Doktorların Aşı Karşıtlığı Konusundaki Görüş, Tutum Ve Davranışlarının Değerlendirilmesi", Uzmanlık Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Aile Hekimliği Anabilim Dalı, Ankara.

Sørensen, K.; Pelikan, J. M.; Röthlin, F.; Ganahl, K.; Slonska, Z.; Doyle, G.; Fullam, J.; Kondilis, B.; Agrafiotis, D.; Uiters, E.; Falcon, M.; Mensing, M.; Tchamov, K. & Van Den Broucke, S. (2012). Health Literacy and Public Health: A Systematic Review and İntegration of Definitions and Models. BMC Public Health, 12(1): -13.

Tabachnick, B. G. & Fidell, L. S. (2013). Using Multivariate Statistics (Sixth Ed.). Pearson, Boston.

Türkoğlu, Ç. (2016). "Sağlık Okuryazarlığı ile Öz Bakım Gücü Düzeyi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Isparta İli Örneği", Uzmanlık Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sağlık Yönetimi Anabilim Dalı, Isparta.

Wang, X.; Zhou, X.; Leesa, L. & Mantwill, S. (2018). The Effect of Vaccine Literacy on Parental Trust and Intention to Vaccinate after a Major Vaccine Scandal. Journal of Health Communication, *23*(5):413–421.

White, S.; Chen, J. ve Atchison, R. (2008). Relationship of Preventive Health Practices and Health Literacy: A National Study. American Journal of Health Behavior, 32(3):227-242.

Who.int. (2021). Vaccines and immunization. Erişim Tarihi: 06 Ocak 2021, https://www.who.int/health-topics/vaccines-and-immunization#tab=tab_1.

Ffrench-Davis, R.; Agosin, M. & Uthoff, A. (1995). "Capital Movements, Export Strategy, and Macroeconomic Stability in Chile" (Ed. French-Davis, R. & Griffit-Jones, S.), Coping with Capital Surges, pp. 99–145, Lynne Rienner Publisher, Canada.

Fratzscher, M. & Bussiere, M. (2004). Financial Opennes and Groth: Short-Run Gain, LongRun Pain? ECB Working Paper, No:348.

Globan, T. (2014). The Prizes and Pitfalls of Large Capital Inflows in a Small Integrated Economy: Case of Croatia. International Journal of Trade, Economics and Finance, 5(39):235-243.

Güney, P.Ö. & Ceylan, İ.M. (2014). Enflasyon Hedeflemesi ve Türkiye Deneyimi. H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 32(1):143-164.

Heenan, G.; Peter, M. & Roger, R. (2006). Implementing Inflation Targeting: Institutional Arrangements, Target Design, and Communications. IMF Working Paper, WP/06/27.

Hutchison, M.M. & Noy, I. (2006). Sudden Stop and the Mexican Wave: Currency Crises, Capital Flow Reversals and Output Loss in Emerging Markets. Journal of Development Economics, 79:225-248.

Ibarra, A.C. (2011). Capital Flows and Real Exchange Rate Appreciation in Mexico. World Development, 39(12):2080-2090.

Ito, T. (2000). "Capital Flows in Asia" (Ed. Edwards Sebastian), Capital Flows and the Emerging Economies, pp. 255-298, The University of Chicago Press, Chicago.

İğdeli, A. & Sever, E. (2016). Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Enflasyon Hedeflemesi Stratejisi ve Ekonomik Performans: Ülkeler Arası Mukayeseli Bir Analiz. Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi, 17(36):116-137.

İlhan B. (2019). Carry Trade 2000'li Yıllarda Türkiye İçin Mümkün Mü? Akademik Hassasiyetler, 6(11): 189-204.

İnsel, A. & Sungur, N. (2003). Sermaye Akımlarının Temel Makroekonomik Göstergeler Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği-1989:III-1999:IV. Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni, 8:1-29.

Jongwanich, J. & Kohpaiboon, A. (2013). Capital Flows and Real Exchange Rates in Emerging Asian Countries, Journal of Asian Economics, 24:138-146.

Kalkan, M. (2002). Capital Flows and Exchange Rates in Turkey: The Effects of Liberalization and Stabilization. Department of Economics, American University. Erişim Tarihi:06.05.2020, http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.196.7447&rep=rep1&type=pdf

Kalaycı, Ş. (2002). Parasal Hedefleme, Enflasyon Hedeflemesi ve Enflasyonist Bekleyişler: Türkiye Ekseninde Bir Değerlendirme. Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi, 7(2):271-284.

Karahan, Ö. ve Çolak, O. (2011). "Financial Capital Inflows and Exchange Rate Instability: The Case of Turkey", 13 th International Conference on Finance and Banking, 12-13 Ekim 2011, Czech Republic.

Karahan, Ö. & Gencür, S. (2019). Döviz Kuru Geçişkenliği ve Merkez Bankası Politikaları. Balkan Sosyal Bilimler Dergisi, EUREFE'19 Özel Sayısı, 381–387.

Keskin, N. (2008). "Finansal Serbestleşme Sürecinde Uluslararası Sermaye Hareketleri Ve Makroekonomik Etkileri: Türkiye Örneği", Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Keyder, N. (2002). Para, Teori-Politika-Uygulama. Seçkin Yayıncılık ve Dağıtım, Ankara.

Lartey, E.K.K. (2008). Capital Inflows, Dutch Disease Effects and Monetary Policy in A Small Open Economy. Review of International Economics, 16(5):971-989.

Masson, P.R.; Savastano, M.A. & Saharma, S. (1997). The Scope for Inflation Targeting in Developing Countries. IMF Woking Paper, WP/97/130.

Mishkin, F.S. (1998). International Experiences of Different Monetary Policy Regimes, IIES Seminar Paper, No:648.

Mishkin, F.S. (2000). Inflation Targeting in Emerging-Market Countries. The American Economic Review, 90(2):105-109.

Mishkin, F.S. & Schmidt-Hebbel, K. (2001). On Decade of Inflation Targeting in the World:What Do We Know and What Do We Need To Know?. NBER Working Paper No:8397.

Mishkin, F.S. (2014). "Para Politikası Stratejisi" (Çev. Ed.; Ömer Faruk Çolak ve Alparslan Zengin), 1. Basım, Efil Yayınevi, Ankara.

Mishkin, F.S. & Savastano, M.A (2000). Monetary Policy Strategies for Latin America. NBER Working Paper Series, 7617.

Morande, F.G. (1988). Domestic Currency Appreciation and Foreign Capital Inflows: What comes First? (Chile, 1977 - 82). Journal of International Money and Finance, 7(4): 447-466.

Obstfeld, M. & Rogoff, K. (1995). The Mirage of Fixed Exchange Rates. Journal of Economic Perspectives, 9(4):73-96.

Orhan, O.Z. ve Erdoğan, S. (2015). Para Politikası. 2. Baskı, Umuttepe Yayınları, Kocaeli.

Pétursson, T.G. (2000). Exchange Rate or Inflation Targeting in Monetary Policy? Monetary Bulletin, (1):36-45.

Quirk, P.J. (1996). Exchange Rate Regimes as Inflation Anchors. Finance & Development, 33(1):42-45.

Quispe-Angoli, M. (2001). Monetary Policy Aternatives for Latin America. Fedefal Reserve Bank of Atlanta Economic Review, Third Quarter, 1-11.

Şanlı, B. (2006). Enflasyon Hedeflemesi Uygulamaları ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi. Sosyal Bilimler Dergisi, 16:37-56.

Telatar, E. (2000). İstikrar Programlarında Nominal Çapa Seçimi ve Uygulama Sonuçları. Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 18(2):459-487.

Tiryaki, H.N. (2017). "OECD ve G-20 Ülkelerinde Sermaye Hareketleriyle Seçilmiş İktisadi Değişkenler Arasındaki İlişkilerin Panel Veri Analizi", Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Togan, S. & Berument, H. (2011). Cari !lemler Dengesi, Sermaye Hareketleri ve Krediler. Bankacılar Dergisi, 78:1-21.

Tuna, K. (2007). Enflasyon Hedeflemesi ve Ülke Deneyimleri. Sosyal Bilimler Dergisi, 1:223-250.

Urbanovsky, T. (2017). The Connection Between the Exchange Rate and the Balance of Payments Accounts in the Czech Republic: An Econometric Approach. Financial Assets and Investing, 8(1):58-71.

Üzar, U. & Başoğlu, A. (2017). Merkez Bankacılığı ve Yeni Arayışlar: Nominal GSYH Hedeflemesi ve Kalkınmacı Merkez Bankacılığı Tartışmaları. KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi, 13:123-145.

Velasco, A. (2000). Exchange-rate Policies for Developing Countries: What Have We Learned? What Do We Still Not Know?. G-24 Discussion Paper, 5:5-17.

Wagner, H. (2000). Which Exchange Rate Regime in an Era of High Capital Mobility. North American Journal of Economics and Finance, 11:191-203.

Waqas, Y.; Hashmi, S.H. & Nazir, M.I. (2015). Macroeconomic Factors and Foreign Portfolio Investment Volatility: A case of South Asian Countries. Future Business Journal, 1:65–74.

World Bank. (1997). Private Capital Flows to Developing Countries, A World Bank Policy Research Report. Oxford University Press, Oxford.

Yiğitbaş, Ş.B. (2009). Gelişen Piyasa Ekonomilerinde Alternatif Para Politikası Stratejileri, Türkiye Ekonomisi Açısından Bir Değerlendirme. Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 16(1):208-225.

Journal of Academic Value Studies
Available online at http://javstudies.com
ISSN: 2149-8598

Research Article
*7(**1**) (2021) 15-30*
Doi:10.29228/javs.48554

Refahın Yeniden Dağıtımı: Türkiye'de Makroekonomik Yapı Buna İmkân Sağlıyor Mu?

Redistribution of Welfare: Does Macroeconomic Framework Make It Possible?

Mehmet Çanakçı*

Department of Public Finance, Inonu University, Malatya, Turkey

Received: 25.12.2020 **Accepted:** 02.04.2021 This article was checked by ***intihal.net***

Öz

Refah devletinin amacı, yurttaşlarına kaliteli ve uygun bir refah düzeyini karşılamak ve vatandaşların olumsuzluklar karşısında yaşam şartlarının kötüleşmesini önlemektir. Gelişmiş toplumlarda genellikle sosyal devlet olmanın en temel göstergesi olarak ülkede yaşayan her bireyin kendini güven içerisinde hissetmesi ve kendini özgürce ifade edebilmesi önemli eşiktir. Bu bağlamda ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanması amacıyla piyasa başarısızlıklarını ortadan kaldırmak, gelir dağılımında adaleti tesis etmek, sosyal güvenliğin daraltıcı olmadan tabana yayılmacı bir modelle kurgulamak, sermaye yatırımlarını teşvik etmek, ekonomik faaliyetlerin ideal koşullar içerisinde yani potansiyel olarak en yüksek seviyede istihdam seviyesini yakalayarak ekonomik döngüyü oluşturmak refah devletinin bir bütünsel olarak uygulamalarıdır. Bir refah devleti programı olarak, Evrensel Temel Gelir uygulamasının klasik refah devleti programlarından ayrıldığı nokta, klasik refah programlarının gelir eşitliğini önceleyen, mağduriyet giderici nitelikte olmasıdır. Oysaki Evrensel Temel Gelir (Universal Basic Income), fırsat eşitliğini önceleyen, mağduriyet önleyici nitelikte bir programdır. Bu iktisat yazında refahın yeniden dağıtımının günümüz makroekonomik sistemde bireye güvence sağlanmasının çeşitli kavramsal ve kuramsal çerçevesi üzerinden yeniden düşünmemiz gerektiğini, finansal araçların daha etkin kullanımıyla sürdürülebilir büyümenin refaha etki edebileceğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Refah Devleti, Evrensel Temel Gelir, Makroekonomi, Ekonomik büyüme ve kalkınma

Abstract

The aim of the welfare state is to provide its citizens with a quality and appropriate level of welfare and to prevent the deterioration of the living conditions of the citizens in the face of the negative. In developed societies, the most basic indicator of being a social state is that every individual living in the country feels safe and express himself freely. In this context, in order to ensure economic growth and development, to eliminate market failures, to establish justice in income distribution, to ensure that social security is structured with a broad-based model without constricting, encouraging capital investments, conducting economic activities in ideal conditions and at full employment level is a holistic of the welfare state. as applications. As a welfare state program, the point where Universal Basic Income practice differs from classical welfare state programs is that classical welfare programs prioritize income equality and are grievous. However, Universal Basic Income (Universal Basic Income) is a program that prioritizes equality of opportunity and has an unjust treatment. This economics literature shows that the redistribution of welfare and the assurance of the individual in today's macroeconomics system must be rethinked through various concepts and theories.

Keywords: Welfare State, Universal Basic Income, Macroeconomics, Economic Growth and Development.

Çanakçı, M. (2021). "Refahın Yeniden Dağıtımı: Türkiye'de Makroekonomik Yapı Buna İmkân Sağlıyor Mu?", Journal of Academic Value Studies *7(**1**) (2021) 15-30* (http://dx.doi.org/10.29228/javs.48554).

* E-mail address: mehmet.canakci@inonu.edu.tr

2149-8598 / Copyright © 2015. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

1. Giriş

Refah devleti, kendisini liberal demokratik toplumların tanımlayıcı kurumlarından biri olarak kurmuştur. Sosyal bilimlerde refah devleti, çeşitli ideolojik ve politik iknaların teorisyenlerini ve analistlerini cezbetmiştir. Refah devleti çalışmalarının cazibesi, yalnızca sosyal politikanın geniş doğasında değil (gelişmiş kapitalist toplumlarda devlet faaliyetlerinin neredeyse dörtte üçünü kapsar), aynı zamanda insan refahını teşvik edecek şekilde yaşam koşullarını değiştirmedeki rolünde yatmaktadır. Refah devleti, ekonomik istikrarın var olduğu, toplum içerisinde gelir dağılımının, güç dağılımının ve hizmet dağılımının hukukun üstünlüğüyle daima oluştuğu ve üretim-tüketim zincirinin sürdürülebilir ekonomik değer yarattığı kapitalist bir ekonomide piyasa güçlerini değiştirmek için tasarlanmış bir dizi politik, sosyal ve ekonomik müdahaleyi ifade eder. Asa Briggs, refah devletini "örgütlü gücün (siyaset ve idare yoluyla) kasıtlı olarak piyasa güçlerinin karşılıklı etkileşimini değiştirme çabasıyla kullanıldığı" bir devlet olarak nitelendiriyor. Bu nedenle, refah devletinin genel amacı, insan refahının artırılmasına yardımcı olan yaşam koşullarını yaratmak ve sürdürmektir. (Karimi, 2017).

Refah Devleti Kavramı, her ne kadar antik dönemlerden bu yana entelektüel düzlemde tartışıla gelen bir mesele olsa da, köklerini 1929 Büyük Buhranındaki yıkım, ardından gelen II. Dünya Savaşı ve SSCB dominyonunda Doğu Avrupa'da birçok sosyalist cumhuriyet çıkmasından sonra, günümüzde 'Gelişmiş Ülke' kategorisine soktuğumuz Batı Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerinde uygulanmaya konulmuştur. (Reeskens, 2020).

ABD'de New Deal (negatif olarak), İskandinav Ülkeleri'nde üçüncü yol (pozitif olarak) örnek gösterilen en yaygın Refah Programlarıdır. Aynı zamanda, yine bir üçüncü yol politikası olan ve Almanya'da uygulanan Ordoliberalizm de Almanya'yı II. Dünya Savaşı'nın yıkımından çıkartan bir formül olarak önümüze çıkmaktadır.

Refah Devleti Programları, genel olarak büyük bürokrasi ve yüksek vergilendirme yoluyla gelirin yeniden dağıtılması ve vatandaşlara bir çeşit güvenlik önlemi olarak sunulması şeklinde gerçekleşmektedir. Refah Devleti Programlarının en büyük iki ayağı, emeklilik ve sağlık hizmetlerinin sosyalizasyonudur.

Gelişmekte olan dünyada içinde bulunduğumuz yıllarda COVID-19 salgın hastalığının vaka oranı yükseldikçe, iş kayıplarının ve gelirin tersine dönmelerinin potansiyel olarak yıkıcı maliyetlerini ortaya çıkaracağı tabloyla karşı karşıyayız. Koşulsuz acil nakit transferleri, COVID-19 krizinin hâlihazırda sosyal yardım veya sigorta korumasına erişimi olmayan yoksul ve yoksulluğa yakın haneler üzerindeki en kötü anlık etkilerini azaltabileceği düşünülerek, ülkelerdeki insanlar için, yoksulluk sınırının üzerinde minimum garantili bir gelir ödemeleri yapılmaktadır (Molina vd.2020). Ancak hedeflenen uygulamanın, küresel salgınlarla yâda krizlerle karşılaşılmadan insan onuruna yakışacak, ekonomik kalkınma amaçlı temel insani ihtiyaçları bireylerin hizmetine sunmak gerekmektedir. Bu gibi krizlerden sonra ekonomiyi yeniden dengelemek ve yeniden canlandırmak için orta ve uzun vadeli planlamaya ihtiyaç vardır. Güçlü ve sürdürülebilir iş modellerine sahip olan ülkelerin gelişmeye devam edebilmesi için ilgili sektörlere göre, sektör planlarını ve sosyal güvenlik yapılarını güçlendirme temelli teşvik edici ekosistemi içeren geniş bir sosyoekonomik kalkınma planına ihtiyaç vardır (Nicola, vd. 2020). Hükümetlerin ve finans kurumlarının kendi stratejik pozisyonları sürekli olarak yeniden değerlendirmeleri "ne olursa olsun" sözünün gerçekten olumsuz koşulların varlığında bile yerine getirilmesini sağlaması ihtiyatlı bir davranıştır. Aksi takdirde sadece dönemlik/geçici gelir araçlarına başvurarak krizlerin etkilerini azaltıcı yöntemlere başvurmak başta sosyal güvenlik sisteminin derinleşmesini engeller, sosyal harcamaların faydasını azaltır, toplumsal ekonomik yapının döngüsü adil olarak bölüştürülemez, bu şekilde yapılacak geçici her bir finansman ödemesi gelişmekte olan ülkelerin kalkınma sorununu daha da derinleştirmektedir. (Saha ve Mishra, 2020).

Makale, beş ana başlık üzerine inşa edilecektir. Çalışmada öncelikle Refahın yeniden dağıtımı ve sosyal adalet kavramları üzerinde durulacak, ardından sosyal refah fonksiyonları kapsamında yer alan Thomas Paine 'in 'Tarımsal Adalet' kavramı ve John Rawls'ın 'Bir Adalet Teorisi' eserleri temel alınarak, refah devletinin etik tarafı incelenecektir. Sonrasında günümüz refah devletlerinin bürokraside ve kamu bütçesinde yarattığı yıkım ve bunun çözümü olarak görece modern fakat kökleri çok eskilere giden 'Evrensel Temel Gelir' kavramı sosyal adaletin sağlanabilmesi açısından incelenecektir. Sonuç olarak, refah devletinin gençler ve aile başta olmak üzere toplumun her kesimine yoğunlaşması gerekliliği üzerinde Makroekonomik perspektifle durulacaktır. Ayrıca son bölümde, refahın yeniden dağıtımına yönelik günümüz küresel konjonktüründe politika önerileri sunulacaktır.

2. Refahın Yeniden Dağıtılması ve Sosyal Adalet İlişkisi

Çalışmanın bu kısmında öncelikle Refah iktisadının temelleri hakkında bilgi verilecek ardından refah iktisadını sağlamaya yönelik temel teoremlerden bahsedilecektir. Ayrıca Sosyal Adalet kavram olarak açıklanacak, sosyal adaletin sağlanmasına yönelik kriterler açıklanarak Türkiye'de sosyal adaleti sağlama ve Refahın yeniden dağıtımına yönelik Anayasa'da ve diğer mevzuatlarda yer alan hükümlere de kısaca değinilecektir.

2.1. Refah İktisadının Temel Problemleri

İktisadın tanımında kıt olan kaynaklarla sınırsız ihtiyaçların karşılanması şeklinde bir söz gelenek haline gelmişse de bu ifadenin yerine mevcut kaynaklar ile en fazla çıktı ve faydanın elde edilerek kaynakların yerli yerinde harcanması açıklaması daha doğru olacaktır. Tam rekabet koşulları içerisinde pareto optimalite kendiliğinden sağlanmış olacağı için devletin kaynakları yeniden dağıtma gibi bir problemi olmayacaktır. Bununla birlikte mevcut kaynak dağılımı ve nispi fiyat yapısı bozulmadan devletin vergiler ve kamu harcamaları vasıtasıyla bireyler arasında transfer yapması da pareto optimalite açısından uygun olacaktır. Pareto optimalite şartlarının tüm sektörlerde sağlandığı durum birinci en iyi teori olarak adlandırılır. Bu noktada P=MC koşulu sağlandığı için fiyatlarda herhangi bir sapma olmaksızın ekonomide etkinliğin sağlanıldığı söylenebilir. Eğer ekonomide MC=P koşulu piyasalarda gerçekleşmiyor ise devletin yeniden tüm sektörlerde etkinliği sağlayabilmek adına ekonomiye müdahalede bulunması ve refahı yeniden sağlaması gerekir(Öğretir,2020:45).

2.2. Sosyal Refahın Sağlanmasına(Refahın Yeniden Dağıtımı) Yönelik Görüşler

Sosyal refahın ne olduğunu açıklamada teorisyenler sosyal refah fonksiyonlarından hareket etmiştir. Sosyal refah fonksiyonu ise bireylerin refahlarından toplam refaha ulaşabilmek için bir bağ kurulması esasına dayanan bir fonksiyondur. Pareto optimalitenin sağlanabileceği alternatif sosyal refah tercihlerinden oluşan bu fonksiyonu Bergson-Samuelson geliştirmişlerdir (Sen, 1973:7).

Sosyal refahın sağlanabilmesi adına birçok görüş bulunsa da bunlar arasında bilimsel çalışmalarda daha fazla yer edinmiş temel üç tane görüş vardır: Bentham(Faydacı) sosyal refah fonksiyonu, Bergson-Samuelson refah fonksiyonu ve Rawlsçı sosyal refah fonksiyonudur.

2.2.1. Benthamcı (Faydacı) Sosyal Refah Fonksiyonu

Benthamcı sosyal refah fonksiyonuna göre toplumun toplam refahı bireylerin refahlarının toplamından oluşmaktadır. Eğer toplumsal refahın artırılması isteniyorsa bireylerin refahını artırmaya yönelik politikalara ağırlık vermek gerekir. Eğer toplumda bazı bireylerin refahı azalmasına rağmen diğer başka bireylerin refahı artıyor ve sonuçta toplam refah artıyorsa devletin bu şekilde refahı yeniden dağıtması faydacı yaklaşıma göre istenilebilen bir durumdur (Sen, 1973:16).

2.2.2.Bergson-Samuelson Sosyal Refah Fonksiyonu

Bergson- Samuelson sosyal refah fonksiyonuna göre bireylerin tercih sıralaması takip edilerek sosyal refaha ulaşabilmek mümkündür. Bu refah yaklaşımına göre bireylerin refahı ölçülemez fakat sıralanabilir. Bireyler yaptıkları tercih ler neticesinde elde ettikleri faydaları en çoktan en aza doğru sıralayabilirler. Bu yaklaşıma göre sosyal refah birinci bireyin faydası ile ikinci bireyin faydası arasında kayıtsız kalınan noktada gerçekleşir (Albayrak, 2003:56-57).

2.2.3. Rawlsçı Sosyal Refah Fonksiyonu

1921 yılında orta-alt sınıf bir ailede doğan John Rawls'ın çocukluğu ve gençliği Büyük Buhran ve İkinci Dünya Savaşı'nın yıkımı içinde geçti. Abisinin tedavi edilebilir bir hastalıktan dolayı ölmesi, John Rawls'ın karakterini ve akademik hayatını oldukça derin bir biçimde etkilemiştir.

John Rawls, 'Bir Adalet Teorisi' isimli eseriyle özellikle Bill Clinton ve Amerikan Liberallerini düşünsel olarak etkilemiş bir düşünürdür. Hatta Bill Clinton'un değimiyle John Rawls; 20. Yüzyılın en etkili siyaset felsefecisidir.

John Rawls'ın teorisi aslında oldukça basittir. Dünyaya gelmeden önce tamamen bilgisiz bir durumda, tercih özgürlüğümüz olmayan bir biçimde adeta asılı durmaktayızdır. Ünlü bir cerrahın tek çocuğu olarak da, fakir ve zenci bir annenin yetim çocuğu olarak da doğma şansımız vardır. Rawls bu durumu bir lotoya benzetir. Her türlü kimlikten sıyırılmış, tanrısal bir varlık olarak adalet sistemini dizayn etme deneyini ise 'Cehalet Perdesi' tabiri ile açıklamaya çalışır. Her bireyin, azim ve çalışkanlık yoluyla istediği ideal hayata erişmesi fikrine katılmakla beraber, şu soruyu sorar; Ya çevresel faktörler, ideal hayata erişmemiz noktasında bir engel oluşturuyorsa?

Ya eğitimsiz bir ailede doğmuşsak ve çocukken ailemizden baskı görmüşsek? Ya yeterli sağlık hizmetlerine kavuşamadığımız için basit hastalıklardan dolayı ölürsek? Ya ten rengimizden ötürü sistemin yarattığı imkânlara erişimimiz kısıtlanmak suretiyle adaletsizliğe maruz kalırsak? Elimizde olmayan durumlardan ötürü sistem dışına itilmek gerçekten adaletli midir?

John Ralws'ın 'Bir Adalet Teorisi' isimli eseri, hem etik açıdan, hem de metodolojik açıdan refahın yeniden dağıtımını temiz, net ve tartışmasız bir biçimde açıklama iddiasındadır. Etik açıdan, refahın yeniden dağıtımı tanrısal bir bakış açısından herkesin fırsat eşitliğini temin edecek şekilde düzenlenmeli, metodolojik açıdan ise, herkesin eşit şartlarda sorgusuz, sualsiz, bürokrasisiz yarışa başlama imkânı garanti altına alınmalıdır.

Ancak bu noktadan sonra bireylerin azimleri ve çalışkanlıkları bir fark yaratabilir. John Rawls'a göre refahın yeniden dağıtımı, fırsat eşitliğini garanti etmesi açısından dört sacayağına sahiptir; (Rawls, 1971)

1) Bireyler, medeni bir insan olmaları sonucunu getirecek, eşit ve kapsayıcı bir eğitim imkânına kavuşmalıdır.
2) Bireyler, beklenmedik sakatlıklara karşı güvence altında olmalıdır.
3) Bireyler, hiçbir faktöre bakılmaksızın, hukuksal olarak eşit statüde olmalıdır.
4) Bireyler, çocukluklarından itibaren nezih bir semtte, nezih bir evde yaşamalıdır.

Günümüz refah devletleri, iki noktada John Rawls 'un cehalet perdesine takılmaktadır. Birincisi; günümüz refah programları, bireyleri doğdukları andan itibaren fırsat bakımından iyileştirme amacı taşımamakta, aksine fırsat eşitliği olmayan bireyler sefil duruma düştükten sonra devreye girmektedirler. İkincisi; refah devletleri fırsat eşitliğini sağlamaktan ziyade, çıktıları eşitleme çabası gütmekte, bu da bireyin azmini ve çalışkanlığını baltalamaktadır.

John Rawls'a göre refah devletleri, doğuştan gelen dezavantajları sıfırlama amacı güttüğü müddetçe etiktir, sefil duruma düştükten sonra bürokrasiye yardım formları doldurmak yoluyla bireyleri dilenciliğe düşürmek etik olan nokta değildir.

2.2.4. Sosyal Refahın Sağlanmasında Tarımsal Adalet

Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nın ve yeni kurulan federal yapının fikri altyapısının öncülerinden birisi olan Thomas Paine, 'Agrarian Justice (Tarımsal Adalet)' isimli bir makale ile gelir eşitsizliğinin tanımlanmasında bir dönüm taşı oluşturmuştur.

Thomas Paine, bu makalesinde temel olarak, kamuya (kraliyet ailesine) ait arazilerin özelleştirilmesini ve büyük tarım arazilerinin sahiplerine %10 oranında uygulanacak bir vergi ile bir emeklilik sistemi ve vatandaşlık maaşı ödemesi yapılmasını önermiştir. Ortalama yıllık maaşın 23 Sterlin olduğu dönemin Birleşik Krallığı'nda, 50 yaş üzeri emeklilere senelik 10 Sterlinlik ve 21 yaş üzeri her erkek ve kadına senelik 15 Sterlinlik bir ücret verilmesini savunmuş, toplanan vergilerin kalan kısmının ise 'sakat ve körlere' engelli maaşı olarak bağışlanmasını savunmuştur.

Thomas Paine 'in vatandaşlık maaşını andıran görüşleri Malthus ve David Ricardo tarafından eleştiriye tutulmuştur. Malthus, bu tarz bir yeniden dağıtım politikasının nüfusu aşırı artıracağı ve kıtlıkların baş göstereceği şeklinde okumuş ve eleştirisini sunmuşken, David Ricardo, günümüzde de tartışıldığı biçimiyle insanlara karşılıksız para vermenin tembelliği artıracağı ve buna bağlı olarak refah üretimini baltalayacağı yönünü ön plana koymuştur.

Teorinin uygulaması ve gelen eleştirilerden ziyade, Thomas Paine 'in bu makalesi, fakirlik tartışmaları konusunda bir eşik olmasından ötürü önemlidir. Çünkü fakirlik, tarih boyunca ilk defa kaçınılmaz bir durum veya tamamen ortadan kaldırılması gereken bir ayıp olarak değil, aksine Özgürlük ve Eşitlik dikotomisi üzerine ele alınmıştır. Ve fakirliğin çözümü olarak, o dönem sıkça dile getirilen sosyalist önlemler (örneğin: Gracchus Babeuf'un aksiyona geçirmeye çalıştığı görüşler) değil, negatif özgürlük ve pozitif özgürlük arasında bir üçüncü yol sunarak öne çıkmıştır. Thomas Paine, ne negatif özgürlükleri dışlamış, ne de pozitif özgürlükleri politik bir amaç olarak ele almıştır. Thomas Paine 'in Sosyal Adalet teorisinin izlerini ünlü Siyaset Felsefecisi John Rawls 'un Bir Adalet Teorisi isimli eserinde ve metodolojik farklılıkları bir kenara bırakarak, etik bakımdan ABD Demokratik Partisi'nin Liberal kanadında açıkça görebilmekteyiz.

Thomas Paine 'in Tarımsal Adalet kavramının çıkış noktası aslında oldukça basittir. Toprak, doğası gereği işlenmemiş bir halde, insanlığın ortak malıdır. Fakat şartların mülk sahipliğini ve piyasayı getirdiği durumda, toprağın kamuya karşı bir kira bedeli karşılığında özelleştirilmesi ahlaken doğru olan noktadır (Paine, 1995).

Thomas Paine temelde, refah ödemelerine topluma ödenen kira olarak bakar ve argümanını bu şekilde temellendirir. Günümüz refah devletlerinin ahlaki duruşu ise, bireylerin hasbelkader var oldukları için toplumun düşeni

vergilerle finanse edilen kamu kuruluşları yoluyla yeniden ayağa kaldırması şeklindedir. Peki, vergi nedir? Vergi, Halil Nadaroğlu'na göre; Bir devletin en temel asli unsuru olan vatandaşına hizmet etme zorunluluğunu, gerçekleştireceği her türlü kamusal etkinliklerinin kaynağını oluşturmak yâda karşılamak veyahut kamusal görevlerinin gereklerini yerine getirmek amacıyla ekonomik birimlerden yasada belirlenen çerçevelerde sınırlı kalmak üzere esas ve usuller içerisinde hukuki yaptırım altında, hususen bir menfaati belirtmeksizin geri ödememek suretiyle tahsil ettiği paralardır.(Nadaroğlu, 1998). Bu tanıma göre, vergilendirmenin hırsızlık veya müsadereden farkı, herkesin yararlandığı kamusal görevlerin yerine getirilmesidir. Soru, herkesin (aktif olarak) yararlandığı güvenlik, hukuk ve altyapı hizmetleri dışında kullanılmak üzere toplanılan vergilerin ahlakiliğini modern devletin etik temeli karşılayabiliyor mu? Açıkçası karşılamadığı yönünde görüşler hâkim. İnsanlar, kamusal ilişkilere ancak bir çıkar gözeterek girerler ve toplumu evlerinin, yani mülkiyet alanlarının, dışında tutarlar. Aslında her aile bir mikro devlet gibi çalışır ve o ailede toplumun fiziki olarak yeri yoktur. Herhangi bir karşılıklılık olmadan, bireyleri özel hayatlarına ortak etmediği topluma karşı sorumlu kılmak ve bu sorumluluğunu cebren karşılatmak pek de ahlaki bir nokta sayılmamalıdır.

Thomas Paine 'in bu eseri, refahın yeniden dağıtımı konusunda vergilendirmenin ahlaki temelini (karşılıklılık) oluşturmak noktasında, refahın yeniden dağıtımı için kullanılacak kaynakların sınırının belirlenmesi konusunda ve toplanılan kiranın nasıl dağıtılacağının sınırlarını belirleyerek, bürokrasiye sadece vergi toplama yetkisini vermek noktasında modern devletlere hala fikir verebilecek bir konumdadır.

2.3. Sosyal Adaletin Tanımı ve Kapsamı

Sosyal adalet kavramı normal adalet kavramından bazı hususlarda farklılık göstermektedir. Normal adalet genellikle bireylerin arasındaki ilişkiler için sağlanması gereken bir durum iken sosyal adalet toplum içerisinde bireyin bulunduğu konum açısından adaletin sağlanabilmesidir. Bu anlamda bireyin toplum içerisinde negatif ayrımcılığa maruz kalmaması, dışlanmaması ve bireye fırsat eşitliği sağlanarak ortaya çıkması muhtemel gelir farklılıklarının devlet tarafından azaltılmasıdır (Arslan,2020:149).

Ayrıca sosyal adaletin sağlanmasında dengeli bir gelir dağılımına ulaşabilmek için devletin sunduğu sosyal hizmetlerden ihtiyaç sahibi bireylerin mümkün olduğunca yararlanmasının sağlanması gereklidir Sosyal hizmetlerin niteliği ve miktarı çok önemlidir. Çünkü ancak yeterli düzeyde ve kaliteli sosyal hizmet sunumunun gerçekleştirilmesi ile fırsat eşitliğine ulaşmada katkı sağlanabilir (Kaynak,2017:256-257).

2.3.1.Sosyal Adaletin Sağlanmasında Kriterler

Bir toplum içinde sosyal adaletin yeterli düzeyde sağlanabilmesi için gerekli olan bir takım koşullar yer almaktadır. Bu koşulları kısaca belirtmek gerekirse refah ülkelerinde sosyal adaletin sağlanmasında aşağıdaki diğer kriterler de dikkate alınır:

- ✓ Yoksulluğun azaltılması
- ✓ İş gücü piyasasına katılımın artması
- ✓ Engelli ve bakıma muhtaç kişilere yönelik Sosyal güvenlik ve sosyal yardımların artırılması
- ✓ Adil bir vergi düzeninin varlığı
- ✓ Eğitimde Fırsat Eşitliği(Kaynak,2017:257).

Çalışmanın bu kısmında önce sosyal adaleti sağlamada kullanılan kriterler kısaca açıklanacak ardından Türkiye'de bu kriterlerin ne ölçüde sağlanmaya çalışıldığına dair özet bilgiler içeren Tablolar yardımı ile verilecektir. Bu bölümün sonunda ise Türkiye'de sosyal adaleti sağlamada yararlanılan ilkelerin uygulanması konusunda genel olarak bir değerlendirme yapılacaktır.

- ✓ Yoksulluğun azaltılması

Bireylerin bir başkasına muhtaç olmadan ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri ve rahat bir yaşam sürdürme istekleri bütün dünyada ülkelerin ortak problemlerinden birisini oluşturur. Geçinebilecek geliri çok az olan ya da hiçbir gelire sahip olmadığı için yaşamlarını sürdürebilmeleri için bir başkasına bağlı olan kişiler yoksul olarak tanımlanmaktadır (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011:61).

Genellikle az gelişmiş ülkelerde daha sık görülen bir sorun olsa da gelişmekte olan ülkeler de yoksulluğun azaltılmasına yönelik kaynaklar ayırmaktadır. Devletler sosyal adaleti sağlayabilmek için mevcut kaynaklar ile el verdiği ölçüde yoksul birey sayısını azaltmayı sağlamak zorundadır. Bu durumun sağlanabilmesi için Ülkelerin milli gelir pastasından dar gelirli yoksul bireylerin azami ölçüde pay almalarını sağlamaya yönelik uygulamaları hayata geçirmesi gerekir (Çalışkan,2010:94).

Aşağıda Tablo 1'de seçilmiş bazı OECD ülkelerine ait 2015 yılını kapsayan yoksulluk oranları gösterilmektedir. Bu oranlar yoksulluk endeksine göre hesaplanmıştır. 2015 yılı gözlemlendiğinde seçilen ülkeler arasında yoksulluk oranı düzeyinin en fazla olan ülke olarak 0,172 değer ile Türkiye olduğu görülmektedir. Yine 2015 yılı incelendiğinde yoksulluk oranı 0,055 ile en düşük olan ülke Danimarka olarak görülmektedir. Bu durumun sosyal adaletin sağlanması açısından geliştirilmesi gereken bir konu olduğunu göstermektedir. Türkiye'nin bu konuda gelişme göstermeye ihtiyacı vardır.

Tablo 1. Seçilmiş OECD Ülkelerinde Yoksulluk Oranları, 2015

Ülkeler	Yoksulluk Oranları(2015)
Avusturya	0,087
Belçika	0,098
İsviçre	0,091
Çekya	0,064
Danimarka	0,055
İspanya	0,153
Estonya	0,160
Finlandiya	0,063
Fransa	0,081
Yunanistan	0,149
Macaristan	0,085
İtalya	0,144
Litvanya	0,165
Lüksemburg	0,109
Letonya	0,162
Hollanda	0,078
Norveç	0,081
Polonya	0,111
Portekiz	0,125
Slovenya	0,092
İsveç	0,092
Türkiye	0,172

Kaynak:OECD(2020), Poverty rate(indicator).

- ✓ İş gücü piyasasına katılımın artması

Bir ülkede sosyal adaletin sağlandığının göstergelerinden birisi de İşgücüne katılım oranı düzeyidir. Bu oranın yüksek olması sosyal refahın daha iyi sağlandığının bir göstergesi olabilir. Nitekim İşe yerleşen bireylerin istihdam edilmeyenlere göre sabit ve sürekli bir geliri olduğundan en azından temel düzeyde ihtiyaçlarını karşılayabileceği söylenebilir. Türkiye'de bu oranın çok yüksek olmadığı görülmektedir Bununla birlikte son birkaç yıl istisna tutulduğunda işgücüne katılım oranı az da olsa sürekli artmaya devam etmiştir. Bu yüzden bu durum sosyal adaletin sağlanması konusunda olumlu bir gelişme olarak gösterilebilir.

Aşağıda Tablo 2'de Türkiye'nin 2014-2020 yılları arasında İşgücüne katılım istatistikleri verilmiştir.

Tablo 2.Türkiye 2014-2020 Dönemi İşgücüne Katılma İstatistikleri

Yıllar	İşgücüne Katılım Oranı (%)
2014	50,5
2015	51,3
2016	52
2017	52,8
2018	53,2
2019	53
2020	49,3

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri,2020.

Tablo 2'de de görüleceği üzere Türkiye'de işgücüne katılım oranı 2014-2018 dönemi içerisinde az da olsa sürekli artmıştır. 2018 yılından itibaren işgücüne katılım oranı düşmeye başlamış ve 2020 Covid 19 salgını ile ülkelerde ortaya çıkan küresel ekonomik daralma ile Türkiye'de de diğer ülkelerde olduğu gibi işgücüne katılım oranı hissedilir düzeyde azalma gerçekleşmiştir.

- ✓ Engelli ve bakıma muhtaç kişilere yönelik Sosyal güvenlik ve sosyal yardımların artırılması

Toplum içerisindeki korumaya ve bakıma muhtaç kişiler ile doğuştan ya da sonradan engelli olan kişilerin hayatlarını idame ettirebilmelerinin sağlanması ve bu kişilerin var olan dezavantajlı durumlarının toplum içerisinde ortaya çıkaracağı sorunların en aza indirilmesini sağlamaya yönelik bir takım düzenlemelerin varlığı sosyal açıdan adaletin işlettirildiğinin bir işaretidir.

- ✓ Kaynakların adil ve dengeli dağıtımının sağlanması

Ekonomide var olan kıt kaynakların kamu kesimi ile özel kesim arasında dengeli bir şekilde dağıtımın sağlanması refahın yeniden dağılımı açısından büyük öneme sahiptir. Piyasa ekonomisinde devletin müdahalesine gerek olmadan kaynakların dengeli dağılımının her zaman sağlandığı söylenemez. Piyasa süreci devlet geleneğine göre daha rekabetçi bir yapı sergilediğinden dolayı kaynakları fertler toplumun geneline değil, daha çok kendi öz çıkarlarına hizmet edecek şekilde kullanma eğilimindedirler. Bu yüzden devletin piyasa süreci içerisinde bozulan kaynak dağılımı dengesini yeniden tesis etmek üzere bir takım araçlar ve yasal düzenlemelerle bunu sağlaması gerekir

- ✓ Adil bir vergi düzeninin varlığı

Sosyal adaletin sağlanmasında en önemli konuların başında ülkelerin uyguladıkları vergi sistemleri ve ülkelerdeki vergi düzeninin adalet boyutudur. Temel olarak dolaylı vergilerin adaleti sağlamada daha uzak olduğu ve dolaysız vergilerin ise adalete daha uygun olduğu yönünde literatürde bir kanaat mevcuttur. Bu yüzden bir ülkede dolaylı vergi oranı dolaysız vergilere göre daha düşük ise sosyal adaleti sağlama konusunda ülke geride kalmış denilebilir. Türkiye'de maalesef dolaylı vergilerin oranı uzun yıllardan beri dolaysız vergilerden yüksek oranda olmuş ve bu sorunun farkında olunmasına rağmen sorunu çözmeye yönelik ciddi adımlar atılamamıştır. Bunda dolaylı vergilerin mali anesteziye daha uygun olması ve siyasi risk açısından dolaylı vergilerin tercih edilmesinin daha uygun olması etkin olmuştur. Ayrıca vergi sistemi içerisinde negatif vergi denilen en az geçim indirimi uygulamasının uygulama biçimi de sosyal adaleti etkileyen diğer bir vergisel durumdur.

Asgari geçim indirimi ya da en az geçim indirimi ile ifade edilmek istenen bireyin kendisini ve bakmakla yükümlü olduğu ailesini geçindirmeye yetecek kadar olan gelirinin vergi dışı bırakılmasıdır. Bireyleri asgari ihtiyaçları ile kastedilen şey sadece yeme içme gibi fiziksel nitelikte değil ayrıca kültürel nitelikte de bir takım ihtiyaçların karşılanabilmesidir. Örneğin ayda bir tiyatro ya da sinema ihtiyacı asgari kültürel ihtiyaç sayılabilir. Yine asgari düzeyde eğitimini alabilmesi için bir takım kırtasiye, yol gibi masrafları karşılayabiliyor olması gerekir (Pürsünlerli,2003:14).

Türkiye'de sayılı Gelir Vergisi Kanunu içinde 35. Maddede yer alan asgari geçim indirimi uygulaması ücret geliri elde edenlere yönelik uygulanmakta ve ifade olarak şu şekilde tanımlanmaktadır:

"Ücretin elde edildiği takvim yılı başında geçerli olan ve sanayi kesiminde çalışan 16 yaşından büyük işçiler için uygulanan asgarî ücretin yıllık brüt tutarının; mükellefin kendisi için % 50'si, çalışmayan ve herhangi bir geliri olmayan eşi için % 10'u, çocukların her biri için ayrı ayrı olmak üzere; ilk iki çocuk için % 7,5, üçüncü çocuk için %10, diğer çocuklar için % 5'idir."

Asgari geçim indirimi uygulaması Türk Vergi Sistemi içerisinde yalnızca gerçek usulde vergilendirilen ücretli kişilere yönelik uygulanmaktadır. Bu uygulama ile öncelikle asgari düzeyde ücret geliri elde eden kişilerin kazandıkları net gelirin biraz daha fazla artırılmasının sağlanması hedeflenmiştir. Bununla beraber gelir seviyesi hangi düzeyde olursa olsun eğer ücret geliri elde ediyorsa bu uygulamadan yararlanabilmektedir (Bozdoğan vd., 2012: 130).

Tablo 3'de Türkiye'de 2014-2020 yılları arasını kapsayan ilk ve son altı aylık dönemlerde asgari geçim indirim tutarlarına ait günlük ve aylık miktarlar ve bir önceki yıla göre artış oranı yer almaktadır.

Tablo 3.Türkiye'de Günlük ve Aylık Asgari Ücretler

Asgari Ücret	Asgari Geçim İndirimi Tutarları (Günlük)	Brüt Asgari Ücret Tutarı (Aylık)	Asgari Geçim İndiriminin Bir Önceki Yıla Göre Artış Oranı (%)
01.01.2014-30.06.2014	35,70	1071	4,8
01.07.2014-31.12.2014	37,80	1134	5,9
01.01.2015-30.06.2015	40,05	1201,50	6,0
01.07.2015-31.12.2015	42,45	1273,5	6,0
01.01.2016-31.12.2016	54,90	1647	29,3
01.01.2017-31.12.2017	59,25	1777,5	7,9
01.01.2018-31.12.2018	67,65	2029,5	14,2
01.01.2019-31.12.2019	85,28	2558,40	26,1
01.01.2020-31.12.2020	98,10	2943	15,0

Kaynak: *Özdemir,2019: 55.*

Tablo 3'e yer alan bilgilere göre asgari ücret miktarında en yüksek artışın sağlandığı sene 2016 yılıdır(%29,3). Yine tabloya göre asgari ücret miktarında en düşük artış oranı 2014 senesinde gerçekleşmiştir(%4,8).

Tablo 4'de ise seçilmiş bazı OECD ülkelerinde yer alan çocuk yardımları çocuk sayısına bağlı olarak değişmektedir. Bu yarımlar içerisinde Türkiye'nin ödediği çocuk yardımı tutarları diğer Avrupa ülkeleri ile kıyaslandığında çok düşük seviyelerde kalmaktadır. Bu konuda atılması gereken adımlar olmalıdır.

Tablo 4. Seçilmiş OECD Ülkelerinin Çocuk Yardımları Tutarlar (2019)

	Çocuk Yardımları (Yıllık)			
Ülkeler	1.Çocuk	2.Çocuk	3.Çocuk	4 ve Sonrası Çocukları
Almanya	2328 Euro	2328 Euro	2400 Euro	2700 Euro
Estonya	660 Euro	660 Euro	3600 Euro	4800 Euro
Danimarka	-	-	-	-
Hollanda	1.152 Euro	2040 Euro	-	-
Belçika	1.155 Euro 1.564 Euro	1120 Euro 2948 Euro	3155 Euro 3983 Euro	-
Fransa	1.566 Euro	1566 Euro	3572 Euro	5579 Euro
İtalya	1.140 Euro	-	2400 Euro	2400 Euro
İspanya	2.400 Euro	2700 Euro	4000 Euro	4500 Euro
Türkiye	65,66 Euro	131.31 Euro	196,95 Euro	262,61 Euro

Kaynak: Özdemir, 2019:80.

Tablo 4 incelendiğinde en yüksek miktarda verilen çocuk yardımının Fransa, Estonya ve İspanya'da olduğu görülmektedir. Bununla birlikte sırasıyla Belçika, Almanya ve İtalya ve Hollanda uyguladıkları çocuk yardım miktarlarında yine yüksek miktarlarla dikkati çekmektedir. Burada tüm ülkeler açısında değişmeyen ortak husus, ailelerin çocuk sayısı arttıkça ailelere verilen çocuk yardım miktarların da da artış sağlanmasıdır.

- ✓ Eğitimde Fırsat Eşitliği

Sosyal adaletin sağlanmasında başta sayılan kriterler önemli olmakla birlikte eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması kriteri sosyal adaleti sağlamada temel faktör olarak devriye girmektedir. Doğuştan gelen ekonomim açıdan bir takım şanssız durumların nesiller arası aktarımının azaltılması ve önüne geçilmesinde eğitimde fırsat eşitliği sunmak hayati öneme sahiptir. Bunun sağlanabilmesi adına kamu tarafında sunulan eğitim hizmetinin olabildiğince yüksek kalitede olması gerekir. Özellikle yüksek öğretimde sunulan eğitimin tatmin edici olması ve istihdam koşullarına yetecek düzeyde bilgi birikimi ile öğrencilerin donatılması ileride yüksek ücretten işe başlama durumlarını etkileyecektir. (Sunal,2011:286).

2.3.2. Sosyal Adaletin Sağlanmasında Bir Politika Önerisi Olarak Evrensel Temel Gelir

Evrensel Temel Gelir, her vatandaşın koşulsuz, bürokrasisiz ve vergilendirilemez olarak açlık sınırının üzerinde bir vatandaşlık maaşı almasına dayanan bir refah programıdır. Evrensel Temel Gelir aynı zamanda sosyal ve psikolojik zenginlik üzerine kurulmuş gelecekteki bir toplumu garanti edebilir. (Allegri ve Foschi, 2020). Evrensel Temel Gelir, yöntem olarak kamuoyunda iki şekilde tartışıla gelmiştir. Birinci nokta, tüm refah programlarının kaldırılması ve bundan

doğan bütçe fazlalarının her vatandaşa bir temel gelir olarak kullanılmasıdır. İkinci nokta ise, var olan refah programlarının üzerine eklenecek bir Evrensel Temel Gelir programının yeni vergiler yoluyla finanse etmeye dayanmasıdır (Molina,2020). Bu makalede var olan refah devleti programlarının, etik ve metodolojik olarak yanlışlığına değinildiği için, tartışacağımız nokta tüm refah programlarının kaldırılması ve yerine Evrensel Temel Gelir 'in ikame edilmesi olacaktır.

Devletin asli görevlerinden ilki ve en önemlisi güvenliktir. Güvenlik hizmeti, her ne kadar dış politikada egemenlik alanının ordu yoluyla, iç politikada ise asayişin polis yoluyla güvence altına alınması olarak tanımlansa da, bir vatandaşın hayatını korku duymadan geçirmesi de güvenlik hizmeti kapsamına girmektedir. Korkuların en büyük noktası, ekonomik olarak geleceği görememekten dolayı gerçekleşir. Evrensel Temel Gelir, bir bireyin ekonomik kaygı duymadan, iş hayatını istediği yönde çizmesi açısından bir güvenlik önlemidir.

Evrensel Temel Gelire yöneltilen en büyük ve ayakları en çok yere basan eleştiri ise, insanlara karşılıksız temel bir gelir sağlandığı takdirde insanların tembelleşeceği, hatta üretimden çekileceği şeklindedir. Burada gözden kaçırılan ilk nokta, Evrensel Temel Gelirin bireyleri açlık sınırından çıkaracak şekilde belirlenecek olmasıdır. Yani, Evrensel Temel Gelir ile öncelenen şey; bireylerin en temel ihtiyaçlarını karşılama sorumluluğu olmaksızın bireylerin üretken faaliyetlere devam etmesidir. Evrensel Temel Gelir, her insanın temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek konusunda endişe duymamasını sağlayacağı için, insanların olağan şartlar altında temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek için harcayacakları zaman ve enerjiyi istedikleri işlerde çalışmak, sevdikleri meslekleri öğrenmek ya da ilgi duydukları çeşitli sanatsal faaliyetlerde kendilerini geliştirmek için kullanmalarına imkân tanıyarak onları daha verimli bireyler haline getirmektir. Ayrıca, evrensel temel gelir deneyleri bize faydalanıcıların tembelleşmediğini aksine enerjilerini kendileri için daha önemli olan alanlara kanalize ettiklerini göstermektedir. 1970'lerde Kanada özelinde yapılan Evrensel Temel Gelir pilot çalışmasının faydalanıcısı olan bireylerin sadece %1'i çoğunlukla çocuk bakımına ve ailesine daha çok vakit ayırmak amacıyla çalışmayı bırakmış ve haftalık ortalama çalışma süreleri %10'dan daha az bir biçimde azalmıştır. Bu uygulama, evrensel temel gelir düşüncesinin bütünüyle teorik ve varsayımsal bir yaklaşım olmaktan ziyade onun pratikte de olumlu sonuçlar yaratabileceğinin bir işareti olarak kabul edilebilir (Martinelli, 2020).

Bunun yanı sıra Evrensel Temel Gelir, ekonomik yetersizliklerden dolayı dağılmaya mahkûm olan ailelerin temel geçimini garanti altına alarak normal şartlarda geçimini sağlayamadığı için dağılan ailelerin çocuklarının suça sürüklenmelerini ya da istemedikleri güvencesiz işlerde çalışmalarını engelleyerek ve ailelerin çocuklarına daha ilgili olma imkânı tanıması açısından aile kurumunun sağlıklı bir şekilde işlemesini sağlayacak ve böylece toplumsal düzen ve huzurun korunması konusunda da olumlu bir etki yapacaktır.

Evrensel Temel Gelire yöneltilen ikinci eleştiri ise, bu denli büyük bir refah programının nasıl finanse edileceği yönünde olmaktadır. Evrensel Temel Gelir, bir refahın yeniden dağıtılması projesinden ayrı olarak bireyselliği, bürokrasisizleştirmeyi ve eşitliği önceleyen bir programdır. Bu sebeple, devletin üstlendiği emeklilik, eğitim, sosyal yardım ve sağlık gibi hizmetlerinin büyük çoğunluğunun Evrensel Temel Gelir yoluyla ikame edilip özelleştirilmesi öngörülür. Yani klasik refah devletlerinde devletin rolü işveren ve hizmet sağlayanken, Evrensel Temel Gelir sisteminde devlet sübvanse edici bir görev alır. Kısaca bu denli büyük bir refah programını finanse etmek için yeni bütçe oluşturmak değil, var olan bütçeyi daha adem-i merkezi bir şekilde harcamak öncelenir. Hatta Evrensel Temel Gelir, kapsayıcı bir devletin işlemesini sağlayan büyük bürokrasinin çoğunluğunu gereksiz kılması noktasında, kamu maliyesinin bütçesini rahatlatacak bir uygulamadır. Ayrıca bürokraside istihdam edilen eğitimli sınıfın, özel sektörde istihdam edilmesine yol açarak, kamu bütçesinin de büyümesine olanak sağlayabilir.

Türkiye özelinde, 15 yaş üzeri kadınların sadece %33'ü istihdamda yer almaktadır (https://www.tisk.org.tr/yayin/1359523609-isveren-dergisi--mart-nisan--2019-.pdf). Yine, her 10 kadından 4'ü ne istihdamda, ne eğitimde, ne de çocuk bakımındadır. Kısacası, teorik olarak bugünün şartlarında bir seçim olsa, farazi olarak ne istihdamda, ne eğitimde, ne de çocuk bakımında olan kadınlar partisi en büyük üçüncü parti olacaktır. Üretimde hiçbir katkısı olmayan bu büyük kitle, her halükarda tüketim yapmak mecburiyetindedir. Bu tüketim ise eşler ve babalar tarafından karşılanmakta ve bu yolla kadınlar negatif özgürlüklerinden (hayır deme hakkı) mahrum kalmaktadır.

Devletin uyguladığı refah programları, bir kadın negatif özgürlüklerinden mahrum kaldığı zaman değil, fiziki bir şiddet gördüğü zaman ortaya çıkmaktadır. Bizim yeniden dağıtıcı adalet kavramından anladığımız nokta ise, her bireyin dünyaya geldiği andan itibaren fırsat eşitliğine sahip olarak yarışa başlaması olmalıdır. Evrensel Temel Gelir, çıktıları

regüle edici bir refah mekanizması olmaktan ziyade, çevresel faktörleri ve şans faktörünü evrensel olarak eşitleyen bir refah programıdır. Evrensel Temel Gelir, insanları içine doğduğu ortamın kafesinden çıkartıp, o insanı bir birey olmaya teşvik eden bir güvenlik hizmetidir. Çünkü insanlar, temel bir gelirin kendilerine sağladığı güvence ile bir başkasına muhtaç olmaksızın kendi hayatını bağımsız bir şekilde idame etme fırsatına sahip olacaktır.

Dolayısıyla, bir yeniden dağıtım mekanizması olarak Evrensel Temel Gelir şunun için hedeflemelidir. OECD 'nin 1981 yılında yayınladığı raporda kamu harcamaları ve bütçe sıkıntıları sebebiyle refah devletinin krizde olduğu iddia edilmiş, birçok araştırmacı refah devletinin krizde olduğunu savunmuş, fakat OECD ülkelerinin sosyal harcamalarında ciddi bir düşüş ise görülmemiştir. OECD ortalamasına göre Gayri safi yurt içi hâsıla içerisinde sosyal harcamaların payı 1980'li yıllarda %15 düzeyinde iken 2010 yılında yüzde 22'ye düzeyine çıkmıştır. Türkiye'de bu dönem içerisinde sosyal harcamaların gayri safi yurtiçi hasılaya oranı yüzde 3'ten yüzde 12 seviyelerine ulaşmıştır. Son 40 yılda harcama kalemlerinde kamu masraflarını azaltmaya yönelik girişimlerle, toplumsal beklentilerin yönetilmesi için bazı reformlar yapılması neticesinde henüz istenilen seviyelerde oluşmasa da reformların amacı refah devletinin kazanımlarını arttırmak olmuştur (https://ilke. org.tr/bildigimiz-refah-devletinin-sonu-pandemi-ve-sonrasi).

2.3.3. Türkiye'de Sosyal Adaleti Sağlamada Yasal Zemin ve Diğer Uygulamalar

Türkiye'de Negatif Vergi Uygulamaları Son yıllarda Türkiye'de kamusal sosyal yardım kapsamında negatif gelir vergisi uygulamalarında artış görülmektedir. Türkiye'de kamu tarafından yapılan sosyal yardımları belirli aralıklarla düzenli olarak verilen Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonundan (SYDTF) ayrılan kaynaklar ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV) tarafından mütevelli heyetlerin kararına göre verilen yardımlar olmak üzere ikiye ayırabiliriz. Bu yardımlar kurallı, düzenli ve belli kriterlere dayalı ve hem alanlarda minnettarlık hissetirme oranı düşük, hem de verenler tarafından da devletin verdiği bir hak olarak görülmesi itibariyle, daha hak temelli yardımlardır. Verme bakımından zekât uygulamaları ile örtüştüğü söylemek mümkündür. Diğer yardımlar düzenli olmaması, kimlere hangi durumlarda verileceğinin belirsiz olması itibariyle hem mütevelli heyetlerin keyfiyetine ve farklı uygulamalarına tabi olmaları, hem de alanlarda bir tür lütuf hissiyle, minnettarlık oluşturma ihtimali olan yardımlardır. Türkiye genelinde kamu ve STK lara bağlı vakıflar da olduğu gibi Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfının(SYDV) gelirleri, arasında fitre ve zekat ta yer almaktadır (Dodurka,2014, 15).

Buna göre Türkiye'de uygulanan negatif gelir vergisi kapsamındaki sosyal yardımları bazı örnekler şunlardır (https://www.ailevecalisma.gov.tr/sygm/programlarimiz/sosyal-yardim programlarimiz/) ;

a)Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Düzenli Nakdi Yardım Programı: Kadınların yoksulluktan daha çok etkilendiği rasyonalitesinden hareket edilerek meydana getirilen "Eşi Vefat Etmiş Kadınlar" için nakdi sosyal yardım programı getirilmiştir. Sosyal politika düşüncesi çerçevesinde, ilgili vakfın mütevelli heyeti tarafından yardım programından yararlanmasına yönelik karar verilen eşi vefat etmiş kadınlara muhtaçlıkları ve koşulları sağlama vaziyetleri devam ettiği süre içerisinde aylık 325 TL olmak üzere 2 aylık periyotlarla 700 TL aksatılmadan nakdi yardım verilmektedir.

b)Barınma Yardımları: Oturulamayacak derecede eskimiş, düzensiz ve sağlık açısından risk barındıran evlerde yaşayan ihtiyaç sahibi kişilere evlerinin bakım ve tamiri için ayni veya nakdi olarak yapılan yardımlardır. Bu yardım programı ile evlerinin bakımını yapamayacak durumda olan ve zor şartlarda hayatını idame ettirmeye çalışan vatandaşlarımız sağlıklı ve sıcak bir yaşam ortamına kavuşmaktadır. Bu uygulamaya ek olarak ihtiyaca göre ve yardım için belirlenmiş şartlara uymak koşuluyla ev tamirlerinde 20.000.-TL, prefabrik ev inşalarında 30.000.-TL, betonarme ev inşalarında 40.000 TL'ye kadar destek verilir.

c)Eğitim Yardımları: Yoksul bireylerin eğitim olanaklarına ulaşabilirliğinin düşük olması eğitimde fırsat eşitliğini zorlaştırmakta ve yoksulluğun nesilden nesle aktarılmasının ortadan kaldırılmasında çok büyük problemi teşkil etmektedir. Etkili bir sosyal yardım politikası meydana getirilmesinde ve yoksullukla mücadelede başarılı olunmasında eğitim faktörü çok kritik bir önem taşımaktadır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bu realiteden hareketle fon kaynağının büyük bir kısmını eğitim yardımları için harcamaktadır.

d)Şartlı Eğitim Yardımı: Nüfusun en yoksul % 6'lık kesiminde yer alan ve maddi olanaksızlıklar sebebiyle çocuklarını okula gönderemeyen ailelere, çocuklarının okula devam etmeleri koşuluyla, "Şartlı Eğitim Yardımı" yapılmaktadır. Kız çocuklarına sağlanan yardım tutarı erkek çocuklarına yapılan yardım tutarından daha yüksektir. Aylık ödeme tutarları: -İlköğretime devam eden erkek öğrenci için/aylık 45 TL -İlköğretime devam eden kız öğrenci için/aylık 50 TL -

Ortaöğretime devam eden erkek öğrenci için/aylık 55TL -Ortaöğretime devam eden kız öğrenci için/ aylık 75 TL olarak tespit edilmiştir.

e)2022 Sayılı Kanun kapsamındaki İş ve İşlemler: 2022 No'lu "65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Gücü yerinde olmayan ve Kimsesi olmayan Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun" kapsamında 65 yaş üstündekilere ve engelli vatandaşlara SGK kaydı olmamak ve aylık geliri asgari gelirin 1/3'ünden az olması koşuluyla sağlanan parasal ve düzenli ödenen aylıklardır. 2014 yılı için yaşlılar için aylık 446,57 TL, %40-69 arasındaki engelliler için 893,17 TL ve %70 üstü engelliler için 1339,74 TL'dir. Bu nakit ödemelerde asgari gelir desteği özelliğindedir.

f)Muhtaç Asker Ailesi Yardımı: Askere gitmiş/gidecek olan kişinin, kanunla kurulu sosyal güvenlik kuruluşlarına tabi olmayan ve askerlik dolayısıyla belirli dönemler itibariyle yoksulluk riski barındıran, fakir ve ihtiyaç sahibi durumda olduğu Mütevelli Heyet kararıyla onaylanan resmi nikahlı eşi veya anne-babası bu destekten faydalandırılır. Ödemeler iki ayda bir 250,00TL. olmak üzere toplam 500,00TL. PTT vasıtasıyla hak sahibi kişilere ödenir(KHK, 2011 :5)

g)Konut hesabı ve Devlet katkısı: Sosyal güvenceye sahip olmayan, muhtaç kişilere Toplu Konut İdaresi vasıtasıyla ev yapımını kapsamaktadır. Bu bağlamda geri ödemeli olarak sosyal konut sağlanır. Geri ödemeler 1+1 konutlar için ayda 100 TL; 2+1 konutlar için 130 TL olmak üzere 270 ayda tamamlanmaktadır.

h)Doğum yardımı: Türk vatandaşlarına, canlı doğan birinci çocuğu için 300 TL, ikinci çocuğu için 400 TL, üçüncü ve sonraki çocukları için 600 TL doğum yardımı yapılır. Bu yardım Türk vatandaşı olan anne veya babaya, her ikisi de Türk vatandaşı ise anneye yapılır. (KHK, 2011, 5)

j)Kadın İstihdamının Desteklenmesi İçin Büyükanne Projesi: Kadın İstihdamının Desteklenmesi İçin Büyükanne Projesi'nin amacı, 3 yaşını doldurmayan torununa bakan büyükannelere verilecek yardım ile hâlihazırda çalışıyor olan kadınların işgücü piyasasından çekilmelerini önlenmek ve çocuklara büyükanneleri ile birlikte büyüme imkânı sağlayarak kültür aktarımına destek olmaktır. Büyükanne Projesi kapsamında, annenin fiilen çalışıyor olması kaydıyla, 3 yaşını doldurmayan torununa bakan büyükannelere 12 ay süreyle 425 TL karşılıksız maddi destek verilecektir (www.ailevecalisma.gov.tr, 2021).

Sonuç olarak Türkiye'de negatif vergi uygulamaları yukarıda da bahsedildiği gibi, Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Düzenli Nakdi Yardım Programı, Barınma Yardımları, Eğitim Yardımı, Şartlı Eğitim Yardımı, Asgari Geçim İndirimi,2022 Sayılı Kanun kapsamındaki İş ve İşlemler, Muhtaç Asker Ailesi Yardımı, Çeyiz hesabı ve Devlet katkısı, Konut hesabı ve Devlet katkısı, Doğum yardımı, Kadın İstihdamının Desteklenmesi İçin Büyükanne Projesi alanlarında uygulanmaktadır.

Tablo 5'de Türkiye'de sosyal adaleti sağlamaya yönelik Uygulamaların evrensel temel gelir açısından uygunluğu değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu anlamda Türkiye'nin yoksulluğun azaltılması, İşgücüne katılım oranları, Engelli ve bakıma muhtaç kişilere yapılan yardımlar, adil vergi düzenin sağlanması ve özellikle eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması gibi hususlarda eksiklikleri bulunmaktadır. Bu konularda geliştirilmeye ihtiyaç vardır. Hükümetin bu konudaki çabalarını artırması gerekmektedir.

Tablo 5. Türkiye'de Refahın Yeniden Sağlanmasına Yönelik Uygulamaların Evrensel Temel Geliri Sağlama Açısından Kıyaslanması

Uygulama Türü	Evrensel Temel Gelir Açısından Uygunluk
Sosyal Adaleti Sağlamaya Yönelik Kriterler Açısından Yer Alan Uygulamalar	
Yoksulluğun Azaltılması	Geliştirilmeye ihtiyaç var.
İşgücüne Katılımın Artırılması	Geliştirilmeye ihtiyaç var.
Engelli ve bakıma muhtaç kişilere yönelik Sosyal güvenlik ve sosyal yardımların artırılması	Doğrudan nakit yardımı sadece belirli engellilere yönelik, bir takım zor koşulları sağlamaları halinde var. Engelli aylığı daha tatminkar bir seviyeye çıkarılmalıdır. Geliştirilmeye ihtiyaç var.

Adil Bir Vergi Düzeninin Varlığı	Vergi sisteminde dolaylı vergilerin yoğunluğu zorunlu malları alan dar gelirli bireyler üzerinde vergi yükünü artırmaktadır. Geliştirilmeye ihtiyaç var. En az geçim İndirim tutarları artırılmalı Çocuk yardımları yükseltilmeli
Uygulama Türü	**Evrensel Temel Gelir Açısından Uygunluk**
Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Tarafından Sunulan Yardımlar	
Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Düzenli Nakdi Yardım Programı	Uygundur.
Barınma Yardımları	Uygun
Eğitim Yardımları	Bu kriterin diğer kriterlere göre öncelikle geliştirilmeye ihtiyacı var.
Şartlı Eğitim Yardımı	Uygun
Asgari Geçim İndirimi Uygulaması	Geliştirilmeye ihtiyaç var
2022 Sayılı Kanun kapsamındaki İş ve İşlemler	Uygun
Muhtaç Asker Ailesi Yardımı	Uygun
Konut hesabı ve Devlet katkısı	Uygun
Doğum yardımı	Uygun
Kadın İstihdamının Desteklenmesi İçin Büyükanne Projesi	Doğru bir uygulama devam edilmeli

***Kaynak**: Bu tablo konunun daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla yazar tarafından oluşturulmuştur.*

3. Sonuç

Günümüzün sosyal güvenlik uygulamalarını da içselleştirecek şekilde kapsayıcı olan modern refah devletinin temelleri, kendisine ikinci dünya savaşı sonrası yoksulluğu azaltacak ve ekonomiyi canlandıracak bir formül bulma görevi verilen İngiliz William Beveridge ile ortaya atılmıştır. (Sloman, 2018). Görüyoruz ki günümüzde derin bir ekonomik krize neden olan koronavirüs (covid-19) salgını sonrası dünya ekonomisi 'evrensel temel gelir-herkese temel gelir ' uygulamaları daha fazla tartışır hale gelmiştir.

İçinde bulunduğumuz 2020 yılı, makroekonomik dengeleri değiştirmiş, öngörülebilirliği azaltmış ve insan sağlığının her şeyin üstünde olduğu göstermiştir. Bu nedenle hükümetlerin refah devleti idealinden uzaklaşmaması gerekmektedir. Çünkü Dışsallıkların, borçlanma kısıtlamalarının ve parasal genişlemenin olduğu bir küresel ekonomik sistem içinde COVID-19 gibi büyük bir olumsuz şokla beraber, insanlar hastalığın yayılmasını sınırlamak için önlemlere uymak zorunda ve bu durum ekonomik faaliyetleri azalttıkça da GSYİH düşmektedir. (Loayza ve Pennings, 2020). Ancak gerçek dünyada, COVID-19'un uzun süreli ve derin bir durgunluk ve keskin ekonomik dalgalanma yaratması muhtemeldir (Furman 2020). Makroekonomik politikaların amacı da, bu dalgalanmaların kısa ömürlü olmasını ve refah devletinin varlığını hissettirmesi için bir bakıma durgunluğu, talep dışsallıklarını hafifletmeli ve olumsuz şokların etkisini en aza indirgeyerek bu yönetim sürecinde birlikte hareket ettiği parasal[a] ve mali araçları[b] kullanmalıdır. (Bernanke 2020; Blinder ve Zandi 2015; Galí ve Gambetti 2009)

[a]Parasal araçlar, kısa vadeli piyasa oranlarını etkilemek için bir politika faiz oranı belirlemeyi, uzun vadeli piyasa oranlarını yönlendirmek için varlık alımlarını takip etmeyi, likidite sağlamayı ve son çare olarak borç vermeyi içerir. Faiz oranı indirimleri, öncelikle tüketimi ve yatırımı teşvik ederek toplam talebi artırmaya yardımcı olur ve tüm parasal araçlar, finansal sürtüşmelerin olumsuz etkisini azaltmaya yardımcı olur.

[b] Mali araçlar arasında hükümet tüketimi ve sermaye harcamaları; emek geliri, kar, mal ve hizmet vergileri ve sübvansiyonların, transferlerin ve vergi muafiyetlerinin sektörel dağılımları. Gelir desteği sağlayarak firmaların ve tüketicilerin borçlanma ihtiyacını azaltabilirler. Ayrıca talep şoklarına

Evrensel Temel Gelir uygulaması (ETGU), standart sosyal devlet uygulamalarından kaynaklanan ahlaki çıkmazı ve metodolojik aksaklıkları çözme iddiasında olan bir refah devleti programıdır. Evrensel Temel Gelir uygulamasının klasik refah devleti programlarından ayrıldığı noktanın, klasik refah programlarının gelir eşitliğini önceleyen, mağduriyet giderici, yoksulluk ve işsizlik gibi temel sorunların önüne önüne geçme potansiyelinden dolayı önemli nitelikte olduğu bilinmektedir. Oysaki Evrensel Temel Gelir, fırsat eşitliğini önceleyen, mağduriyet önleyici nitelikte bir program olmasından dolayı ister koronavirüs gibi küresel bir kriz ister günlük ekonomik yaşamın konjonktürel dalgalanmaları olsun ekonomik güvenliği sağlamada sürdürülebilir güçlü bir kaldıraç görevi üstlenebilecektir.

Ayrıca, ETGU'nun refahın yeniden dağıtımı gibi çetrefilli bir konuyu devletin merkezi planlama birimlerinden alarak, doğrudan bireysel tercihlere bırakması noktasında önemlidir. Yani Evrensel Temel Gelir uygulaması bir politika yapım süreci yaratmaz, aksine başlı başına bir kurum olarak hükümetlerden bağımsız bir biçimde faaliyet gösterir. Fakat birçok ülkede farklı yöntemlerle birlikte uygulanan ve bir çeşit vatandaşlık hakkı gibi yorumlanan, toplum her bir ferdini çalışma isteğinden vazgeçirmeden, en temel insanî gereksinimleri sunan ETGU, Portekiz, Finlandiya, ABD, Brezilya, Almanya, İran ve Fransa'da uygulanmaktadır. Türkiye'de ise Asgari Geçim İndirimi uygulaması bulunmakta olup ETGU ile birebir örtüşmemektedir. Yani Türkiye'de Evrensel Temel Gelire bir ihtiyaç duyulduğu küresel sağlık kriziyle belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır.

Bu noktada ETGU, bireylerin tercihini öncelemekle eşzamanlı olarak bir standart getirmesinin yanında, klasik refah devleti programlarından daha verimli bir biçimde çalışabilir. Ekonomik kalkınma ancak sosyoekonomik ve teknolojik faktörlerin işgücü üzerinde eşitsizliği arttıracak faktörlerin, toplumsal huzursuzlukla ortaya çıkacak derin psikolojik sorunların ve hane halkına etki edecek ekonomik sıkıntıların önüne geçilmesiyle mümkün olabilir. Bu nedenle regülasyon otoritelerince planlamaların yapılması ve senaryo analizleriyle mali açıdan olası sonuçlarının test edilmesi, bunun neticesinde de toplumsal refaha katkı sağlanması yararlı olacaktır.

Sosyal adaletin sağlanmasında yer alan bazı kriterler bulunmaktadır. Bunları, Yoksulluğun azaltılması, İşgücüne katılım oranın artırılması, adil bir vergi düzenin sağlaması, eğitimde fırsat eşitliği oluşturulması ve engelli ve bakıma muhtaç bireylerin desteklenmesi şeklinde sıralamak mümkündür. Türkiye açısından durum değerlendirilmesi metin içerisinde yapılmış ve evrensel gelir açısından da bu kriterlerin uygunluğu özet tabloda sunulmuştur. Varılan neticede özellikle yoksulluğun azaltılması, eğitimde fırsat eşitliği ve işgücüne katılım oranı ve adil düzenin varlığı konularında evrensel gelire ulaşılama konusunda yeterli adımların atılamadığı görülmektedir. En az geçim indirimi uygulaması ki bireylerin temel düzeyde ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri ve hayatlarını idame ettirebilecekleri geliri sağlama konusunda bile yetersizlikler vardır. Bu konuda geçmiş dönemlere kıyasla özellikle son 15 yıl içinde iyileşmeler yaşansa da asgari ücretin iyileştirilmesi konusu da hala adım atılması gereken konular arasında tazeliğini korumaktadır

Türkiye'de sosyal adaletin sağlanması ve dolayısıyla refahın bireyler arasında yeniden dağıtılmasında bir takım uygulamaların olduğu söylenebilir. Bunlar arasında, Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Düzenli Nakdi Yardım Programı, Barınma Yardımları, Eğitim Yardımı, Şartlı Eğitim Yardımı, Asgari Geçim İndirimi,2022 Sayılı Kanun kapsamındaki İş ve İşlemler, Muhtaç Asker Ailesi Yardımı, Çeyiz hesabı ve Devlet katkısı, Konut hesabı ve Devlet katkısı, Doğum yardımı, Kadın İstihdamının Desteklenmesi İçin Büyükanne Projesi sayılabilir. Bu tarz yardım programlarının uygulamada iyi niyetli olarak ilgili Bakanlık tarafından ihtiyaç sahiplerine sunulmaya çalışıldığı görülmektedir. Fakat yapılan yardımların büyük bir kısmı evrensel geliri sağlama açısından yeterli görülmemekte; geliştirilmeye ve katkılarının artırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Çünkü Devletler, sürdürülebilir ekonomik büyümeye kavuşması için öncelikle toplumsal refahı ve sosyal adaleti sağlamalıdır. Sermaye, demokrasi ve refahın arttığı ülkelerde kendini güvenli ve iştahlı hisseder; üretime, istihdama ve gelire dönüşür. Piyasa ekonomisinde üretim araçlarının önemli bir kısmı özel sektörün kontrolünde olduğu için, dışlama etkisi oluşturmadan kaynakların tahsisini, bölüşümünü ve istikrarını etkinlikle sağlamak zorundadır. Bu nedenle ekonomik büyüme ve gelişmenin desteklenmesi istenilirken karar alıcıların sadece günün koşullarını dikkate almamalıdır. Orta ve uzun vadeli rasyonel politika kararları ile toplumsal refahı arttırmalı ve ülkelerin ekonomik birikimini gelecek nesillere aktarmalıdır.

karşı koyabilirler: doğrudan, hükümet tüketimini ve yatırımını artırarak ve dolaylı olarak, insanları ve firmaları tüketmeye ve yatırım yapmaya teşvik ederek (vergiler ve transferler yoluyla).

Kaynakça

Albayrak, Ö. (2003), Refah İktisadının Teorik Temelleri: Piyasa Refah İlişkisi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Master Tezi.

Allegri, G.,& Foschi, R. (2020). Universal Basic Income as a Promoter of Real Freedom in a Digital Future. World Futures, 1-22.

Arslan, A.(2020).Yatırımcılara Yönelik Harcama Vergisi muafiyet ve İstisna Uygulamalarının Ödeme gücü ve sosyal adalet açısından Değerlendirilmesi, Türkiye'de Yapısal Dönüşüm Mali ve Sosyal Değerlendirmeler(ed) içinde, Ankara: Gazi Kitabevi.

Bernanke, B. S. 2020. "The New Tools of Monetary Policy." American Economic Association Presidential Address, January 4.

Blinder, A., & M. Zandi. 2015. "The Financial Crisis: Lessons for the Next One." Policy Futures Paper, Center on Budget and Policy Priorities, Washington, DC

Bozdoğan, K., Buyrukoğlu, S., & Bozdoğan, D. (2012). Sosyal Vergileme İlkeleri Açısından Asgari Geçim İndiriminin Değerlendirilmesi. Vergi Dünyası Dergisi, 375, 128-136.

Briggs, Asa. "The Welfare State in Historical Perspective." In The Welfare State Reader, edited by Christopher Pierson and Francis G. Castles, 18–31. London: Polity Press, 2000.

Çalışkan, Ş. (2010). Türkiye'de gelir eşitsizliği ve yoksulluk. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, (59), 89-132.

Çoban, R. (2017). Sosyal Adalet, Eşitlik ve Sosyal Hizmet. Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 6(4), 252-260.

Furman, J. 2020. "Protecting People Now, Helping the Economy Rebound Later." In Mitigating the COVID Economic Crisis: Act Fast and Do Whatever It Takes, edited by R. Baldwin and B. Weder di Mauro, 191–96. Center for Economic Policy and Research. Washington, DC: CEPR Press.

Gafar, John, (1998). "Growth, Inequality and Poverty in Selected Caribbean and Latin American Countries, with Emphasis on Guyana", Journal of Latin American Studies, 30, s.591-617.

Galí, J., & L. Gambetti. 2009. "On the Sources of the Great Moderation" American Economic Journal: Macroeconomics 1 (1): 26–57

Karimi, S. (2017). Beyond the Welfare State : Postwar Social Settlement and Public Pension Policy in Canada and Australia. University of Toronto Press, Scholarly Publishing Division.

Loayza, N. V., & Pennings, S. (2020). Macroeconomic policy in the time of COVID-19: A primer for developing countries.

Martinelli, L. (2020). A Basic Income Trilemma: affordability, adequacy, and the advantages of radically simplified welfare. Journal of Social Policy, 49(3), 461-482.

Molina, G. G., Ortiz-Juarez, E., & NETWORK, U. G. P. (2020). Temporary basic income: protecting poor and vulnerable people in developing countries. United Nations Dev. Program.

Nadaroğlu, H. (1998)Mahalli İdareler - Teori –Ekonomi – Uygulama, İstanbul: Beta Basım Dağıtım.

Nicola, M., Alsafi, Z., Sohrabi, C., Kerwan, A., Al-Jabir, A., Iosifidis, C., & Agha, R. (2020). The socio-economic implications of the coronavirus and COVID-19 pandemic: a review. International journal of surgery.OECD(2020), Poverty rate(indicator).

Öğretir, A.H.(2020). Maliye Konu Anlatımı, 8. Baskı, Ankara: 4T Yayınevi.

Özdemir, İ. B. (2019). En az geçim indiriminin Türk vergi sistemi içerisindeki yeri ve bazı ülke uygulamaları açısından karşılaştırılması (Master's thesis, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Paine, T (1995) Collected Writings, New York City: Library of America.

Pürsünlerli, E.S.(2003). Ayırma İlkesi Açısından Ücretlerin Vergilendirilmesinde Asgari Ücretin Vergi Dışı Bırakılmasının Etkileri Ve Analizi,Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Doktora Tezi Ankara.

Rawls, J. (1971) A Theory of Justice, Massachusetts: Belknap Press.

Reeskens, T. (2020). Migration and the welfare state: welfare magnets and welfare chauvinism. In Handbook on Society and Social Policy. Edward Elgar Publishing.

Saha, A. K., & Mishra, V. (2020). Genetic distance, economic growth and top income shares: Evidence from OECD countries. Economic Modelling, 92, 37-47.

Sen, A, (1973), On Economic Inequality, Clarendon Press, Oxford.

Sloman, P. (2018). Universal Basic Income in British Politics, 1918-2018: From a'Vagabond's Wage'to a Global Debate.

Sönmez, S. (1987), Kamu Ekonomisi Teorisi, Teori Yayınları, Ankara.

Sunal, O. (2011). "Sosyal Politika: Sosyal Adalet Açisindan Kuramsal Bir Değerlendirme". Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 66(03), 283-305.

Todaro, M. P., (2000). Economic Development, Seventh Edition, Addison Wesley, Massachusetts.

Yıldırım, Ö. A. M. (2011). Dünyada ve Türkiye'de yoksulluğun analizi. Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 4(2), 60-76.

https://www.ailevecalisma.gov.tr/sygm/programlarimiz/sosyal-yardim-programlarimiz/ (E.T.24.03.2021).

193 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu, 35. Madde.

Journal of Academic Value Studies
Available online at http://javstudies.com
ISSN: 2149-8598

Research Article
*7(**1**) (2021) 31-40*
Doi:10.29228/javs.49250

The Effect of Covid-19 Phobia on Perceived Stress: The Sample of Prehospital Emergency Care Professionals

Covid-19 Fobisinin Algılanan Strese Etkisi: Hastane Öncesi Acil Sağlık Hizmetleri Çalışanları Örneği

Zümra Ülker Dörttepe[1] Haydar Hoşgör[2*] Hatice Sağcan[1]

[1] *Program of First and Emergency Aid, Uşak University, Uşak, Turkey*
[2] *Program of Medical Documentation and Secretarial, Uşak University, Uşak, Turkey*

Received: 06.02.2021 **Accepted:** 04.04.2021 This article was checked by ***intihal.net***

Abstract

In this study, the effect of Covid-19 phobia on perceived stress in prehospital emergency care professionals was investigated. No sampling method was implemented in this study, and it was tried to access the whole population (*n*=102). The study was conducted between July 2020 and August 2020. The study data were collected through the face-to-face interview. Descriptive statistics, t test, ANOVA, Pearson's correlation and simple regression analysis were used to analyze the data. The results of the analysis revealed that the perceived stress levels were moderate or high in approximately one third of the prehospital EMS professionals. The participants' Covid-19 phobia levels were low. The perceived stress levels were significantly higher in the participants who were 30 years old or younger, single or working with the title of paramedic. Similarly, Covid-19 phobia levels were also significantly higher in women, participants aged 30 and under, and those diagnosed with Covid-19. There was a moderate (r=0.68), positive and significant correlation between Covid-19 phobia levels and perceived stress levels. Therefore, as the Covid-19 phobia levels of prehospital EMS professionals increased, so did their perceived stress levels. The result of the regression analysis demonstrated that a one-unit increase in EMS professionals' Covid-19 phobia levels increased their perceived stress level by 0.46. A correlation was determined between Covid-19 phobia and the perceived stress in prehospital EMS professionals and thus it is recommended that larger-scale studies should be conducted to better determine this relationship and that interventional practices should be planned.

Keywords: Covid-19 Pandemic, Phobia, Stress, Mental Health, Health Personnel

Öz

Bu çalışmada, hastane öncesi acil sağlık hizmetleri çalışanlarında Covid-19 fobisinin algılanan stres üzerindeki etkisi incelenmiştir. Çalışmada örneklem seçimine gidilmemiş olup, tüm evrene ulaşılmaya çalışılmıştır (*n*=102). Çalışma Temmuz 2020-Ağustos 2020 tarihleri arasında yürütülmüş ve çalışma verileri yüz yüze olarak toplanmıştır. Verilerin analizinde betimsel istatistikler, t, ANOVA, Pearson korelasyon ve basit regresyon analizleri kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda, katılımcıların yaklaşık üçte birinin algılanan stres düzeylerinin orta veya yüksek olduğu saptanmıştır. Katılımcıların Covid-19 fobisi düzeylerinin ise düşük olduğu belirlenmiştir. Algılanan stres açısından, 30 yaş ve altında olan, bekâr olan ve paramedik unvanıyla çalışan katılımcıların stres düzeyleri anlamlı şekilde daha yüksek bulunmuştur. Benzer şekilde kadınların, 30 yaş ve altındaki katılımcıların ve Covid-19 tanısı alanların Covid-19 fobisi düzeyleri anlamlı şekilde daha yüksek bulunmuştur. Covid-19 fobisi düzeyleri ile algılanan stres düzeyleri arasında orta düzeyde (r=0,68), pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Dolayısıyla, hastane öncesi acil sağlık hizmetleri çalışanlarının Covid-19 fobisi düzeyleri yükseldikçe, algıladıkları stres düzeyleri de artış göstermektedir. Ayrıca, yapılan regresyon analizi sonucunda katılımcıların Covid-19 fobilerindeki bir birimlik artışın, algıladıkları stres düzeyini 0,46 oranında artırdığı ifade edilebilir. Hastane öncesi acil sağlık hizmetleri çalışanlarında Covid-19 fobisi ve algılanan stresin birbiriyle ilişkili olduğu ve bu ilişkinin belirlenmesine yönelik daha geniş çaplı araştırmaların yapılması ve buna yönelik girişimsel uygulamaların planlanması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Covid-19 Pandemisi, Fobi, Stres, Ruh Sağlığı, Sağlık Personeli

Ülker Dörttepe, Z., Hoşgör, H.. & Sağcan, H. (2021). "The Effect of Covid-19 Phobia on Perceived Stress: The Sample of Prehospital Emergency Care Professionals", Journal of Academic Value Studies *7(1) (2021) 31-40* (http://dx.doi.org/10.29228/javs.49250).

* E-mail address: haydar.hosgor@usak.edu.tr (Corresponding author)

2149-8598 / Copyright © 2015. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

1. Introduction

Coronavirus disease (Covid-19), was first seen in Wuhan, China in December 2019, and it spread to other countries and became a pandemic affecting the whole world (Hui et al., 2020). The virus still spreads widely and has psychological, social, political and economic effects. Countries have imposed various restrictions to reduce the spread of the virus. Among these are the interruption of face-to-face education in many countries, continuation of the process with distance education, having those who are at risk stay in quarantine at home or in hospitals, and imposing restrictions on entering and exiting cities and going abroad (Chinazzi et al., 2020). Also, although it varies from country to country, large events and worships were banned and houses of worships and shopping malls were shuttered (Hoşgör et al., 2021). Therefore, these limitations have physical and mental effects on individuals' lives. However, healthcare workers continued to work non-stop and are faced with critical situations. Especially at the beginning, the insufficiency of the measures for the pandemic, and the lack of guidelines on functioning negatively affected this process (Alwidyan et al., 2020). Among these are the risk of catching the Covid-19 virus and spreading it to their immediate surroundings, experiencing the symptoms that develop due to catching the virus, the possibility of not taking adequate protection measures at the scene, and their physical and mental health's being adversely affected. Therefore, healthcare professionals are among the most vulnerable groups to psychological stress and the other symptoms of mental illnesses (Lai et al., 2020). During the pandemic process, professionals working in emergency medical services (EMS) emphasized that they suffered more stress and anxiety. However, stress can facilitate task performance to a certain extent, it becomes problematic when the demands outweigh the perceived resources to cope (Folkman and Lazarus, 1988). The review of the literature has demonstrated that there are studies revealing that healthcare workers have suffered high levels of stress in past epidemic periods (Tam et al., 2004).

Of healthcare personnel, those working in EMS are in contact with people in need of health care from various aspects in the first place and they are considered as an important part of the health system (Hoşgör et al., 2020). EMS professionals provide and maintain health care for individuals, in extraordinary situations such as natural disasters, epidemics. In such cases, they may face the risk of injury and death. For instance, during the Ebola virus outbreak in 2014, healthcare professionals were exposed to the virus 21 to 32 times more than did general population (WHO, 2020). Therefore, because of the nature of the work they do, there is no room for errors and what they do affects the human life, EMS professionals feel more obliged to be more careful and attentive. In addition, their working on shifts, being unprepared for extraordinary situations, and work-specific features can cause healthcare workers to be more tense and stressful (Devnani, 2012). The Covid-19 outbreak, a similar situation, have adversely affected healthcare workers' current levels of stress, fear, anxiety and depression (Alwidyan et al., 2020).

Given the effects of epidemics (such as H1N1, SARS, MERS, Ebola), individuals have been faced with various psychological difficulties. Among these are being diagnosed with a mental illness, suffering stress, fear, panic, anxiety and phobias (Liu et al., 2015; Kim and Song, 2017). Similarly, the Covid-19 pandemic has led to massive changes in the whole society, has caused individuals to suffer intense fear, stress and anxiety. The level of stress and fear experienced is sometimes involuntarily at high levels and prevents the individual from performing his or her thoughts and daily functions. The fear of Covid-19 stems from the fact that the virus is new and is not known well and that how bad the current epidemic could be. Fear and anxiety of being infected, and being in close or constant contact with infected patients are also a major concern for healthcare professionals (Ehrlich et al., 2020).

Intense experience of virus-related anxiety is called "phobia". Covid-19 phobia (coronaphobia) has been associated with mental health problems such as depression, general anxiety, death anxiety, suicidal thoughts, and extreme despair (Lee et al., 2020). Phobias are specific forms of anxiety disorders characterized by constant and extreme fear of an object or situation (APA, 2013). The phobia associated with Covid-19 (Covid-19 phobia) is included in specific phobias. As in specific phobia, the behavioral response given by the individual in Covid-19 phobia is different from the response given by the society and the person suffers intense fear and anxiety. Healthcare workers suffering from Covid-19 phobia have focused a large part of their attention on the threat of the disease, which negatively affects their own lives, family lives and work lives, and the care they provide for the patient (Lee et al., 2020; Mora-Magaña et al., 2020). In particular, it has been determined that prehospital EMS professionals, who are constantly faced with the threat of viruses during the current pandemic, experience mental problems and are exposed to risky situations that they cannot take precautions while performing their duties during the outbreak (Spoorthy et al., 2020). Therefore, taking into account and examining the virus-related stress and phobia situations experienced by healthcare professionals has gained in importance. The screening of studies conducted on the subject has revealed that the number of studies is not many (Mora-Magaña et al., 2020). Based on this information, in this study, the relationship between Covid-19 phobia and perceived stress in prehospital EMS professionals was examined in terms of different descriptive variables.

2. Materials and Methods

2.1. Objective

The purpose of the authors of this study was to investigate the effect of Covid-19 phobia on perceived stress levels of prehospital EMS professionals.

2.2. The Study Population and Sampling

This cross-sectional and correlational study was conducted between July 2020 and August 2020 in a province in western of Turkey with prehospital EMS professionals. The pre-hospital emergency medical services are similar to those abroad. The participants work as a Paramedic (Emergency Medical Technician-Paramedic), EMT-Intermediate and ambulance driver. Drivers are also supposed to have an emergency medical technician certificate (EMT-I or EMT-P). The teams work on shifts. The team leader is a paramedic, and the physicians are involved in the remote consultation phase (e.g. intervening with the patient, and administrating approved drugs). Within the scope of the study, no sampling method was implemented, and the whole population was tried to be accessed. The study data were collected from 102 participants. The sample's power to represent the population was calculated as 63%.

2.3. Data Collection Tools and Method of the Study: One of the scales used in the study, in which the survey method was used to collect data, is the Covid-19 Phobia Scale. The scale was developed by Arpacı et al. (2020) to measure the fear developing against the corona virus. The responses to the items are rated on a 5-point Likert type scale ranging from 1 (Strongly disagree) to 5 (Strongly agree). The scale consists of four subscales: "Psychological", "Psychosomatic", "Social" and "Economic". The overall Cronbach's Alpha coefficient of the original scale which was calculated as 0.93 was also 0.93 in the present study. Alpha values of the subscales varied between 0.85 and 0.90 in the original scale and between 0.79 and 0.85 in the present study. The higher the score obtained from the scale is the higher the participants' general coronavirus phobia level is. Another scale used within the scope of the study is the Perceived Stress Scale developed by Cohen et al. (1983). The scale consists of 14 items whose responses are rated on a 5-point Likert type scale ranging from 0 (Never) to 4 (Very often) in order to measure how stressful a person perceives some situations in his or her life. While the Cronbach's Alpha coefficient of the original scale was 0.85, it was 0.87 in the present study. The cut-off points of the scale are as follows: 11-26: low stress level; 27-41: moderate stress level; 42-56: high stress level. The higher the score obtained from the scale is the higher the person's perceived stress level is.

2.4. Ethical Approval: The approval to conduct the present study was obtained from a public university ethics committee (decision number: 2020-88, decision date July 06, 2020). The study was carried out in accordance with the 1964 Helsinki Declaration and the ethical standarts of the National Research Committee. Before the data collection phase was started, the informed consent form was obtained from the participants. The authors followed The Strengthening the Reporting of Observational Studies in Epidemiology (STROBE) guidelines for reporting the study (Elm et al., 2014).

2.5. Statistical Analysis: The IBM SPSS V.22.0 (Statistical Package for the Social Sciences for Windows) was used for the analysis of the collected data. Before deciding on the analysis to be used within the scope of the study, the kurtosis and skewness values of each scale were examined and it was concluded that the relevant values were between -2 and 2 as referred to by Tabachnick and Fidell (2007). Therefore, it was concluded that the data had a normal distribution. Within the scope of the study, in addition to the descriptive statistics such as percentages, frequencies, arithmetic mean, and standard deviation, the t and ANOVA tests, Pearson correlation analysis and simple regression analysis were used. The statistical significance level of the findings obtained was set at 0.05. The confidence interval was 95%.

3. Results

In the present study, of the pre-hospital EMS professionals, half were paramedics (EMS-P), more than half were men (55.9%), 61.8% were in the 30 and under age group, 51.0% were single, 52.0% had at least 8 years of professional experience and 62.7% were associate degree graduates. On the other hand, of the participants, most (93.1%) did not have a history of a chronic disease and 92.2% were not diagnosed with Covid-19. In addition, less than half of the participants (45.1%) stated that their income was lower than their expenses (Table 1).

Table 1. Descriptive Characteristics of the Participants

Characteristics		f	%	Characteristics		f	%
Sex	Men	57	55.9	Educational status	High school	3	2.9
	Women	45	44.1		Associate Degree	64	62.7
Age	≤ 30 years	63	61.8		License	28	27.5
	≥ 31 years	39	38.2		Postgraduate	7	6.9
Marital status	Single	52	51.0	Professional title	EMT-Intermediate	42	41.2
	Married	50	49.0		Paramedic	51	50.0
Presence of a Chronic Disease	Yes	7	6.9		Driver	2	2.0
	No	95	93.1		Physician	7	6.9
Being diagnosed with Covid-19	Yes	8	7.8	Perceived income	Income = Expenses	41	40.2
	No	94	92.2		Income < Expenses	46	45.1
Length of Service in the Profession	≤ 7 years	49	48.0		Income > Expenses	15	14.7
	≥ 8 years	53	52.0	**Total**		**102**	**100.0**

EMT: Emergency Medical Technician

The mean Covid-19 Phobia levels of the participants were low (2.43). The mean values related to the subscales of the Covid-19 Phobia scale were moderate for the Psychological (3.00) and Social (2.67) subscales, low for the Economic subscale (2.07), and very low for the Psychosomatic subscale (1.77). On the other hand, the participants' perceived stress levels were very low (1.76) (Table 2).

Table 2. Descriptive Statistics Related to the Scales

Scales	Mean*	SD	Minimum	Maximum
Covid-19 Phobia Scale	2.43	0.72	1.00	5.00
Psychological Subscale	3.00	0.89	1.00	5.00
Psychosomatic subscale	1.77	0.72	1.00	4.80
Social Subscale	2.67	0.90	1.00	4.80
Economic subscale	2.07	0.83	1.00	5.00
Perceived Stress Scale	1.76	0.62	0.00	4.00

** 1.00-1.80: Very Low, 1.81-2.60: Low, 2.61-3.40: Moderate, 3.41-4.20: High, 4.21-5.00: Very High*

Of the participants, 68.6% had a low level, 24.5% had a moderate level, and 6.9% had a high level of perceived stress (Table 3).

Table 3. Perceived Stress Level Groups of the Participants

Perceived Stress Level	f	%
Low	70	68,6
Moderate	25	24,5
High	7	6,9

Statistically significant correlations were determined between the participants' ages, marital status, whether they were diagnosed with Covid-19 and their professional titles and their perceived stress levels. In terms of perceived stress, significant differences stemmed from the variables such as "being 30 years old and under", "being single", "being diagnosed with Covid-19" and "working as a paramedic" (Table 4). In addition, statistically significant correlations were determined between the participants' Covid-19 phobia and variables such as sex, age, and being diagnosed with Covid-19. In terms of Covid-19 phobia, significant differences stemmed from the following variables: "being a woman", "being under 30", "being diagnosed with Covid-19" (Table 4).

Table 4. Descriptive Characteristics of the Participants, and T and ANOVA tests for the Scales

Variables	Participants' Characteristics	Perceived Stress Level				Covid-19 Phobia			
		Mean	SD	t	p	Mean	SD	t	p
Sex	Men	1.65	0.55	-1.91	0.060	2.21	0.58	-3.51	0.001*
	Women	1.89	0.67			2.69	0.81		
Age	≤ 30 years	1.92	0.65	3.45	0.001*	2.59	0.82	3.09	0.003*
	≥ 31 years	1.50	0.47			2.16	0.41		
Marital status	Single	1.88	0.70	2.01	0.048*	2.47	0.77	0.68	0.500
	Married	1.64	0.50			2.38	0.67		
Presence of a Chronic disease	Yes	1.78	0.50	0.05	0.960	2.29	0.83	-0.50	0.615
	No	1.76	0.63			2.44	0.72		
Being diagnosed with Covid-19	Yes	2.22	0.96	2.23	0.028*	3.28	1.13	3.66	0.000*
	No	1.72	0.57			2.35	0.64		
Length of service in the profession	≤ 7 years	1.25	1.06	-1.95	0.122	2.83	1.17	-0.47	0.660
	≥ 8 years	2.98	0.98			3.45	1.62		
Variables	**Participants' Characteristics**	**Mean**	**SD**	**F**	**p**	**Mean**	**SD**	**F**	**p**
Educational status	High school	1.52	1.00	1.50	0.220	2.28	0.41	0.70	0.554
	Associate Degree	1.86	0.62			2.48	0.83		
	License	1.61	0.56			2.27	0.50		
	Postgraduate	1.59	0.57			2.59	0.52		
Professional title	EMT-Intermediate	1.59	0.59	4.08	0.009*	2.29	0.61	1.55	0.206
	Paramedic	1.96	0.62			2.57	0.83		
	Driver	1.50	0.10			1.98	0.53		
	Physician	1.43	0.32			2.29	0.14		
Perceived income	Income = Expenses	1.74	0.71	0.14	0.200	2.47	0.88	0.87	0.823
	Income < Expenses	1.80	0.62			2.42	0.62		
	Income > Expenses	1.71	0.28			2.33	0.58		

**p<.05, EMT: Emergency Medical Technician*

There was a moderate (r = 0.680), positive and significant correlation between the participants' perceived stress levels and their Covid-19 phobia levels. In other words, as the COVID-19 phobia levels of the emergency healthcare workers increased, so did their perceived stress levels (Table 5).

Table 5. Correlation between the Perceived Stress Level and Covid-19 Phobia

		Perceived Stress Scale
Covid-19 Phobia Scale	Pearson Correlation	0.680**
	Sig. (2-tailed)	0.000
	N	102

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

The Covid-19 phobia affected the perceived stress levels of the participants by 46.2% (F: 86.018; p <0.000). In other words, a one-unit increase in the Covid-19 phobia levels of emergency healthcare workers caused 0.46 units of positive change in their perceived stress levels. The t, β and R^2 values showing the significance of the regression coefficients also confirm this finding (t = 9.275; β = 0.680; R^2 = 0.462) (Table 6).

Table 6. Effect of Covid-19 Phobia on Perceived Stress

Variables	B	Standardized Error	Beta	t	p
(Constant)	1.023	0.160	0.680	6.379	0.000
Covid-19 Phobia	0.796	0.086		9.275	0.000
R: 0.680	R^2: 0.462		F: 86.018 (p<0.000)		

Dependent Variable: Perceived Stress

4. Discussion

In an environment where the Covid-19 pandemic massively affects public health physically and psychologically, it is known that healthcare professionals fulfill their duties in all conditions uncompromisingly. Likewise, prehospital EMS professionals fulfill this challenging tasks. In the present study, which was completed with the participation of 102 pre-hospital EMS professionals, the participants were observed to have a low level of Covid-19 phobia. Similarly, the participants' perceived stress levels were determined as very low. The review of the studies in the literature on Covid-19 demonstrated that the number of studies conducted on prehospital EMS professionals is not many. The participation rate of EMS professionals in studies conducted with healthcare professionals is low (Alwidyan et al., 2020). This is due to the fact that they do not have enough time because they work in the field and they are not easily accessible.

In the present study, when the stress perceptions of the participants were grouped, it was concluded that more than half of them were in the low stress level group, approximately a quarter of them were in the moderate stress level group, and approximately 7% were in the high stress level group. The review of studies on perceived stress in healthcare workers in the literature indicated that while the stress level was low in some recent studies (Polat and Coşkun, 2020), it was moderate or high at the onset of the pandemic (Babore et al., 2020; Islam et al., 2020). These results indicate that the fear and stress of the virus associated with the pandemic is felt less and less by healthcare professionals every day. Therefore, it would not be wrong to interpret that the participants' low level of Covid-19 phobia and stress was associated with the effect of time. It is striking that the number of studies conducted with healthcare professionals on Covid-19 phobia is insufficient. In several studies, Covid-19 phobia has been associated with stress, anxiety and fear (Lai et al., 2020; Islam et al., 2020). In the present study, the low level of phobia is thought to be associated with the decrease in sensitivity to the virus in individuals over time, the updating of the information about the virus, the development of precautions for healthcare workers and the publication of guidelines (Leong et al., 2020).

In the present study, the perceived stress levels were significantly higher in the participants "aged 30 and under", "diagnosed with Covid-19" and "working with the title of paramedic". These results are in line with previous literature conducted on the issue (Toreles et al., 2020; Göksu and Kumcağız, 2020). On the other hand, according to studies in the literature, among the factors affecting healthcare professionals' perceived stress levels were variables such as being in close contact with individuals at risk of Covid-19, sex, marital status, economic status, being a parent, or living alone (Flesia et al., 2020).

In most theories, it is also stated that the length of service in the profession and age affect the stress level of individuals. It is stated that in the learning and internalization of clinical skills, an individual's age, cognitive state and the length of service in the profession are important in terms of stress management and effective patient care (Pardee, 1990). Since paramedics work as a team leader, have to assume a decision-making role in critical situations and take on more responsibility also cause them to feel more stressed. Individuals diagnosed with Covid-19 state that the processes and requirements related to the disease affect them more. Therefore, they suffer from stress more in order not to experience the same things again (Alwidyan et al., 2020).

In the present study conducted with prehospital EMS professionals, it was determined that the Covid-19 phobia levels were significantly higher among the participants who were "women", "aged 30 and under" and "diagnosed with Covid-19". In the present study, the factors affecting Covid-19's phobia were that individuals' perception and mentality of events, individual sensitivity, culture, women being more emotionally sensitive, being young (or being novice) and experiencing difficulties of the disease (Lee et al., 2020).

It was concluded that there was a moderately positive significant relationship between the participants' Covid-19 phobia levels and their perceived stress levels. Covid-19 phobia is associated with high anxiety and stress experienced by the individual regarding his / her own health, loss of beloved one(s), increased social media use, and lock down / stay at home process (Mertens et al., 2020; Toprak et al., 2020). Obtaining a similar result in the present study is not an unexpected finding.

It was concluded that Covid-19 phobia explained the stress levels perceived by the participants at a moderate level, which suggests that Covid-19 phobia is effective on perceived stress. In studies (Mertens et al., 2020; Lee et al., 2020; Mora-Magaña et al., 2020) conducted on Covid-19 phobia, the stress levels of individuals were in parallel with their Covid-19 phobia levels, which explains this situation.

5. Limitations

In the present study, especially during the pandemic period, some difficulties encountered during the data collection phase (such as the fact that the team in charge of the relevant emergency health services station were in the field, were not accessible for a long time, worked intensively, time was not sufficient) constituted the most important limitation of this study to the point of accessing the study population.

6. Conclusion and Recommendations

In the present study, the effect of Covid-19 phobia on the perceived stress levels of prehospital EMS professionals was investigated. The results of the study indicated that the participants' Covid-19 phobia levels were low and their perceived stress levels were even lower. Of the participants, those who were 30 years old or younger, diagnosed with Covid-19 and working as a paramedic had higher levels of perceived stress. Covid-19 phobia levels were higher in the participants who were women, were 30 years old or younger, and were diagnosed with Covid-19. In addition, it can be considered as a striking result that there was a positive significant relationship between Covid-19 phobia and perceived stress levels, and that Covid-19 phobia accounted for the stress level by 46%. As the Covid-19 phobia levels of individuals increased, so did their perceived stress levels, which revealed the relationship between these two variables. Given the review of the findings of the study, it is recommended to conduct larger-scale studies addressing these variables in EMS professionals and to make and implement interventional plans for the Covid-19 phobia and stress perceived by healthcare professionals.

Acknowledgements:

The authors would like to thank all the prehospital EMS professionals who participated in the study.

References

Alwidyan, M. T., Oteir, A. O., & Trainor, J. (2020). Working during pandemic disasters: views and predictors of ems providers. *Disaster medicine and public health preparedness*, 1-7. doi: 10.1017/dmp.2020.131

American Psychiatric Association, (2013). Diagnostic and statistical manual of mental disorders (DSM-5®), New York, American Psychiatric Publication.

Arpaci, I., Karataş, K., & Baloğlu, M. (2020). The development and initial tests for the psychometric properties of the COVID-19 Phobia Scale (C19P-S). *Personality and Individual Differences*, *164*, 110108. doi: 10.1016/j.paid.2020.110108

Babore, A., Lombardi, L., Viceconti, M.L., Pignataro, S., Marino, V., Crudele, M. (2020). Psychological effects of the COVID-2019 pandemic: Perceived stress and coping strategies among healthcare professionals. *Psychiatry Research,* (293):1-6. doi: 10.1016/j.psychres.2020.113366

Chinazzi, M., Davis, J. T., Ajelli, M., Gioannini, C., Litvinova, M., Merler, S., ... & Vespignani, A. (2020). The effect of travel restrictions on the spread of the 2019 novel coronavirus (COVID-19) outbreak. *Science*, *368*(6489), 395-400. doi: 10.1126/science.aba9757

Cohen, S., Kamarck, T., & Mermelstein, R. (1983). A global measure of perceived stress. *Journal of Health and Social Behavior*, 385-396. doi: 10.2307/2136404

Devnani, M. (2012). Factors associated with the willingness of health care personnel to work during an influenza public health emergency: an integrative review. *Prehospital and disaster medicine*, *27*(6), 551-566. doi: 10.1017/S1049023X12001331

Ehrlich, H., McKenney, M., & Elkbuli, A. (2020). Protecting our healthcare workers during the COVID-19 pandemic. *The American journal of emergency medicine*, *38*(7), 1527-1528. doi: 10.1016/j.ajem.2020.04.024

Elm, E. V., Altman, D. G., Egger, M., Pocock, S. T., Gøtzsche, P. C., Vandenbroucke, J. P. (2014). The Strengthening the Reporting of Observational Studies in Epidemiology (STROBE) Statement: Guidelines for reporting observational studies*. International Journal of Surgery,* 12(12):1495-499.

Flesia, L., Fietta, V., Colicino, E., Segatto, B., Monaro, M. (2020). Stable psychological traits predict perceived stress related to the COVID-19 outbreak, 2020. doi:10.31234/osf.io/yb2h8

Folkman, S., & Lazarus, R. S. (1988). Coping as a mediator of emotion. *Journal of personality and social psychology*, *54*(3), 466. doi: 10.1037/0022-3514.54.3.466

Göksu, Ö., Kumcağız, H. (2020). Covid-19 salgınında bireylerde algılanan stres düzeyi ve kaygı düzeyleri. *Electronic Turkish Studies,* 15(4):463-79. doi: 10.7827/TurkishStudies.44397

Hoşgör, H., Aközlü, Z., & Gündüz Hoşgör, D. (2021). The perception concerning the COVID-19 pandemic: case of Turkey. *The European Research Journal*, 7(2):116-126. doi.org/10.18621/eurj.774757

Hoşgör, H., Ülker Dörttepe, Z., & Sağcan, H. (2020). The effect of Covid-19 anxiety on the professional performances of emergency medical health services staff and demographic differences. *Journal of Economics and Administrative Sciences Faculty,* 7(3), 865-886. doi.org/10.30798/makuiibf.793641

Hui, D. S., Azhar, E. I., Madani, T. A., Ntoumi, F., Kock, R., Dar, O., ... & Petersen, E. (2020). The continuing 2019-nCoV epidemic threat of novel coronaviruses to global health—The latest 2019 novel coronavirus outbreak in Wuhan, China. *International journal of infectious diseases*, *91*, 264-266. doi: 10.1016/j.ijid.2020.01.009

Islam, S. U., Bodrud-Doza, M., Khan, R. M., Haque, M. A., Mamun, M. A. (2020). Exploring COVID-19 stress and its factors in Bangladesh: a perception-based study. *Heliyon,* 1-10. doi: 10.1016/j.heliyon.2020.e04399

Kim, C. W., & Song, H. R. (2017). Structural relationships among public's risk characteristics, trust, risk perception and preventive behavioral intention: The case of MERS in Korea. *Crisisnomy*, *13*, 85-95. doi: 10.14251/crisisonomy.2017.13.6.85

Lai, J., Ma, S., Wang, Y., Cai, Z., Hu, J., Wei, N., ... & Hu, S. (2020). Factors associated with mental health outcomes among health care workers exposed to coronavirus disease 2019. *JAMA network open*, *3*(3), e203976-e203976. doi: 10.1001/jamanetworkopen.2020.3976

Lee, S. A., Jobe, M. C., Mathis, A. A., & Gibbons, J. A. (2020). Incremental validity of coronaphobia: Coronavirus anxiety explains depression, generalized anxiety, and death anxiety. *Journal of anxiety disorders*, *74*, 102268. doi: 10.1016/j.janxdis.2020.102268

Leong, Y. C., Cheskes, S., Drennan, I. R., Buick, J. E., Latchmansingh, R. G., Verbeeck, P. R. (2020). Clinical considerations for out-of-hospital cardiac arrest management during COVID-19. *Resuscitation Plus,* 1-4. doi: 10.1016/j.resplu.2020.100027

Liu, Z. G., Zhang, K. R., & Lu, Z. X. (2005). Follow-up study on phobia emotion of SARS patients. *Journal of Shanxi Medical University*, *1*, 62-64.

Mertens, G., Gerritsen, L., Duijndam, S., Salemink, E., Engelhard, I. M. (2020). Fear of the coronavirus (COVID-19): Predictors in an online study conducted in March 2020. *Journal of Anxiety Disorders,* 102258. doi: 10.1016/j.janxdis.2020.102258

Mora-Magaña, I., Lee, S. A., Maldonado-Castellanos, I., Jiménez-Gutierrez, C., Mendez-Venegas, J., Maya-Del-Moral, A., ... & Jobe, M. C. (2020). Coronaphobia among healthcare professionals in Mexico: A psychometric analysis. *Death Studies*, 1-11. doi: 10.1080/07481187.2020.1808762

Pardee, R. L. (1990). Motivation theories of Maslow, Herzberg, McGregor & McClelland a literature review of selected theories dealing with job satisfaction and motivation 1990. https://eric.ed.gov/?id=ed316767 (Accessed September 15, 2020).

Polat, Ö. P., Coşkun, F. (2020). COVID-19 salgınında sağlık çalışanlarının kişisel koruyucu ekipman kullanımları ile depresyon, anksiyete, stres düzeyleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi. *Batı Karadeniz Tıp Dergisi*, 4(2):51-8. doi: 10.29058/mjwbs.2020.2.3

Spoorthy, M. S., Pratapa, S. K., & Mahant, S. (2020). Mental health problems faced by healthcare workers due to the COVID-19 pandemic–A review. *Asian Journal of Psychiatry*, *51*, 102119. doi: 10.1016/j.ajp.2020.102119

Tabachnick, B. G., Fidell, L. S. (2007). Using multivariate statistics. Boston, USA: Pearson Education, Incorporation.

Tam, C. W., Pang, E. P., Lam, L. C., & Chiu, H. F. (2004). Severe acute respiratory syndrome (SARS) in Hong Kong in 2003: stress and psychological impact among frontline healthcare workers. *Psychological medicine*, *34*(7), 1197-1204. doi: 10.1017/S0033291704002247

Toprak, C. S., Karaaslan, Y., Mete, O., Özer, K. (2020). Coronaphobia, musculoskeletal pain, and sleep quality in stay-at home and continued-working persons during the 3-month Covid-19 pandemic lockdown in Turkey. *Chronobiology International,* 1-8. doi: 10.1080/07420528.2020.1815759

Toreles, J., O'Higgins, M., Castaldelli-Maia, J. M., Venrriglio, A. (2020). The outbreak of Covid-19 coronavirus and its impact on global mental health. *International Journal of Social Psychiatry,* 2020;66(4):1-4. doi: 10.1177/0020764020915212

World Health Organization. Health worker Ebola infections in Guinea, Liberia and Sierra Leone: Preliminary report 2015. Web site. https://www.who.int/csr/resources/publications/ebola/health-worker-infections/en/ (Accessed September 9, 2020).

Journal of Academic Value Studies
Available online at http://javstudies.com
ISSN: 2149-8598

Research Article
7(1) (2021) 41-51
Doi:10.29228/javs.49535

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Milli Eğitim Politikalarında Bir Araç Olarak Sinemanın Kullanılması: 1925 Şakir Seden Raporu

The Use of the Cinema as a Tool in National Education Policies in the Early Years of the Republic: 1925 Şakir Seden Report

Murat Yıldız*

Department of Political Science and Public Administration, Aksaray University, Aksaray, Turkey

Received: 19.02.2021 **Accepted:** 07.04.2021 This article was checked by ***intihal.net***

Öz

Sinemanın icat edilmesiyle Osmanlı sınırlarına girmesi arasındaki süre, çok uzun olmamıştır. İlk etapta yabancılar ve gayrimüslimler tarafından sürdürülen ve bir eğlence sektörü haline gelen sinemanın, halk üzerinde etkileyici bir propaganda aracı ve eğitici bir materyal olduğunun fark edilmeye başlanması, siyasi otoritelerin sinemaya olan bakış açılarının değişmesine de yol açmıştır. Sinemanın halk üzerindeki etkileyici yönü, dönemin aydınları tarafından da anlaşılmış, halkın ve öğrencilerin eğitimi konusunda sinemanın etkili bir biçimde kullanılabileceği fikrini doğurmuştur. Bu çalışmanın konusu, cumhuriyetin ilk yıllarında Maarif Vekâletinin izlediği politikalarda sinemanın yardımcı bir unsur olarak kullanılması amacıyla Şakir Seden'e hazırlattığı raporu konu edinmiştir. Şakir Seden, Maarif Vekâletinin direktifi ile sinemanın halkın ve öğrencilerin eğitiminde etkin bir araç olarak kullanılması konusunda bir rapor hazırlayarak vekâlete sunmuştur. Raporda, dönemin sinema sektörü, Türkiye'deki sinemanın mevcut durumu, getirtilmesi düşünülen sinema filmlerinin konuları ve Maarif Vekâletinin konuya ilişkin beklentilerine ilişkin bilgiler yer almıştır. Bu çalışmanın amacı, cumhuriyetin erken yıllarında devlet politikalarında ve bilhassa eğitim politikalarında sinemanın, halkın ve öğrencilerin eğitiminde kullanılması girişimi üzerinden dönemin siyasi otoritelerinin sinemaya bakış açısını ortaya koyarak Türk sinema tarihine, eğitim politikalarına ve Türk modernleşmesine dair bilgiler ortaya koyulmasıdır. Böylelikle sinema tarihi çalışan araştırmacıların yanı sıra disiplinler arası çalışan araştırmacılar başta olmak üzere, cumhuriyet dönemi eğitim-kültür politikaları, siyasi tarih ve devlet politikaları alanında çalışan araştırmacıların da istifade edebileceği bir çalışma ortaya konulması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şakir Seden, Cumhuriyet Dönemi, Sinema Tarihi, Eğitim Politikaları

Abstract

The time between the invention of cinema and its entry into the Ottoman borders was not very long. The realization that cinema, which was carried out by foreigners and non-Muslims in the first place and became an entertainment sector, was an impressive propaganda tool and an educational material on the public, led to a change in the perspective of political authorities towards it. The impressive aspect of cinema on the public was also understood by the intellectuals of the period and led to the idea that cinema could be used effectively for the education of the public and students. The subject of this study is the report prepared by Şakir Seden in order to use cinema as an auxiliary element in the policies followed by the Ministry of Education in the first years of the republic. Şakir Seden prepared the report on the use of cinema as an effective tool in the education of the public and students with the directive of the Ministry of Education and submitted it to the proxy. The report included information about the cinema industry of the period, the current situation of cinema in Turkey, information regarding the issues and expectations related to matters to be considered by the Ministry of Education of imported films. The aim of this study is to reveal information about Turkish cinema history, educational policies and Turkish modernization by revealing the perspective of the political authorities of the period through the attempt to use of cinema in the education of the public and students in the state policies and especially in education policies in the early years of the republic. In this way, it is aimed to present a study that can be used by researchers working in the fields of education and culture policies of the republican period, political history and state policies, in addition to researchers working in the history of cinema.

Keywords: Şakir Seden, Republic Era, History of Cinema, Educational Policies

Yıldız, M. (2021). "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Milli Eğitim Politikalarında Bir Araç Olarak Sinemanın Kullanılması: 1925 Şakir Seden Raporu", Journal of Academic Value Studies *7(1) (2021) 41-51* (http://dx.doi.org/10.29228/javs.49535).

* E-mail address: muratyildiz@aksaray.edu.tr

2149-8598 / Copyright © 2015. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

1. Giriş

19. yüzyılın sonlarında yaşanan teknolojik gelişmeler neticesinde bilimsel bir icat olarak ortaya çıkıp genel itibari ile bir eğlence aracı olarak kullanılan sinema, zamanla geniş insan kitlelerine ulaşabilen, siyasi ve kültürel mesajların da aktarıldığı bir iletişim aracı haline gelmiştir. Kültürel bir etkinlik olarak sinema, aynı zamanda bir sosyalleşme aracı olarak da insan yaşamındaki yerini alarak günümüze kadar ulaşmaktadır. İlk dönemlerde saniyede 16, sonraki yıllarda 24 fotoğraf karesinin insan gözü önünden hızlı bir şekilde geçirilmesi mantığına dayanan sinema, Fransızca, Cınematographe kelimesinden Türkçeye sinematograf olarak geçmiş olup kısaca sinema adıyla anılmıştır. Önceki dönemlerde artarda resim çekebilen cihazlar icat olunmuş ancak bu resimlerin hareketli olarak izlenebilmesi henüz mümkün olmamıştır (Betton, 1995: 5-6). 1890 yılına gelindiğinde Thomas Edison, şerit film üzerine kaydedilen seri çekilmiş görüntülerin hareketli olarak izlenebilmesini sağlayan kinetoskop adı verilen bir cihaz geliştirmiş ancak bu cihaz sadece bir kişinin izleyebileceği şekilde tasarlanmıştır (Yurdigül ve Elitaş, 2013: 46). 1895 yılında Lumier Kardeşlerin görüntülerin beyaz perdeye aktarılarak topluca izlenmesini sağlayan sinematograf makinesini icat etmesiyle günümüz sinemasının temeli atılmıştır (Gökmen, 1989: 12). İlk zamanlarda daha çok konusu olmayan ve bir olayı sadece görüntü olarak aktaran sinema, sonraki dönemlerde oynanan tiyatro oyunlarının ve yazılan edebi eserlerin beyaz perdeye aktarılması ile yeni bir boyut kazanmıştır (Bazin, 2011: 63). İlk çıkışı bilimsel bir buluş şekilde olan sinema, olayların, olguların ve düşüncelerin sesli ve görüntülü olarak ifade edilebildiği bir sanat dalı olarak izleyiciye yansıttığı duygusal aktarımların yanı sıra, belirli bir fikri aşılama yönüyle de kitleleri belirli düşüncelere yönlendirmenin bir aracı olmuştur. Bu yönüyle sinema, zamanla usta yönetmenlerin eliyle insanların vazgeçemediği, duygusal ve düşünsel aktarımların sanata dönüştüğü bir mecra olmakla birlikte ideolojik çıkarımların da yapılabildiği siyasal bir iletişim aracı olarak da karşımıza çıkmıştır. Ryan ve Lenos'a (2012) göre sinema, sadece bir görüntü yığını olmaktan ziyade kurulan oyun seti, oyuncuların büründüğü rol ve kameranın konumlandırılması ile sadece bir öykü anlatmanın ötesinde bir "anlam" taşımaktadır. Bu yönüyle sinema, bir eğlence aracı olmaktan çıkarak izleyici üzerinde kalıcı tesirler bırakan bir sanat eserine dönüşmektedir. Sinemanın bir propaganda aracı olarak kullanılması fikri, devletlerin sinemaya olan yaklaşımlarında belirleyici ve yönlendirici bir rol üstlenmelerine imkân vermiştir. Bu bakımdan siyasi otoriteler, sinemayı kimi zaman ulusal çıkarları doğrultusunda bir propaganda aracı olarak kullanırken kimi zaman da milli birliğe ve ulusal çıkarlara aykırı, muhalif bir girişim olarak değerlendirerek müdahale etmişlerdir.

Dünya tarihinde sinemanın bir propaganda aracı olarak kullanılması çokça karşılaşılan bir durum olsa da, bu durumun etkili biçimde sistematik olarak kullanılmasına Bolşevik Devrimi ile rastlanmaktadır. Bolşevik Devrimi sonrasında kurulan geçici hükümet, halk nezdinde meşruiyeti sağlayabilmek ve yeni rejimi halk nezdinde sempatik göstermek amacıyla 1918 yılında "Elele Vermek" adıyla bir film çektirerek ülke geneline dağıtmıştır (Sadakoğlu, 2020: 118). Böylece sinema, devlet politikalarının bir gereği olarak halka belirli bir ideolojiyi aktarmanın bir yolu olarak öne çıkmaya başlamıştır. 1919 yılına gelindiğinde ise Rusya'da faaliyet gösteren sinemalar Lenin'in direktifiyle devletleştirilerek, rejimin kontrolü altına alınmıştır. Devrimin lideri Lenin, sinemaya verdiği önemi 1920'de Eğitim Bakanı Lunaçarsiky'ye yöneltmiş olduğu şu sözlerle ifade etmiştir (Pudovkin, 1966: 8): *"İşleriniz iyi bir örgütlenmeyle yürümeye başladığı, memleketin durumu düzeldiği vakit bazı ödenekler alacaksınız. Film yapımını genişletmeli, özellikle sinemayı kitlelere ulaştırmalı, kentlere, en çok da köylere sokmalısınız. Siz ki sanat koruyucusu geçinirsiniz, bütün sanatlara içinde sizin için en önemlisinin sinema sanatı olduğunu hatırınızdan çıkarmamalısınız…"* Eğitim Bakanı Lunaçarsiky'ye yöneltilen bu sözler, Lenin'in sinemanın halk üzerindeki etkilerini kavramış bir lider olduğunu ortaya koymakla birlikte sinemanın şehirlere ve özellikle köylere ulaştırılması ile gösterilen filmler aracılığı ile sosyal, kültürel ve ideolojik aktarımlarla toplumun genelinin arzu edilen forma büründürülmesine katkı sunan bir araç olarak görüldüğünü de ortaya koymaktadır.

Cumhuriyet Dönemi'nde yapılan reformların şekillenmesinde belirleyici bir unsur haline gelen ve etkileri hemen her alanda hissedilen Batılılaşma sürecinde, eğitim politikaları da gözden geçirilerek, laik ve çağdaş bir eğitim sistemi oluşturulması temel gayeler arasında yer almıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu kadrosunun savaş yıllarında bitap düşmüş, ekonomik olarak tükenmiş, çoğu okuma yazma bilmeyen ve kendi yaşadığı şehrin hatta köyün bile dışına çıkamamış bir toplumu, muasır medeniyetler seviyesine çıkarabilmesi, kolay bir iş olmamıştır. Çağdaşlaşma sürecinin en önemli araçlarından biri olan eğitimin modernleştirilmesi amacıyla yabancı uzmanların görüşlerine başvurularak yeni yetişecek nesillerin modern dünya şartlarına ayak uydurabilecek bir anlayışta yetiştirilmesi amaçlanmıştır (Şahin, 1998: 12). Dönemin yetkilileri, sinemanın çağdaş milli eğitim sisteminin oluşturulması ve geliştirilmesi açısından bir araç olarak kullanılabileceğini düşünmüş olacak ki, dönemin sinema konusunda uzman isimlerinden olan Şakir Bey'den sinemanın

Milli Eğitim politikalarına nasıl hizmet edebileceği ve bu konuda yapılacak faaliyetlerin maliyeti üzerine bir rapor hazırlamasını istemiştir.

Bu çalışmanın konusu, cumhuriyetin erken dönemlerinde sinemanın milli eğitim politikalarında bir araç olarak kullanılmasının gündeme getirilmesi ve Şakir Seden'in konuya ilişkin 1925 yılında hazırladığı raporun incelenmesini esas almıştır. Çalışmanın amacı ise Seden'in hazırladığı rapordan yola çıkarak dönemin devlet politikalarının bir parçası olarak milli eğitim alanında sinemanın ne şekilde değerlendirilmeye çalışıldığını ortaya koymaktır. Bu bakımdan devletin izlediği milli eğitim politikaları doğrultusunda sinema kavramının bir araç olarak kullanıldığını ortaya koyan doğrudan bir çalışmaya rastlanılmamış olup, bu çalışma ile bu boşluğun doldurulması amaçlanmıştır. Ali Karadoğan editörlüğünde hazırlanan eserde (2019) olduğu haliyle transkripsiyon olarak verilen ve sinema tarihi çalışan araştırmacıların bilgisine sunulmuş olan bu rapor, bu çalışma ile cumhuriyetin erken yıllarında sinemanın eğitim, kültür ve siyaset ile olan ilişkisine de değinilerek disiplinler arası çalışan araştırmacıların da istifade edebileceği bir çalışmaya dönüştürülmüştür. Çalışmada öncelikle Osmanlı ve Cumhuriyet arşivlerinin yanı sıra Meclis Tutanakları, hatıratlar, konuya ilişkin yazılan tetkik eserler de incelenerek cumhuriyetin kuruluş yıllarında okullarda ve halkın eğitimi noktasında sinemanın bir araç olarak kullanılma girişimi izah edilmeye çalışmıştır.

2. Osmanlıdan Cumhuriyete Türk Sinemasının Ortaya Çıkışı

Osmanlı toplumsal hayatına sinemanın girişinden önce halka açık gösteri mahiyetinde orta oyunları, Karagöz-Hacivat gösterileri ve tiyatrolar, kültürel ve sanatsal bir etkinlik olarak görülmekteydi. Orta oyunları, daha çok doğaçlama tekniklerle güldürüyü esas alan gösteriler olmakla birlikte Karagöz ve Hacivat gösterileri ise beyaz perde kavramının ilk hali olarak daha ziyade Müslim tebaanın icra ettiği sosyal ve kültürel bir gelenek halinde uzun yıllar bir eğlence aracı olarak kullanılagelmiştir. Tiyatro gösterileri ise genel itibari ile İstanbul, İzmir gibi büyük kentlerde öne çıkan ve daha çok gayrimüslim tebaanın meşgul olduğu bir sanat dalı olarak karşımıza çıkmaktadır[a]. Osmanlı'nın eğlence merkezi sayılabilecek Beyoğlu, gayrimüslimlerin öncülüğünde sanatsal faaliyetlerin merkezi olmakla birlikte sinemanın da ilk gösterildiği mekânlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Sinemanın Osmanlı sınırlarına girişinin ilk kez Sultan II. Abdülhamid adına Yıldız Sarayında düzenlenen bir gösteri ile gerçekleştiği ifade edilmektedir (Özgüç, 1990: 7; Gökmen, 1989:13; Özön, 1968a: 41). Osmanlı Dönemi'nde sinematografiye ait ilk arşiv belgesi ise 19 ağustos 1896 tarihinde Fransız Mösyö Jamin'in *"hareket-i insaniye ve hayvaniyeyi gösteren sinematograf tabir olunan"* yeni icat için ihtiyaç duyduğu elektrik lambasının muayenesine ilişkin gümrük işlemlerine ait belgedir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi (*BOA*), BEO 829/62116: H. 10.03.1314). Bu belgeden anlaşılacağı üzere Osmanlı Dönemi'ne ait halka açık sinema gösterimi için ilk teşebbüs gerçekleştirilmiştir. Osmanlı Dönemi'nde ilk halka açık sinema gösterimleri ise 1897 yılında Polonyalı Yahudi Sigmund Weinberg tarafından icra edilmiştir (Özön, 1968a: 41). Sinema filmlerinin kıraathanelerde Karagöz ve Hacivat gösterilerinde kullanılan beyaz perdenin üzerine yansıtılarak gösterilmesi, halkın sinemaya alışmasını kolaylaştırmıştır (Gökmen, 1989: 16). Sultan Abdülhamid, tiyatroya olduğu gibi sinemaya da ilgi duymuş ve bu ilgisini Berlin'den getirttiği sinema filmleri ile gidermiştir. Ancak bu filmler, günümüz sinema filmleri gibi bir hikâyeyi esas alan filmler olmaktan ziyade askerlerin yüzme talimleri, buz üstünde gemicilik ya da bir devlet merasimi ve benzeri kısa görüntülerden oluştuğu bilinmektedir (*BOA*, Y. PRK. EŞA. 40/1: 03.01.1320).

Zaman içerisinde sinematograf faaliyetlerinin yaygınlaşarak ticari bir boyuta ulaşması ve sinema çekimlerinin devlet kontrolü altına alınarak muzır görülen çekimlerin önüne geçilmesi gibi sebeplerle 23 Mart 1903 tarihinde bir sinemacılık ile ilgilenen Ahmed ve İbrahim Beyler tarafından bir imtiyazname taslağı hazırlanmıştır. Buna göre, sinema gösterimi faaliyetleri gelişi güzel olmaktan çıkarılarak devlet kontrolünde gerçekleştirilmesi ve Osmanlı sınırlarında sinematograf işiyle meşgul olacak olan şirketlerin bir defaya mahsus olmak üzere devlete 10 bin lira ödemesi taslakta öne çıkan maddeler arasında yer almıştır (*BOA*. Y. PRK. AZJ, 46/16: H.0.12.1320). Böylece herkesin sinema gösterimi yapmasının önüne geçilerek sinematograf faaliyetlerinin belirli kurallar dâhilinde ve yetkilendirilmiş şahıslar tarafından yapılması karara bağlanmıştır. Bununla birlikte padişah suretlerinin sinemalarda gösterilmemesi, sakıncalı resimlerin gösterilmemesi, anarşistliğe dair filmlerin yasaklanması ve toplum ahlakını bozacak sinemaların gösterilmemesi gibi sinema konusunda ilk sansür uygulamaları da görülmektedir (Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2015: 358-370). Sinemanın bir propaganda aracı olarak kullanılması görüşü ise ilk olarak 13 Aralık 1913 tarihinde Balkan Savaşları sırasında Türk halkının uğradığı zulümlerin sinemaya aktarılması düşüncesinin gündeme getirilmesi ile olmuştur. Rumeli

[a] Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı. (2015). Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı'da Gösteri Sanatları. Haz. Resul Köse & Muzaffer Albayrak. İstanbul: Bion Matbaacılık.

Muhacirin-i İslamiye Cemiyeti Genel Sekreteri Hüsamettin Bey, Dâhiliye Nazırı Talat Bey'e yazdığı yazıda Balkan Savaşları sırasında Türklerin uğradığı zulümlerin sinema filmi olarak çekilmesi amacıyla Sigmund Weinberg'e izin verilmesini ve bölgede çekimler yapılması istemiştir (*BOA*, DH. KMS 63/49: H. 14.01.1332). Bu durum, aslında Bulgar Prensliği'nin 1903 yılında ortaya attığı Makedonya Sorununu Avrupa'ya taşınması için çekilen sinema filmine geç de olsa bir misilleme hareketi olmuştur (Özuyar, 2008: 12).

Osmanlı'da sinema, ilk zamanlarda seyyar olarak geçici mekânlarda gösterilirken, ilk yerleşik sinema ise 1908 yılında açılan "Pathe Sineması" adıyla açılmış, ardından Eclair (1909), Orıental, Cınema Thıeatre (1910), Central (1911), Orıentaux (1912), Gaumont, Lion (1913), Cine Palace, Magic (1914) ve Variete (1915) sinema salonlarının açılması ile yaygın hale gelmiştir (Gökmen, 1989:15). Böylelikle sinema, kendine has salonlarda gösterilmeye başlanarak sinema salonu kültürünün oluşması sağlanmıştır. Sinema, ilk ortaya çıktığında sadece erkeklerin katılabildiği sosyal ve sanatsal bir etkinlik iken, 1908 yılından itibaren haftanın belirli günleri kadınlara ayrılarak toplumsal tabana yayılması sağlanmıştır. Kısa bir süre sonra sinemanın kadınlar ve erkeklerin haremlik-selamlık olarak araya paravan çekilmek ya da kadın ve erkekleri sağlı-sollu, önlü-arkalı oturtmak suretiyle birlikte izlemelerine müsaade edilmiş, Cumhuriyet Dönemi'nde bu usul terk edilerek karma sinemalara geçilmiştir (Akman, 1989: 17; Özgüç, 1990: 14,15). 1914 yılı Türk sineması için bir dönüm noktası olmuştur. Bu döneme kadar Osmanlı'da gösterimi gayrimüslimlerin hâkim olduğu bir sektör iken, 19 Mart 1914 tarihinde Murat ve Cevat Beyler tarafından "Milli Sinema" adıyla ilk yerli sinema salonu açılmış (Gökmen, 1989:15), ardından yine aynı yıl Kamil ve Şakir Seden kardeşler tarafından "Kemal Film" kurularak sinema salonlarında ithal filmler izletilmiştir (Soysüren ve Yıldız, 2017: 93). Sinema sektörüne işletmeci olarak da olsa Türk girişimcilerin dâhil olması, sektörde millileşme adımlarının ilk basamağını oluşturulması açısından oldukça önemli bir adım olmuştur. Yine 1914 yılında Sigmund Weinberg'in yanında yetişerek sinema projeksiyon cihazını kullanılmasını öğrenmiş olan Fuat Uzkınay adlı yetenekli Türk genci, zamanla kamera kullanmasını da öğrenerek ilk yerli filmin çekilmesini sağlamıştır[b]. Rusların 93 Harbi sırasında Yeşilköy'e diktikleri zafer anıtının Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile dinamitle patlattırılarak yıkılmasına karar verilmiş ve bu tarihi anın kamera aracılığı ile kayda geçirilmesini isteyen Türk yetkililer ilk olarak yabancı bir şirketle anlaşmıştır. Ancak bu önemli anın bir Türk tarafından kayda alınmasının daha uygun olacağı kanaatine varılmış ve yapılan araştırmalar neticesinde o dönemde yedek subay olarak orduda görev yapan Fuat Uzkınay'a ulaşılmıştır. Ancak Uzkınay, sinema projeksiyon cihazını kullanmayı bilmekle birlikte kamera kullanımını bilmemektedir. Uzkınay, kısa sürede yabancı teknisyenlerden kamera kullanımını öğrenmiş ve bu anı kamera ile çekmeyi başarmıştır. Böylece ilk yerli belgesel filmi olan "Ayastefanos'taki Rus Abide'sinin Yıkılışı" 14 Kasım 1914 tarihinde 150 metrelik şerit halinde çekilerek tarihteki ilk Türk filmi olma özelliğine sahip olmuştur (Özgüç, 1968: 268).

Osmanlı Dönemi'nde sinemaya ilişkin kurumsal bir adım da Harbiye Nazırlığı ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti (Genel Kurmay Başkanı) görevlerini üstlenmiş olan Enver Paşa tarafından atılmıştır. Almanya'ya giden Enver Paşa, burada ordu tarafından çekilen filmleri izlemiş ve sinemanın okuma yazma bilmeyen halk kitleleri üzerinde oldukça etkili bir araç olduğu kanaatine varmıştır. Bu nedenle ülkeye döner dönmez ordu bünyesinde bir sinema biriminin açılması çalışmalarına başlamıştır. Bu amaçla 1915 yılında "Merkez Ordu Sinema Dairesi" kurulmuş ve başına Weinberg, yardımcısı olarak da Fuat Uzkınay atanmıştır. Bu birimin görevi, Türk ordusuna ilişkin propaganda filmlerinin çekilmesi olmuştur. Merkez Ordu Sinema Dairesi bünyesinde, Osmanlı Devleti'nin askeri harekâtlarına ilişkin çok sayıda film çekilmiştir (*BOA*, MF. MKT, 1230/37: H. 16.12.1335). Ancak Birinci Dünya Savaşı sonrasında imzalanan Mondros Mütarekesi sonrasında itilaf devletleri tarafından Sinema Dairesi bünyesindeki çekilen filmlere, çekim malzemelerine el konulmasının önüne geçebilmek amacıyla Sinema Dairesi kapatılarak söz konusu filmlerin ve sinema çekimine ilişkin araç-gereçlerin devredilmesi gündeme gelmiştir. 22 Kasım 1919 tarihinde Sultan Vahdeddin iradesi ile Maliye Nezareti'ne yazılan yazıda, Merkez Ordu Sinema Dairesi bünyesindeki tarihi eser niteliğinde olan sinema filmlerinin Askeri Müze'ye, sinema araç-gereçlerinin de Malul ve Gaziler Cemiyeti olarak bilinen Ma'lûlîn-i Guzât-ı Askeriye Muavenet Hey'eti'ne devredilmesine karar verilmiştir (*BOA*, DUİT. 166/19: H. 28.02.1338). Devir işlemleri sonrasında

[b] Uzkınay'ın sinema sektörüne girişi ise biraz kader, biraz da yeteneği sayesinde olmuştur. Osmanlı'nın bilinen ilk sinemacısı olan Weinberg, İstanbul Sultanisi'nde dönem dönem öğrencilere sinema filmleri göstermekte olup, Fizik Laboratuvarında tekniker olarak görev yapan Uzkınay ise Weinberg'e film tertibatını kurmasında yardımcı olmaktadır. Uzkınay, Weinberg'e asistanlık yaparken aynı zamanda sinema projeksiyon makinesini kullanmayı da öğrenmiştir. Daha sonra okul müdürü Muhsin Kemal Bey'i bu işleri kendisinin yapabileceğini söyleyerek bir sinema projeksiyon makinesi alınmasına ikna ederek sinema makinistliğine giriş yapmıştır. İleride de değinileceği üzere çalışmaya konu olan ve aynı okulda tarih öğretmenliği yapan Şakir Seden ise gösterilecek filmlerin seçilmesi konusunda kendisine yardım etmeye başlamış ve ileriki yıllarda Türk sinemasının gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır.

cemiyet çatısı altında sinema faaliyetleri, Fuat Uzkınay'ın öncülüğünde gerçekleştirilmiş ve Uzkınay idaresinde yerli filmler çekilmeye başlanmıştır (Odabaş, 2006: 206,207).

Yerli imkânlarla meydana getirilmeye çalışılan Türk sineması, I. Dünya Savaşı'nın gölgesinde ilk ürünlerini ortaya koymaya başlamıştır. 1916 yılında kurulan "Müdafaa-i Milliye Cemiyeti" adıyla kurulan kuruluş, gelirlerini arttırabilmek adına film yapımı işlerine girişmiştir. Cemiyetin himayesinde ve Sedat Semavi'nin yönetmenliğinde ilk öykülü Türk filmi olan Pençe(1916) ve Casus (1917) filmleri çekilmiştir. Savaş sonrasında kurulan Malul ve Gaziler Cemiyeti bünyesinde ise 1919 yılında "Mürebbiye" ve "Binnaz" filmleri çekildikten sonra 1921 yılında ise "Bican Efendi Vekilharç" filmi çekilirken Kurtuluş Savaşı sonunda ise 1922 yılında İstiklal-İzmir Zaferi filmi çekilmiştir (Özön, 1968b: 269). Kemal Film'i kurarak sinema işletmeciliği yapan Seden kardeşler, 1922 yılına gelindiğinde film yapımcılığı işine de girerek 1922-1924 yılları arasında "İstanbul'da Bir Aşk Faciası", "Boğaziçi Esrarı", "Ateşten Gömlek", "Kız Kulesi Faciası", "Leblebici Horhor" ve "Sözde Kızlar" adıyla 6 adet yerli film çekmişlerdir (Arpad, 1968: 289). Bu döneme damgasını vuran ünlü yönetmen Muhsin Ertuğrul olmuştur. Küçük yaşlarda oyunculuğa başlayan Ertuğrul, yurt dışında başladığı yönetmenliğe Türkiye'de devam etmiştir. Seden kardeşlere ait Kemal Film bünyesinde çektiği filmlerle adını duyuran Ertuğrul, cumhuriyetin ilanından kısa bir süre önce Halide Edip'in romanından uyarlanan ve ülke genelinde büyük coşku yaratan "Ateşten Gömlek" filmini çekerek Türk sinema tarihine adını yazdırmıştır (Sevim, 2016:68). Ertuğrul'un çektiği bu film, kurtuluş savaşını konu alarak Türk milletinin büyük yokluklarla göstermiş olduğu başarıyı beyaz perdeye aktarması ve milli duygulara hitap ederek halkın büyük beğenisini kazanmasıyla Türk sinemasında ayrı bir yere sahip olmuştur. Seden kardeşler ise bir süre sonra sinema yapımcılığı işini terk ederek yeniden sinema işletmeciliğine dönüş yapmışlardır (Arpad, 1968: 289).

Osmanlı'da sinemanın bir eğitim aracı olarak kullanılması girişimine ise 22 Eylül 1917 tarihli bir arşiv vesikasında rastlanmaktadır. Buna göre, Maarif Nezareti'nde ressam olarak görev yapan Necati Bey, okullarda öğrencilere izletilmek üzere tarih ve coğrafya konulu sinema filmleri çekmek üzere Kastamonu'ya gönderilmiş ve valilik tarafından kendisine gerekli kolaylığın gösterilmesi istenmiştir (*BOA*, MF. MKT. 1229/120: H. 05.12.1335). Necati Bey, Anadolu" ismini verdiği filmi tamamlamış ve Maarif Nezareti aracılığı ile 19 Mart 1918 tarihinde işlenerek çoğaltılması için Merkez Ordu Sinema Dairesi'nden gerekli izni almıştır (*BOA*, MF. MKT. 1233/8: H.06.06.1336). Sinemanın eğitimde kullanımına ilişkin bir diğer girişim ise Merkez Ordu Sinema Dairesi tarafından I. Dünya Savaşında Osmanlı ordusunun askeri harekâtlarına ilişkin çekilmiş olan filmlerin askeri öğrencilere izletilmesidir. 24 Eylül 1917 tarihinde Dersaadet Merkez Kumandanı Cevat Paşa imzasıyla Maarif Nezaretine gönderilen yazıda Merkez Ordu Sinema Dairesi tarafından çok sayıda film çekildiğini ve bu filmlerin harp okullarındaki askeri öğrencilere izlettirilmesi istenmiştir. Böylelikle öğrencilerin askerlik mesleğine olan meyillerinin ve vatan sevgilerinin artacağı belirtilmiştir. Sinema filmlerinin makul bir ücret karşılığında izletilerek Merkez Ordu Sinema Dairesinin de gelişmesine katkı sunulacağı dile getirilmiştir (*BOA*, MF. MKT, 1230/37: H. 16.12.1335).

3. Cumhuriyet Dönemi Milli Eğitim Politikalarında Sinemanın Kullanılma Girişimi ve Şakir Seden Raporu

Osmanlı Dönemi'nde daha çok gayrimüslimlerin etkin olduğu sinema sektörü, zamanla konuya aşina olan yerli yapımcı ve yönetmenlerin eliyle millileştirilmeye çalışılmış ise de bu durum biraz zaman almıştır. Zira sinema, beyaz perdeye yansıyana kadar yapımcı, yönetmen, senaryo, oyuncu, ışık, ses, kostüm ve makyaj ve benzeri birbirinden farklı pek çok teknik ve sanatsal uzmanlık gerektiren bir sektör olması nedeniyle bu kadar yetişmiş kadronun bir anda oluşması mümkün olmamıştır. Bu nedenle milli sinemanın tam manasıyla oluşması ileriki yıllarda gerçekleşmiştir. Sinemanın halk üzerinde etkileyici bir unsur olduğunun anlaşılması, sinemaların bir propaganda aracı olarak kullanılmasını gündeme getirmiştir. Bununla birlikte filmlerin, mevcut rejime aykırı ve toplumsal değerlerle çelişir mahiyette olmamasına özen gösterilmesi, siyasi otoritenin mevcut düzeni koruması ve bu düzenle barışık bir toplum inşa etmesi açısından sinema filmlerine müdahale edilmesi düşüncesini de ayrıca doğurmuştur. Bu noktada bazı propaganda filmlerinin çekilmesi ve bazı filmlerin ise yasaklanması, Osmanlı Dönemi'nden itibaren görülen bir uygulama olarak ortaya çıkmaktadır. Bu noktada sinema filmlerinin yönlendirilmesi ve denetim altında tutulması da milli eğitim politikalarının bir parçası olarak görülmüştür.

Cumhuriyet Dönemi'nde sinema filmlerine siyasi reflekslerle müdahale edilmesi örneğine 29 Mayıs 1923 tarihinde İzmir'deki sinemalarda filmlerin başlamasından önce gösterilen itilaf devletlerinin resmi geçit ve manevralarını içeren reklam mahiyetindeki görüntülerin yasaklanması ile rastlanmıştır. Bu görüntülerin halkın moral ve motivasyonunu bozacağı gerekçesiyle Anadolu'daki sinemalarda gösterilmesinin yasaklanması yönündeki resmi yazılara arşiv vesikaları arasında rastlanmıştır (*BCA*, 30.10.0.0/146.43.3). Buradaki temel amaç, kesintiye uğrayan Lozan görüşmelerinin yeniden başladığı bir dönemde anlaşmaya varılamaması durumunda savaşın bir seçenek olarak hala geçerliliğini koruması

nedeniyle itilaf devletlerinin sahip olduğu askeri gücün halk üzerinde olumsuz tesirler bırakmasının önüne geçilmesi olmuştur. Bu reklamların varlık nedeni ise o dönemde sinemalarda gösterilen filmlerin yurt dışından ithal edilen filmler olması ve bu filmlerin başına bu tarz siyasi ve askeri propagandalar içeren görüntülerin film şeritlerine eklenmesi olarak ifade edilebilir. O dönemde gösterilen sinema filmlerine yönelik bir eleştiri de dini ve toplumsal açıdan önemli bir yer tutan Diyanet işleri Reisliğinden gelmiştir. 22 Nisan 1924 tarihinde Diyanet İşleri Reisliği tarafından halkın dini ve milli duygularını rencide edecek filmlere müsaade edilmemesi konusunda Başbakanlığa bir yazı yazılmıştır (*BCA*, 30.10.0.0/86.566.9). Yazıda:*"Sinemalarda hissiyat-ı dini ve milli rencide ve hiçbir sınıfın tezyif ve tahkiri maksadı takip edilmeyerek tamamıyla vatani, dini, milli ve ahlaki olmak esas iken, bazı müesseselerin bu esastan inhiraf ederek garazkârâne bir tarafın hayatını rencide, bir sınıfı tezyif maksadıyla temsiller yapıldığı maalesef işitilmektedir…"* sözlerine yer verilmiş olup filmlerde ilmiye sınıfına yönelik rencide edici tavırların yasaklanmasına değinilmiştir. Türk Sinemasında sıkça rastlanılan bir olgu olarak din adamlarının din istismarı yapan, çıkarcı kişiler olarak beyaz perdeye yansıtılması, o dönemde de mevcut olup bu durum, Diyanet İşleri Reisliğince eleştirilmiş ve bu duruma müdahale edilmesi amacıyla söz konusu yazı Başbakanlık makamına iletilmiştir.

Cumhuriyet Dönemi'nde sinema filmlerinin bir propaganda aracı olarak kullanılması, cumhuriyetin ilanı öncesinde Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) döneminde Karesi Mebusu Vehbi Bey tarafından gündeme getirilmiştir. 22 Ocak 1920 tarihinde yapılan meclis görüşmelerinde gündeme gelen Yunanlıların Yenişehir civarında yaptıkları mezalim konusunun görüşülmesi sırasında söz alan Vehbi Bey, yapılan bu zulümlerin film ve fotoğraflar ile kayda alınarak yaşanılan acı tecrübelerin dünyaya duyurulması ve sonraki nesillere aktarılmasının yerinde bir karar olacağını ifade etmiştir (TBMM Tutanak Dergisi (TD), Dönem (D) 1, Cilt (C) 6, Birleşim (B) 101, Oturum (O) 2: Rumi (R) 22.11.1336). Böylelikle Cumhuriyet Dönemi'ne geçişte sinemanın bir propaganda aracı olarak kullanılması fikri ortaya atılmıştır.

Türkiye'de sinema filmlerinin halkın eğitiminde bir araç olarak kullanılması fikri ilk olarak Şark Orduları Komutanı Kazım Karabekir Paşa tarafından 1923 yılında TBMM Riyaset-i Celilesine sunduğu bir tezkere ile gündeme gelmiştir. Kazım Paşa, sinemanın önemini anlatan ve hükümetin bu konuda atması gereken adımları ihtiva eden "İbret Yeri" adıyla bir proje hazırlayarak, TBMM'ye sunmuştur. Bu projeyi maddeler halinde arz eden Kazım Karabekir, ilk olarak İstanbul, İzmir gibi bazı merkezlerde gösterilecek filmlerin zabıta-i ahlak ya da maarif memurları tarafından incelenerek Türk aile yapısına ve ahlaki yaşantısına uygun olup olmadıklarının kontrol edilmesini ve uygun olmayanların sinema salonlarında gösterilmemesi gerektiğini ifade etmiştir. Bununla birlikte ikinci olarak da yeni sinema salonlarının yapılarak sinema kültürünün yurt genelinde yaygınlaşmasına işaret etmiş ve bu konuda Hilal-i Ahmer ve Türk Ocağı benzeri kuruluşlardan destek alınması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca milli sinemanın vücuda getirilebilmesi için elzem olan sinema mekteplerinin, hükümet ve belediyelerin kendi aralarında dengeli bir yardımlaşması neticesinde oluşturulması gerektiğini de sözlerine eklemiştir. Kazım Paşa, sinemaların halkın eğitilmesinde önemli bir araç olduğunu ve bu aracın etkili bir biçimde kullanılması gerektiğini ifade etmiştir (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi (*BCA*), 30.10.0.0/146.43.5). Ancak Kazım Paşa'nın bu projesi maddi yetersizliklerden dolayı hayata geçirilememiştir. Kazım Paşa, ayrıca 25 Şubat 1925 tarihinde TBMM'de yapılan bütçe görüşmeleri esnasında gündeme gelen Maarif Vekâleti bütçesi müzakerelerinde söz alarak Türkiye'nin eğitim politikaları hakkında görüşlerini ifade ederken sinemanın eğitim üzerindeki etkilerine de değinmiştir. Kazım Paşa, okullarda her konunun pratik bir şekilde öğretilmesinin mahzurlu olduğunu, bu bakımdan eğitimde uygulamalı ve görsel metotlardan da istifade edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ardından sinemanın eğitimde gerekli olduğunu şu sözlerle dile getirmiştir (TBMM TD, D. 4, B. 64, O. 1, R. 25.2.1341):*"…Avrupa, Amerika gibi göremeyeceği hayat âlemini de sinema filmleriyle göstermeli. Bunun için maarifimizin bir de sinema kütüphanesi olmalı ve o filmleri bütün halka irae etmelidir. Avrupa'da, Amerika'da sanayi nasıldır, terakkiyat nedir, vapurları, şimendiferleri bütün bunları göstermek lâzımdır…"* Kazım Paşa, halkın ve öğrencilerin görsel içerikli materyallerden istifade edebilmeleri için dünyanın farklı yerlerini anlatan sinema filmlerinin toplandığı merkezi bir sinema kütüphanesinin kurulması gerektiği ifade etmiş ve böylelikle bir film arşivinin de oluşacağını dile getirmiştir. Bir sinema kütüphanesinin kurulması görüşü, Şakir Seden'in aynı yıl yazmış olduğu raporda da dile getirilen konuların başında yer almıştır.

3.1.Tarih Muallimi ve Film Mütehassısı Şakir Seden'in Hazırladığı Rapor

Cumhuriyetin kuruluşu sırasında çağdaş medeniyetler seviyesine çıkarılmak istenen Türk toplumunun yapılacak reformlar eşliğinde modernleştirilmesi, o dönemin devlet politikalarında ele alınan başlıca konular arasında yer almıştır. Modernleştirme politikalarının uygulanmasında başat rol oynayan kurumlardan biri de şüphesiz Maarif Vekâleti olmuştur. Maarif Vekâleti, sınırlı bütçeler eşliğinde bir yandan yeni yetişen neslin modern dünya gereksinimlerine göre

eğitilmesini üstlenirken, öte yandan da yetişkin bireylerin mesleki ve kültürel birikimlerinin arttırılmasından mesul olmuştur. Bu bakımdan büyük bir vazife üstlenen vekâlet, teorikte belirtilen modernleşme faaliyetlerinin pratiğe geçirilmesi hususunda bir takım arayışlar içerisine girmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında Maarif Vekâleti, eğitim sisteminde yapılacak reformların ayrıntılı bir biçimde ortaya konulması ve eğitim konusunda bir metodolojinin belirlenmesi hususunda yerli ve yabancı uzmanların görüşüne başvurmuştur. Bu konuda istifade edilen yerli uzmanlardan biri de 1925 yılında sinemanın, öğrencilerin ve halkın eğitilmesi amacıyla bir araç olarak kullanılması konusunda Maarif Vekâletine rapor hazırlayan film mütehassısı ve tarih muallimi Şakir Bey olmuştur. Rapordan anlaşıldığı üzere süreç, Maarif Vekâletinin sinema konusundaki birikimi nedeniyle Şakir Bey'den böyle bir rapor hazırlamasını talep etmesiyle başlamıştır. Şakir Bey'in bu konudaki raporuna geçmeden önce konunun soyadı kanunundan önce gerçekleşmesi sebebiyle Şakir Bey'in kim olduğu konusunda değinmek yerinde olacaktır. İlk olarak üzerinde çalışılan arşiv belgesinde "Tarih Muallimi ve Sinema Mütehassısı Şakir Bey" dışında yazar hakkında başka bilgiye rastlanmamaktadır (*BCA*, 180.9.0.0/242.1212.29). Ancak o dönemde Şakir Bey olarak bilinen, tarih öğretmenliği yapan ve sinema ile meşgul olan insan sayısı az olacağından öncelikle sinema ile uğraşan Şakir isimleri üzerinde bir çalışma yapılmıştır. Ulaşılan ilk bilgilere göre raporu hazırlayan Şakir Bey'in İstanbul Sultanisinde Tarih Encümen Azası olan Şakir Bey olma ihtimali üzerine durulmuştur (*BOA*, MF. İBT. 514/14: H. 12.10.1332). 1910 yılında İstanbul Sultanisinde fizik laboratuvarında tekniker olarak çalışan Fuat Uzkınay ve aynı okulun tarih öğretmeni Şakir Seden tarafından bir sinema gösterisi düzenlendiği bilgisinin tetkik eserlerde yer alması söz konusu Şakir Bey'in Şakir Seden olma ihtimalini güçlendirmiştir (Gökmen, 1989: 244; Özön, 1968a: 42; Filmer, 1984: 92). Yukarıda da değinildiği üzere kardeşi Kemal Seden ile birlikte kurdukları sinema şirketi aracılığı ile Avrupa'dan film getirterek sinema işletmeciliği işine giren Şakir Seden, yaptıkları bu ticari faaliyetler sayesinde dönemin sinema konusundaki yerli uzmanları arasında sayılmalarını sağlamıştır. Rapordan da anlaşıldığı üzere Şakir Bey'in, hangi ülkede, ne tür filmlerin çekildiğini, bunların maliyetleri ve teknik ayrıntıları hakkında ayrıntılı bilgiye sahip olması, raporu hazırlayan kişinin Şakir Seden olduğunu ortaya koymaktadır.

Şakir Bey'in raporu, genel olarak sinemanın bir eğitim aracı olarak kullanılması için gerekli kurumsal alt yapının oluşturulması, eğitici filmlerin seçilmesi ve temin edilmesi, bu filmlerin merkezi bir kütüphanede arşivlenerek yurda dağıtılması ve yapılacak bu faaliyetlerin maliyetleri üzerinde durmuştur. Şakir Bey, ilk olarak sinemanın eğitici bir araç olarak kullanılması noktasında yapılması gerekenleri üç ana madde ile sıralamıştır. Buna göre; ilk olarak okullarda sinema salonlarının kurulması, okul olmayan yerlerde ise şehir ve kasaba sinemalarından istifade edilerek öğrencilere yönelik seansların tertip edilmesi konusuna değinilmiştir. İkinci olarak da, sinemanın olmadığı şehir, kasaba ve köylerden yolları müsait olanlar için seyyar sinemalar aracılığı ile sinema gösterimlerinin yapılması gerektiği belirtilmiştir. Üçüncü olarak ise sinemanın Türklüğü ve Türk kültürünü öne çıkaracak bir propaganda aracı olarak kullanılması gerektiği ifade edilmiştir (*BCA*, 180.9.0.0/242.1212.29). Buradan anlaşıldığı üzere Şakir Bey'in Maarif Vekâletine sunduğu raporda atılması gereken öncelikli adımların başında sinemanın okullarda öğrenciler ile halkın eğitiminde ve Türk kültürünün tanıtımı noktasında bir araç olarak kullanılmasını sağlamak gelmektedir. Bu sıralamanın ardından Şakir Bey, ayrıntılara girerek konuyu ayrıntılı bir şekilde ele almaya başlamıştır.

Şakir Bey, öncelikle İstanbul'daki duruma değinerek İstanbul'da mevcut olan bazı okullarda sinema salonlarının ve sinema gösterimi için gerekli olan makine ve tertibatın bulunduğunu ifade etmiştir. Buna göre Galatasaray Lisesi, İstanbul Lisesi, Kız ve Erkek Muallim Mektepleri, Bahriye Mektepleri, yabancı okullar içerisinde Amerikan Kız ve Erkek Koleji ile bazı Fransız kolejlerinde sinema salonlarının bulunduğunu dile getirmiştir. Ancak bu sayısının yeterli olmadığını ifade eden Şakir Bey, taşrada da en uygun olanlardan başlanarak her yıl bir iki okulda sinema salonunun açılması gerektiğini belirtmiştir. Elektrik bulunan şehirlerde bu işin daha kolay ve daha ucuza mal edilebileceğini ifade eden Şakir Bey, gerekli tertibat ile bir sinema salonunun açılmasının 500-600 liraya mal olacağını belirtmiştir. Maarif Vekâletinin sinema kuramadığı yerlerde ise Türk Ocakları'na sinema açtırarak hem halkın hem de öğrencilerin istifadesine sunulmasının hayırlı ve faydalı olacağını dile getirmiştir. Bunu yanı sıra, küçük kasabalarda gösteri düzenleyen seyyar sinemaların bulunduğunu ve bunların öğrencilere ve halka sinema izlettiğinin bilindiğini ve bunların yapılacak bir düzenleme ile belirli mıntıkalara göre ayrılarak kamuya ait makineler ile birkaç program verilerek çeşitli şehir ve kasabalara gönderilmesinin yerinde olacağını ifade etmiştir (*BCA*, 180.9.0.0/242.1212.29).

Şakir Bey'in raporunda ele aldığı bir diğer konu ise sinemanın öğrencilerin dışında halkın da eğitimi hususunda kullanılması olmuştur. Türkiye'nin öncelikle bir tarım ülkesi olması nedeniyle, tarıma yönelik eğitici filmlerin gösterilmesinin yanı sıra Türk halkının yaşadığı ülke hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığını ve bu bakımdan Türkiye'nin sahip olduğu diğer doğal güzellikler ile birlikte fotoğraflanarak coğrafya kitaplarına konularak halkın ve öğrencilerin

istifadesine sunulması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca, Türkiye'de oldukça sık rastlanan tarihi eserlerin, doğal güzelliklerin, yöresel kıyafetlerin, çeşitli dini ve kültürel zenginliklerin filmlere kaydedilerek Türkiye'nin ve Türk kültürünün yurda ve dünyaya tanıtımının sağlanabileceğini de belirtilmiştir. Bunun dışında çıkarılacak bir nizamname ile film şirketlerinin kültürel ve aile konulu filmleri getirmeye zorunlu kılınması gerektiğinin de altı çizilmiştir (*BCA*, 180.9.0.0/242.1212.29).

Şakir Bey'in değindiği bir diğer konu ise Kazım Karabekir Paşa'nın da dile getirdiği Maarif Vekâleti bünyesinde bir "Film Kütüphanesi" kurulması tavsiyesi olmuştur. Böylelikle yurdun dört bir tarafına gönderilecek filmlerin depolandığı ve arşivlendiği ulusal bir merkezin oluşması sağlanacaktır. Bu durumun gerekçesi olarak ise yurda sokulan filmlerin ticari amaçlar doğrultusunda daha çok halkın hoşuna gidecek aşk, macera ve eğlence konulu filmler olması ve bu filmlerin Maarif Vekâletinin arzu ettiği amaçlara hizmet edemeyeceği gösterilmiştir. Şakir Bey, Maarif Vekâletinin amaçları doğrultusunda ihtiyaç duyulan filmleri şu şekilde sıralamıştır (*BCA*, 180.9.0.0/242.1212.29):

- Okullarda eğitime katkı sunacak olan bilimsel, tabiat, hayat bilgisi, coğrafya, tarih, sanat ve zanaat temalı filmler,
- Meslek okullarına mahsus olan denizcilik, ormancılık, madencilik ve doğa bilimleri konulu filmler,
- Hem okullarda gösterilebilecek hem de halkın istifade edebileceği sağlık, toplumsal hayat, ziraat ve tarih konulu filmler.

Ancak bu filmlerin daha önce de değinildiği üzere film tedarikçileri tarafından tercih edilmediği, bu nedenle bu tarz filmleri yapan Avrupa ve Amerika menşeli şirketlerin hazırladığı filmlerin getirtilerek açılması tavsiye olunan film kütüphanesinde yer alması gerektiği vurgulanmıştır. Bu tarz filmlerin Fransa'da, Almanya'da ve Amerika'da bulunan şirketlerde çok sayıda yer aldığı ancak bu filmlere olan rağbetin fazla olması nedeniyle fiyatlarının da yüksek olacağı dile getirilmiş ve film şeritlerinin metresinin yaklaşık 3-4 frank karşılığında alınmasının mümkün olacağı da belirtilmiştir[c]. Ayrıca aynı filmden birer kopya daha alınması durumunda imtiyaz ve inhisar bedelleri düşüldüğünde metresinin 1.25 frank (12-13 kuruşa) gelerek daha ucuza mal edilebileceği belirtilmiştir. Bu bağlamda, Maarif Vekâletinin toplamda gelecek yıl (1926 yılı kastedilmektedir) Avrupa filmlerinden 10 bin metrelik film getirtilmesini ve bu filmlerin maliyetinin 5 bin lira civarında tutacağını ifade etmiştir. Bu filmlerin 2.000 metresinin kültür, 2.500 metresinin coğrafya konulu filmler olup, bunların İstanbul dışında gösterilmesi durumunda nakliye masraflarının da eklenmesiyle filmlerin metresinin 1 liraya yükselerek maliyetlerin biraz daha artarak toplamda 5.000 lira civarında olacağı belirtilmiştir. Bunun dışında 5000 liralık bir bütçenin de okullardaki sinema salonlarının yapımına ayrılması gerektiği ifade edilmiştir. Şakir Bey, son olarak bu iş için 10.000 liralık bütçe ayrılarak bir süre sonra arzu edilen neticelerin alınabileceğini ifade etmiştir (*BCA*, 180.9.0.0/242.1212.29). Şakir Bey, raporunda devletin milli eğitim politikaları kapsamında okullarda sinema gösteriminin etkili bir eğitim aracı olarak kullanılmasının gerekliliğini ortaya koyduktan sonra yaptığı ayrıntılı hesaplarla bu işin devlete maliyetinin ne olacağını belirtmiştir. Şakir Bey, raporunda filmlerin nasıl, ne şekilde ve nereden temin edileceğinden, bu filmlerin konularının ne olacağına dek ayrıntılı bir rapor hazırlamış, bu konudaki alt yapı ve teknik donanım eksiliğine vurgu yapmıştır.

Milli Eğitim konusu, modern Türk toplumunun oluşturulma gayretleri arasında önemli bir yer edinmesine rağmen bu alanda yapılacak reformlar, devlet bütçesinin sahip olduğu imkânlar dâhilinde gerçekleşmiştir. Nitekim Şakir Bey, hazırladığı ikinci raporda bu konuya açıklık getirmektedir. Rapordan anlaşıldığı üzere, ilk raporunu tamamlayan Şakir Bey, Maarif Vekâletine sunmuş, vekâlet tarafından yapılan inceleme neticesinde bu işlere ayrılacak toplam bütçenin 5.000 lira olabileceği belirtilerek bu bütçeye uygun yeni bir rapor hazırlaması istenmiştir. Şakir Bey ise önceki raporunda hesapladığı 10.000 liralık bütçenin 5.000 liraya düşürülmesi karşısında durumu yeniden değerlendirmiştir. Şakir Bey, bu miktarın böylesi maliyetli bir iş için çok az bir para olduğunu belirttikten sonra bu bütçe ile başlangıç olarak numune sayılabilecek işlerin yapılabileceğinden bahsetmiştir. Bu bağlamda öncelikle ilk raporunda bahsettiği ve getirtilmesini tavsiye ettiği yabancı filmlerin bir kısmının getirilerek film kütüphanesinin kurulmasına başlanmasını tavsiye etmiştir. Bu bağlamda Avrupa'dan metresi 3 frank olmak üzere 10 bin metrelik ilmi, fenni ve zirai konulu filmlerin getirtilmesi halinde bunun 30.000 frank yani 3000 liraya denk geleceğini ifade etmiştir. Bu amaçla öncelikle filmlerin belirlenmesi için Avrupa ve Amerika'dan kataloglar getirtilerek gerekli incelemeler sonrasında karar kılınan filmlerin talep edilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Şakir Bey, ilk olarak 500 metrelik coğrafya temalı numune filmlerin getirtilerek İstanbul veya bir sahil şehrinden başlanarak izletilmesi gerektiğini tavsiye etmiş ancak yol masraflarının da eklenmesiyle filmlerin metresinin ortalama olarak 75 kuruşa çıkmasıyla 375 liraya mal olacağını belirtmiştir. Şakir Bey, ayrıca 500 metrelik kültür temalı filmlerin satın alınmasını ve bunun da 375 liraya mal olacağını dile getirmiştir. Ayrılan bütçenin 750 lirasının ise daha

[c] Burada satın alınan film fiyatlarının, film şeritlerinin uzunluğunun metre cinsinden çarpımıyla hesaplanarak belirlendiği anlaşılmaktadır.

önceki raporunda belirttiği Türklüğün, Türk kültürünün tanıtımı ve propagandası için ayrılması gerektiğini belirttikten sonra kalan 1500 lira ile de sineması olmayan bir şehre sinema yapılmasını tavsiye etmiştir. Söz konusu bütçenin böylesine masraflı bir sektör için çok az bir para olduğunu ifade eden Şakir Bey, sonraki sene için bu işlere 10.000 liralık bir bütçenin ayrılmasının daha isabetli olacağını belirtmiştir. Şakir Bey, getirilen bu filmlerin kurulmasını tavsiye ettiği film kütüphanesinde toplanarak bu merkezden çeşitli illere gönderilmesinin yerinde olacağı görüşünü ikinci raporunda da yinelemiştir (*BCA*, 180.9.0.0/242.1212.29).

Raporun son kısmında ise "Film Teşkilatına Dair" isimli bir bölüme yer verilmiş olup, Türkiye'deki film konusuna ilişkin idari yapılanmadan bahsedilmiştir. Şakir Bey, sinemanın önemini "*Film elifba derecesinde mühim bir talim ve terbiye vasıtasıdır. Yüzde altmıştan fazlası okuma yazma bilmeyen memleketimizde filmlerden istifade gayet sarih bir suret teşkil eder "* sözleriyle açıklamıştır. Maarif Vekâletinde okullar dışında henüz "Talim ve Terbiye Müdüriyeti" unvanıyla bir daire bulunmadığı için vekâlet bünyesinde yer alan Hars (Kültür) Dairesi'nin halkın terbiye işlerinden[d] sorumlu olarak bu konuya eğilmesinin öneminden bahsetmiştir. Bu noktada Hars Dairesi içerisinde bir "Terbiyevi Film Kütüphanesinin" kurulmasının düşünüldüğünü ve burada bulundurulacak filmlerin bir kısmının doğrudan doğruya Türk kültürünü ilgilendiren Türk sanat ve etnografyası, Türk coğrafyasına ilişkin filmler olup geri kalan kısmının ise Avrupalı şirketlerden alınan eğitici filmler olacağı belirtilmiştir. Buradaki filmlerin Anadolu'nun muhtelif yerlerindeki okullara ve Türk Ocağı gibi halka açık mekânlara gönderilebileceğinden bahsedilmiş, ayrıca bu filmlerin ilgili dairenin seyyar sinema makineleri vasıtasıyla çeşitli kasaba ve nahiyelerde gösterilmesine de imkân sunacağı belirtilmiştir (*BCA*, 180.9.0.0/242.1212.29).

Şakir Bey, filmlerin halkın eğitiminde oldukça önemli bir rol oynadığını ve bu işe ciddiyetle yaklaşıldığında birkaç sene içerisinde halkın, sinema sayesinde dünya genelindeki modern yaşam tarzlarını görmesiyle birlikte toplumsal bir devrimin yaşanacağını belirtmiştir. Milli sanatın bir şubesi olan milli filmlerin himaye edilmesinin Hars Dairesinin bir vazifesi olduğunu, Türk ruhunun ve Türk zevkinin tercih edeceği, Türklüğün önemli meselelerini konu edinen milli filmlerin çekilerek dünyaya gösterilmesi gerektiğinin de altı çizilmiştir. Çekilecek Türk filmlerinin, İtalyanların tarihi, Danimarkalıların toplumsal, Amerikalıların doğa filmleri ile kıyaslandığında bir çığır açarak diğer ülkelere rakip olabileceği belirtilmiştir. Bu şekilde raporunu tamamlayan Şakir Bey, raporuna şu sözlerle son vermiştir: *"Âlem Türklerden de alelade bir taklit değil, belki medeniyet-i umumiye hesabına asli bir kıymet koymamızı bekliyor. Milli Türk filmleri çoğalırsa Amerikan, Alman, Fransızların Şarkiyata dair hazırladıkları sahte ve yalancı filmlerden ecnebi gaip edecektir."* (*BCA*, 180.9.0.0/242.1212.29). Şakir Bey, Batı dünyasında çekilen filmlerde işlenen Türkiye olgusunun yanıltıcı propagandalara gerçeklerden uzak bir şekilde işlendiğini, bu durumun ortadan kaldırılması için yerli Türk sinemasının gelişerek kendisini ifade eden güçlü yapımlar ortaya koyması gerektiğini ifade ederek sözlerini tamamlamıştır.

4. Sonuç

Sinemanın zamanla yaygınlaşarak popüler bir eğlence aracı olmasının yanı sıra geniş kitlelere ulaşabilmeyi sağlayan önemli bir iletişim ve propaganda aracı olması, Türkiye'deki siyasi otoriteler tarafından kavranmış ve sinemanın milli menfaatler doğrultusunda kullanılmasını gündeme getirmiştir. Osmanlı'nın son dönemlerinde gündeme gelen sinemanın eğitimde bir araç olarak kullanılması fikri, yeni kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti döneminde de gündeme getirilerek bu konuda somut adımların atılması istenmiştir. Böylelikle halkın ve öğrencilerin eğitiminde modern araçların kullanılması yoluna gidilmiştir. Konuya ilişkin politikaların merkezi olan Maarif Vekâleti, diğer ülkelerde örnekleri görülen sinemanın toplumun ve özellikle öğrencilerin eğitiminde modern bir öğrenim aracı olarak kullanılmasının yerinde olacağı kanaatine varmış ve bu amaçla sinema konusunda uzman olarak görülen Şakir Seden'den konuya ilişkin bir rapor hazırlamasını istemiştir. Türkiye'de sinemanın eğitimde bir araç olarak kullanılması fikri, Türk toplumunun ihtiyacı olan bilgi, mesleki tecrübe ve genel kültür bilgisinin arttırılması amacını taşımıştır.

Şakir Beyin hazırladığı rapor, genel olarak öğrencilerin ve halkın eğitimi için sinemanın etkili bir araç olarak nasıl kullanılabileceğini anlatmaktadır. Seden Raporu iki farklı rapordan oluşup ilk raporda 10.000 liralık bir bütçe ile yapılabilecek faaliyetler sıralanmıştır. Ancak Maarif Vekâlet'inin bu işlere ayrılacak bütçeyi 5000 lira ile sınırlaması üzerine yeni bir rapor hazırlanmıştır. Seden, raporunda Türkiye'de sinema sektörünü denetleyen merkezi bir idari

[d] Terbiye kelimesi, burada eğitim anlamında kullanılmış olup o dönemde eğitici-öğretici ve bilimsel filmlere "terbiyevi filmler" adı verilmekteydi (Arasan, İ. (2020).Terbiye Treni (Seyyar Terbiye Sergisi). Atatürk Ansiklopedisi. https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/index.php?title=Terbiye_Treni_(Seyyar_Terbiye_Sergisi)&action=edit (Erişim Tarihi: 28.02.2021).

yapının tam anlamıyla henüz oluşturulamadığını, cumhuriyetin ilk yıllarında milli sinemanın yeterli düzeyde gelişmediğini, sinemacıların eğitici filmler yerine daha çok rağbet gören macera, aşk ve komedi filmlerini tercih ettiğini belirtmektedir. Buna göre Türkiye'de sinema gösterimi yapan girişimcilerin olaya bir kültür sanat faaliyetinden çok ekonomik bir faaliyet olarak baktığı anlaşılmaktadır. Şakir Bey, raporunda genel olarak halkın ve öğrencilerin eğitiminde terbiyevi filmler olarak zikredilen eğitici-öğretici bilimsel filmlerin izletilmesinden ve halkta milli bilinci uyandıracak, yaşadığı coğrafya ve tarihi geçmişi kavramasına yardımcı olabilecek belgesel filmlerin çekilmesinden bahsetmiştir. Böylelikle okullarda ve halka açık yerlerde izletilen filmler aracılığıyla sinemanın Türk modernleşmesine katkı sunan bir araç olması hedeflenmiştir Sinema yapımlarının kalitesine de değinilen raporda, Türk sinemasının taklitçi zihniyetten uzak, dünya sinemaları arasında hatırı sayılır yapımlarla öne çıkarılması gerektiğinin altı çizilmektedir. Bununla birlikte Batı dünyasının sinemalarda anlattığı Doğu kavramının yanlış ve çarpık bilgilerle tasvir edildiği, bu durumu tersine çevirecek yerli yapımların olmadığı vurgusu da yapılmaktadır. Doğu dünyasına ilişkin olumsuz aktarımlar içeren Batı yapımı filmlere cevap verebilecek nitelikte filmlerin çekilmesiyle bu yanlış durumun bertaraf edilmesi gerektiği raporda belirtilen bir husus olarak ortaya çıkmaktadır. Rapordan çıkarılan bir diğer sonuç ise İstanbul'daki yerli ve yabancı okulların taşradaki okullara nazaran daha iyi imkânlara sahip olmasıdır.

Şakir Seden'in raporunun merkezine koyduğu ve Kazım Karabekir tarafından da dile getirilen Film Kütüphanesi projesinin mali sıkıntılardan dolayı gerçekleştirilemediği görülmektedir. Bu durumun sebebi, savaş yıllarının getirdiği mali kısıtlılık olmakla birlikte yetersiz olan bütçenin öncelikli görülen alanlara ayrılmasından kaynaklanmaktadır. Raporda elde edilen bir diğer sonuç ise modern tekniklerden istifade etmeye çalışan Maarif Vekâletinin, aslında kendi idari teşkilatını da modernleştirmesi gerektiğidir. Şakir Seden, mevcut Maarif teşkilatının ihtiyaca cevap verebilmesi için bazı yeni idari birimlerin oluşturulması gerektiğini ifade etmektedir. Bu bakımdan, Türkiye Cumhuriyeti, her ne kadar yeni bir devlet olarak ortaya çıkmış olsa da, kurumsal anlamda devlet teşkilatı olarak Osmanlı Dönemi'nin bir devamı niteliğinde olup, devlet işleyişinde eski düzenin devam ettirildiği anlaşılmaktadır. Bu bakımdan devlet teşkilatının da modernleştirilmesi gerektiği de çıkan sonuçlar arasındadır.

Seden Raporu bir bütün olarak ele alındığında dönemin eğitim politikaları, Türk sinemasının durumu, sinemalarda gösterilen filmlerin konusu ve menşeleri, sinema filmlerinin fiyatları, Türkiye'deki sinema salonları ve sinema salonlarına sahip okullar hakkında bilgiler içermektedir. Bu yönüyle Türk sinema tarihi, Cumhuriyet Dönemi kültür sanat faaliyetleri ve milli eğitim politikaları konusunda çalışan araştırmacılara önemli bilgiler sunmaktadır.

Kaynakça

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Bab-ı Ali Evrak Odası 829/62116: Hicri 10.03.1314.

Yıldız Perakende Elçilik, Şehbenderlik ve Ateşemiliterlik, 40/1: Hicri 03.01.1320.

Yıldız Perakende Arzuhal, Jurnal, 46/16: Hicri 10.12.1320.

Dâhiliye Kalem-i Mahsus, 63/49: Hicri 14.01.1332.

Maarif Nezareti Tedrisat-ı İbtidaiyye, 514/14: Hicri 12.10.1332.

Maarif Nezareti Mektubi Kalemi, 1229/120: Hicri 05.12.1335.

Maarif Nezareti Mektubi Kalemi, 1230/37: Hicri 16.12.1335.

İrade Dosya Usulü, 166/19: Hicri 28.02.1338.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

30.10.0.0/146.43.5.

30.10.0.0/146.43.3.

180.9.0.0/242.1212.29.

30.10.0.0/86.566.9.

TBMM Tutanak Dergisi, D.1, C. 6, B. 101, O. 2: Rumi (R) 22.11.1336.

TBMM Tutanak Dergisi, D. 4, B. 64, O. 1, R. 25.2.1341

Arasan, İ. (2020).Terbiye Treni (Seyyar Terbiye Sergisi). Atatürk Ansiklopedisi. https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/index.php?title=Terbiye_Treni_(Seyyar_Terbiye_Sergisi)&action=edit (Erişim Tarihi: 28.02.2021).

Arpad, B. (1968). Ekonomi Temeli Açısından Türk Filmi. Türk Dili Sinema Özel Sayısı, (196), 288-291.

Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü. (2015). Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı'da Gösteri Sanatları (Haz. Resul Köse & Muzaffer Albayrak), Bion Matbaacılık, İstanbul.

Bazin, A. (2011). Sinema Nedir (çev. İbrahim Şener), Doruk Yayınları, İstanbul.

Betton, Gerard. (1995). Sinema Tarihi: Başlangıcından 1986'ya Kadar (çev. Şirin Tekeli), İletişim Yayınları, İstanbul.

Filmer, C. (1984). Hatıralar. Emek Matbaacılık, İstanbul.

Gökmen, M. (1989). Başlangıçtan 1950'ye kadar Türk Sinema Tarihi ve İstanbul Sinemaları. Denetim Ajans Basımevi, İstanbul.

Odabaş, B. (2012). Türk Sinemasının Kuruluşunda Ordunun Rolü, Belge(Sel) Film Ve Kurtuluş Savaşı Filmleri. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, (24) , 205-212.

Özgüç, A. (1990). Başlangıcından Bugüne Türk Sinemasında İlkler. Yılmaz Yayınları, İstanbul.

Özön, N. (1968a). Türk Sineması Kronolojisi (1895-1966). Bilgi Yayınevi, Ankara.

Özön, N. (1968b). Türk Sinemasına Toplu Bir Bakış. Türk Dili Sinema Özel Sayısı, (196), 266-287.

Özuyar, A. (2008). Sinemanın Osmanlıca Serüveni. De ki Basım Yayın, Ankara.

Journal of Academic Value Studies
Available online at http://javstudies.com
ISSN: 2149-8598

Research Article
7(1) (2021) 52-62
Doi:10.29228/javs.49693

Kırgızistan-Türkiye-Rusya Borsalarının Karşılaştırmalı Analizi

Comparative Analysis of Kyrgyzstan-Turkey-Russia Exchange

Bilal Solak*[1] Ayşe Ospankulov[2]

[1] *Department of Management, Kyrgyz-Turkish Manas University, Bishkek, Kyrgyzstan*
[2] *Master of Management, Kyrgyz-Turkish Manas University, Bishkek, Kyrgyzstan*

Received: 26.02.2021 **Accepted:** 12.04.2021 This article was checked by ***intihal.net***

Öz

Küreselleşme süreci ile birlikte birçok şirket finansal piyasalarda çeşitli enstrümanları kullanarak ucuz finansman sağlamaktadır. Özellikle, gelişmemiş ve gelişmekte olan ekonomilerde faaliyet gösteren işletmeler için ucuz finansman kaynaklarına erişim önemlidir. Borsalar, finansal sistemin gelişmesinde önemli bir rol oynar. Finansal sistemin gelişmesi ile birlikte şirketler ve bireyler tasarruflarını değerlendirme fırsatını bulurken, ucuz finansmana erişim açısından da çok önemli bir avantaj elde etmiş olurlar. Kırgızistan, bağımsızlık sonra finansal piyasaların sağlıklı ve hızlı bir şekilde gelişmesi için çeşitli adımlar atmıştır. Bu adımların en önemlilerinden bir tanesi Kırgızistan Borsası'nın faaliyete geçirilmesidir. Türkiye başta olmak üzere birçok ülkenin desteği ile borsa çok hızlı piyasa koşullarına adapte olarak Kırgızistan finansal sisteminin gelişmesinde çok önemli katkılar sunmaktadır. Çalışmamızda, Kırgızistan borsasının tarihi incelenmiş Türkiye ve Rusya ülkelerinin borsa verileri ile karşılaştırmalı analiz yapılmıştır. Çalışma kapsamında, 2015-2019 resmi borsa verileri kullanılmıştır. Çalışma sonucunda, borsa gelişim tarihi ve verileri incelenmiş ve Kırgızistan'ın Türkiye ve Rusya ülkelerine göre oldukça az geliştiği fakat Rusya ile olan daha eski lakin Türkiye ile olan yeni gelişen ilişkiler sayesinde gelişme potansiyelinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Menkul Kıymetler Borsası, Kırgızistan, Türkiye, Rusya Karşılaştırmalı Analiz

Abstract

With the globalization process, many companies provide cheap financing by using various instruments in financial markets. Access to cheap sources of finance is especially important for businesses operating in underdeveloped and developing economies. Stock markets play an important role in the development of the financial system. With the development of the financial system, while companies and individuals have the opportunity to make use of their savings, they also gain a very important advantage in terms of access to cheap finance. After independence, Kyrgyzstan has taken various steps for a healthy and rapid development of financial markets. One of the most important of these steps is the activation of the Kyrgyz Stock Exchange. With the support of many countries, especially Turkey stock as adapted very quickly to market conditions is a very important contribution in the development of Kyrgyzstan financial system. In our study, it examined the history of the stock market in Turkey and Kyrgyzstan has made a comparative analysis with the data of the Russian stock market the country. Within the scope of the study, 2015-2019 official stock market data were used. In conclusion, the stock market history and examined the data and that Kyrgyzstan and Turkey have improved considerably less than their Russian country but have reached the conclusion that the older yet the growth potential through new developing relations with Turkey with Russia.

Keywords: Stock Exchange, KSE, BIST, MOEF, Comparative Analysis

Solak, B.& Ospankulov, A. (2021). "Kırgızistan-Türkiye-Rusya Borsa'larının Karşılaştırmalı Analizi", Journal of Academic Value Studies *7(1) (2021) 52-62* (http://dx.doi.org/10.29228/javs.49693).

*E-mail address: bilal.solak@manas.edu.kg (Corresponding author)

2149-8598 / Copyright © 2015. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

1. Giriş

Sermaye piyasası kanununda, "Anonim şirket şeklinde kurulan, sermaye piyasası araçları, kambiyo ve kıymetli madenler ile kıymetli taşların ve Kurulca uygun görülen diğer sözleşmelerin, belgelerin ve kıymetlerin serbest rekabet şartları altında kolay ve güvenli bir şekilde alınıp satılabilmesini sağlamak ve oluşan fiyatları tespit ve ilan etmek üzere kendisi veya piyasa işleticisi tarafından işletilen ve/veya yönetilen, alım satım emirlerini sonuçlandıracak şekilde bir araya getiren veya bu emirlerin bir araya gelmesini kolaylaştıran, bu Kanuna uygun olarak yetkilendirilen ve düzenli faaliyet gösteren sistemleri ve pazar yerleri" olarak tanımlanan Borsalar, her ülke ekonomisi için son derece önemli bir rol oynar. Küreselleşme ve rekabetin çok yoğun olarak yaşandığı günümüzde, Borsalar daha önemli hale gelmişlerdir. Gelişmekte olan ekonomilerde işletmelerin ucuz finansmana erişimini sağlamada ve faaliyet gösterdiği sektörde rekabet üstünlüğü elde etmesinde yine borsalar önemli bir rol oynar.

Kırgızistan, bağımsızlık sonra finansal piyasaların sağlıklı ve hızlı bir şekilde gelişmesi için çeşitli adımlar atmıştır. Bu adımların en önemlilerinden bir tanesi Kırgızistan Borsası'nın faaliyete geçirilmesidir. Kırgızistan'ın sosyo-ekonomik ilişkileri içerisinde Türkiye ve Rusya önemli bir rol oynamaktadır. Kırgızistan borsasının yaklaşık %15 oranında Borsa İstanbul ortaklık hakkına sahiptir. Türkiye başta olmak üzere birçok ülkenin desteği ile borsa çok hızlı piyasa koşullarına adapte olarak Kırgızistan finansal sisteminin gelişmesinde çok önemli katkılar sunmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde, literature taraması yapılmış, ikinci bölümünde Kırgızistan, Türkiye ve Rusya borsalarının kısa bir tarihi incelenmiştir. Çalışmanın son bölümünde, Kırgızistan, Türkiye ve Rusya borsalarının karşılaştırmalı bir analizi yapılmıştır.

Kırgızistan borsasına yönelik olarak yapılmış olan bilimsel çalışmaların son derece sınırlı olması ve Kırgızistan, Türkiye ve Rusya borsalarının karşılaştırmalı analizinin yapıldığı bir çalışmanın olmaması literature önemli bir katkı sunacağı düşünülmektedir.

2. Literatür Taraması

Mirkin (1998) yaptıkları çalışmalarında, Sovyet Birliğinin dağılması ile 90'lı yıllarda başlayan serbest piyasa ekonomisine geçiş koşulları altında malların ve para kaynaklarının dolaşım alanının düzenlenmesi amacı ile menkul kıymet ve diğer borsalarının yeniden açılmasını araştırmışlardır.

Chaldayeva ve Kilyachkov (2003) yaptıkları çalışmalarında, küreselleşmede borsanın rolü araştırmışlardır. Ayrıca çalışmalarında, küresel ekonomi açısından borsanın rolünün belirlenmesinde kullanılabilecek faktörler belirlenmiş ve değerlendirme modeli oluşturmuşlardır.

Güngör ve Yılmaz (2008); Türkiye'de Bankacılık sektörü ve Menkul Kıymet Piyasasındaki gelişmelerin İktisadi büyüme üzerinde gösterdikleri etkiler araştırmışlardır. Çalışma kapsamında, 1987-2005 yılları arasında bulunan veriler kullanılarak Johensen-juseluius eş bütünleşme testi ve Granger nedensellik testleri yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda, eş bütünleşme testi sonucu bankacılık sektörü ve menkul kıymet borsasındaki gelişmelerin İktisadi Büyüme ile uzun dönemli bir ilişki olduğu belirlenmiş; nedensellik testi sonucu göre ise İktisadi Büyüme ile bankacılık arasında tek yönlü, menkul kıymet borsa gelişimi ile iktisadi büyüme arasında iki yönlü nedensellik bulunmuştur.

Gökten vd. (2008); gelişen ve gelişmekte olan ekonomilerin finansal sistemlerini inceleyerek, tasarruf ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi karşılaştırarak analiz etmişlerdir. Çalışmanın sonucunda, finansal araçların çeşitlenmesinin sermaye hareketliliği sağlanacağını ve finansal sistemin gelişmesi için sermaye birikimi ve teknolojik yenilik olan 2 büyüme kanalını işler hale getireceği tespit edilmiştir.

Lomonosova (2009) yaptıkları çalışmalarında Avrasya Ekonomik Topluluğu ülkelerinde faaliyet gösteren borsalarının genel durumunu ve onların finansal entegrasyon potansiyelini değerlendirmek amacı ile içerik analizi yöntemi kullanılarak analiz etmişlerdir.

Burtan Doğan(2010); çalışmasında, ticaret borsacılığının Dünya'da ve Türkiye'deki gelişim süreçleri teorik olarak incelenmiştir.

Ersoy (2011) çalışmasında, global olarak organize türev piyasaların gelişimini ve Türkiye`de türev piyasaların global organize türev piyasalardaki yerini teorik olarak incelemiştir. Çalışmanın sonucunda, opsiyon sözleşmelerinin işleme açılması ve depoculuk faaliyetinin lisanslı olması VOB un gelişimine katkı sağlayacağı savunulmaktadır.

Kruglyanskiy (2012) yaptığı çalışmada, Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki borsaların küresel borsa üzerindeki spesifik etkisini yansıtan parametreler kullanılarak analiz etmiştir.

Samırkaş ve Düzakın(2013) yatıkları çalışmada, İMKB'nin (İstanbul Menkul Kıymetler Borsası) Avrasya ülkeleri hisse senedi piyasaları ile uzun dönemli eş bütünleşme ilişkisi araştırılmıştır. Çalışmanın sonucunda, Türkiye ile Mısır hisse senedi piyasası ile arasında uzun dönemde anlamlı bir ilişki bulunmuş, Türkiye ile BAE, Bahreyn, Bulgaristan, Hırvatistan, Kazakistan, Pakistan, Romanya ve Ürdün hisse senedi piyasası arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Lakhno (2013) çalışmasını, Rusya Borsasının rekabet gücünün artırılmasında kullanılabilecek önlemleri belirlemeye yönelik olarak yapmıştır. Rusya'nın rekabet gücünü gösterebilecek finansal alanlar incelenmiştir.

Glavina (2014) çalışmasında, Avrupa'daki en cazip borsalarından biri olan Varşova Menkul Kıymetler Borsası örneğini kullanarak bölgesel borsaların artan çekiciliğinin nedenleri araştırmıştır.

Ganiyev (2016) çalışmasında, Kırgızistan ve Kazakistan'a ait Döviz kuru, ithalat, ihracat ve GSYİH ilişkileri ARDL Koentegrasyon yöntemi ile karşılaştırmalı analiz yapmıştır. Çalışmanın sonucunda, Kırgızistan'da uzun ve kısa dönemli dış ticaret büyümeyi olumlu etkilerken Kazakistan'da ithalatın büyümede daha etkili olduğu tespit edilmiştir.

Tursunaliyevna (2016) çalışmasında, Kırgızistan borsasının genel durum değerlendirmesi yaparak finansal araçlarının çeşitliliğini ölçmüştür. Kırgızistan'da kullanılan finansal araçların arz-talep durumu ve gelişimini etkileyen faktörler incelemiştir.

Pashalieva ve Kahriman (2016) çalışmalarında, Kırgızistan'ın geçiş ekonomisinde (yeni kurulan devlet) olması sebebiyle sürdürülebilir ekonomisini artırmak için uygulanan politikalar ile yatırımcıları ne derece çekebildiği ve çevre ülkelere göre ne durumda olduğu teorik olarak incelemişlerdir.

Yamaltdinova (2017) çalışmasında, Kırgızistan'da bulunan ticari bankaların finansal performanslarını incelemiştir. Çalışma kapsamında, Çok Kriterli Karar Verme Yönteminden TOPSİS kullanmıştır.

Keskin Köylü (2019) çalışmasında, 2010-2019 yılları arasında Türkiye ve Kırgızistan'ın ticari ilişkileri İncelemiştir. Çalışma kapsamında, ikincil verilerden faydalanılarak ampirik bir çalışma yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda, Türkiye tarafından Kırgızistan'a yapılan ve yapılacak olan potansiyel yatırımlar tartışılarak, ticari ilişkilerin geliştirilmesi gerektiği önerilmiştir.

Karcıoğlu vd. (2020); yaptıkları çalışmada, BİST`te işlem gören 8 enerji şirketinin finansal performansını, sezgisel bulanık mantık ve çok kriterli karar verme teknikleri kullanılarak analiz etmişlerdir.

3. Menkul Kıymet Borsaları

Menkul kıymet borsaları gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülke ekonomilerin en önemli unsurlarından biridir. Menkul kıymet borsaları, piyasasının ve ülkenin gelişmişlik seviyesini önemli bir göstergesidir. Genel olarak hisse senetlerinin alınıp satıldığı düşünülen menkul kıymet borsalarında, finansal varlık olarak sayılan diğer enstrümanların da alım-satım işlemi yapılabilmektedir.

Avrupa'da ilk borsa; 1487 tarihinde Anvers'te kurulmuş, 16. yüzyılda altın çağını yaşayan Hollanda'nın Amsterdam borsası bunun yerini almıştır. Aynı yüzyılın sonlarında ve müteakip yüzyıllarda Avrupa'nın diğer ülkelerinde de borsalar ortaya çıkmış ve bugünün büyük borsaları meydana gelmiştir. 16.yüzyıl için de Paris ve Londra; 17. yüzyılda Berlin, Basel; 18. yılda Viyana, New York; 19. yüzyılda Brüksel, Roma, Milano, Madrid, İstanbul ve Tokyo borsaları kurulmuştur. (Karslı ve Ocak.2004; 221)

3.1. Rusya Borsası

Rusya'daki borsa tarihi incelendiğinde, 20. yüzyılın başlarında kurulmuş olup, menkul kıymetlerle yüksek tutarlarda işlemler gerçekleştirilmiştir. 1917 yılına kadar Rusya İmparatorluğu'nda, St.Petersburg, Moskova, Odessa, Kiev, Kharkov, Varşova ve Riga'da olmak üzere toplam 7 tane emtia ve menkul kıymet borsası faaliyet göstermiştir. İşlem hacmi en büyük olan borsa, Petersburg borsasıdır. Menkul kıymetler piyasasının gelişimi, piyasa ekonomisinin diğer birçok kurumu gibi, 1917'de kesintiye uğramıştır: 23 Aralık 1917 tarihli Halk Komiserleri Kararnamesi ile ülkede menkul kıymetlerle tüm işlemler yasaklanmıştır. Millileştirme sürecinde anonim şirketler ortadan kalkmıştır. Kurumsal menkul kıymetler de ekonomik tirajdan çekilmiştir. İç ve dış devlet kredilerin tahvilleri iptal edilmiştir. (Grigoryev, 2009)

Genel olarak, Rus menkul kıymetler piyasası modern tarihini dört aşamaya ayırabiliriz.

Birinci aşamada (1990-1992) menkul kıymet piyasa gelişimi için önkoşullar; menkul kıymet borsaları ve emtia borsaları ortaya çıktı.

İkinci aşamada (1993'ten beri), menkul kıymet piyasası "özelleştirme çekleri piyasası" olarak bulunmaktaydı. Ayrıca bu aşamada, özelleştirme çeklerine ek olarak, o dönemde oluşan yüksek enflasyon, yoksulluk nedeni ile ilgili reklamların etkisi altında kalan nüfus tarafından çeşitli sahte menkul kıymetlerin aktif olarak satın alınması durumu ortaya çıkmıştır.

Üçüncü aşamada (1994-1996), ülkedeki anonim şirket hisselerinin dolaşımının başlaması ve kurumsal menkul kıymetler piyasasının ortaya çıkması ile ilgilidir. Bu dönemin karakteristik özelliği, ihraççıların yasal kısıtlamaları aşma ve menkul kıymetler piyasasının klasik finansal araçlarına ilişkin devlet düzenlemelerinden kaçınma arzusunu yansıtan döviz senetlerinin yaygın kullanımıdır. Bu dönemde, bu piyasadaki profesyonel katılımcıların faaliyetlerini düzenlemek ve denetlemek için bir sistem ile bunlar hakkında bilgi toplamak ve açıklamak için herhangi bir sistem bulunmamaktaydı.

Menkul kıymetler piyasasının bu güne kadar devam eden dördüncü aşamasından bahsedersek, en önemli özelliği borsa medeni gelişimi için yolları belirleyen modern mevzuatın oluşturulmasıdır. 1996 yılının başında, Rusya Federasyonu Medeni Kanunu'nun bir ve ikinci bendinin yanı sıra "Anonim Şirketler Hakkında" Federal Yasası kabul edildi ve yürürlüğe girdi. Hükümet tarafından bu konudaki düzenleyici çerçevenin hızlı bir şekilde gelişmesine katkıda bulunan bir dizi düzenleyici kararname yayınlandı. Rusya borsasının geliştirilmesinde en önemli adım, menkul kıymetlerin yerine geçen maddelerin dolaşımını kesen, "ihraç olan menkul kıymet" kavramını tanımlayan ve menkul kıymetler piyasasında toplu işlemlere konu olan bu menkul kıymetleri için şartlar getiren Federal Menkul Kıymetler Piyasası Kanunu'nun kabul edilmesiydi. Rusya menkul kıymetler piyasasının tarihinin tüm aşamalarında özellikle devlet menkul kıymetler piyasası işlem hacmi olarak lider konumdaydı.

Genel olarak, Rusya Federasyonu'nda, ticari bankaların, borsaların ve diğer finansal kurumların eşit haklara sahip olduğu karma, çok merkezli bir menkul kıymetler piyasası modeli geliştirilmiştir. Bu model, menkul kıymetlerle yapılan operasyonlarda (özellikle ticari bankalar için) ciddi kısıtlamaların olduğu Amerika ve Avrupa modellerinden farklıdır.

Rusya, sermaye piyasasının gelişiminde çoktan yol kat etti. Bazı pozisyonlar için Rusya, dünyanın en gelişmiş finansal piyasalarıyla benzerlik göstermektedir. Şöyle ki; 1) hisseleri piyasada işlem gören çok sayıda gerçek işleyen şirket bulunmaktadır; 2) piyasada faaliyet gösteren önemli sayıda finansal kurum vardır; 3) halkın menkul kıymetlere eğilimi; 4) iç pazarın açıklığı; 5) piyasada işlem gören çeşitli enstrümanlar ve geliştirilmesinde yer alan entelektüel kaynakların yoğunluğu.

1 Ocak 2014'ten bu yana, Rusya mevzuatı borsaları menkul kıymet, ticari ve emtia borsalarına bölünmesini öngörmemektedir; "borsa" terimi yukarıdaki türlerin tümünü belirtmek için kullanılır. Faaliyetleri "Organize İhaleler Hakkında" (21.11.2011 N 325-F3 Federal Yasası'nın 29 uncu maddesinin 6. fıkrası "Organize İhaleler Hakkında") ve diğer yasal düzenlemeler ile düzenlenmektedir.

Günümüzde Rusya'da 10 borsa bulunmaktadır. Bununla birlikte, menkul kıymetler ile gerçek işlemler sadece 3 borsada gerçekleşmektedir:

- Moskova Borsası- Rusya'nın en büyük borsası
- St. Petersburg Döviz Alım Satım (SPEX)
- St. Petersburg Borsası

3.2. Türkiye Borsası

Osmanlı İmparatorluğu'nda, 1864 yılında Galata bankerlerinin kurduğu bir dernek ile önce Havyar Han'da başlayan sermaye piyasası faaliyetleri, ancak resmi olarak 1873 -1874 yıllarında kurularak "Dersaadet Tahvilat Borsası" adını almıştır. Ayrıca, 23 Ağustos 1923 tarihindeki ek tüzük yürürlüğe konuluncaya kadar borsa üyeleri arasındaki yabancı uyruklular önemli çoğunluğu oluşturmuşlardır. Bu tarihten sonra asil ve fahri olarak ikiye ayrılan borsa mensuplarının asil üyelerinin Türk uyruklu olması yönünde koşul getirilmiştir. Bu tüzükle beraber daha sonra birçok ek kararnameler yürürlüğe konulmuştur. Bunlar, Cumhuriyet Hükümeti'nin borsa konusuna verdiği öneme ölçü sayılabilecek belgelerdendir (Borsa Rehberi, 1992: 29-30).

Türkiye'de 1981 yılı Temmuz ayında yayınlanan 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu ile sermaye piyasası yeniden düzenlenirken, Menkul Değerler Borsası'na yeni bir şekil ve içerik verilmek istenmiş ve 1929 tarih ve 1447 sayılı Menkul Değerler ve Kambiyo Borsaları Kanunu yürürlükten kaldırılmış, bunun yerine 6.10.1983 gün ve KHK/91 sayılı Menkul Değerler Borsaları Hakkında Kanun Hükmünde Kararname getirilmiştir. KHK/91 yayımı tarihinden bir yıl sonra, 6 Ekim 1984 tarihinde "Menkul Değerler Borsalarının Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik" yayınlanmıştır. (Aytekin,2018) Türkiye'nin ilk ve tek organize menkul kıymetler borsası olan İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) 26 Aralık 1985 tarihinde faaliyete başlamış olup 5 Nisan 2013 tarihinden itibaren Borsa İstanbul olarak faaliyet göstermektedir. İMKB 100 endeksi de aynı şekilde BİST 100 adını almıştır. (Şahin ve Sümer, 2014)

3.3. Kırgızistan'da Menkul Kıymet Borsasının Gelişimi

Sovyet Sistemi içerisinde tarımsal üretime yoğunlaşan Kırgızistan merkezi yönetimden sağladığı transfer sayesinde sürekli büyüyebiliyor ve finansal sıkıntılar yaşamıyordu. 1991 yılında bağımsızlığını ilan etmesi ile birlikte finansal destekler ve transferler kesilmiş olduğundan hem coğrafi hem de ekonomik kapalılık durumu ülkeyi sıkıntıya sokmuştur. Böylece Kırgızistan Sovyet kökenli sistemi terk ederek piyasa ekonomisini kabul ederek geçiş dönemini başlatmıştır. (Gökten vd.,2008)

Borsa ticari faaliyetlerin en önemli göstergesidir. KSE Endeksini hesaplama yöntemi de uluslararası standartlara uygundur ve S&P'nin bir ikamesidir. Göstergenin hesaplanması için kabul edilen temel değer 100'dür. Endeks, borsada işlem gören şirketlerin hisselerinin piyasa fiyatlarına göre hesaplanmaktadır.

Kırgızistan'da şu anda Kapalı Anonim Şirketi Kırgız Menkul Kıymetler Borsası'nın kotasyon listesi üç kategoriden oluşmaktadır:

- En yüksek kategori olan "IL" kategorisi (Uluslararası Liste);
- En yüksek kategorinin bir altı olan "BC" kategorisi (BlueChips);
- Üçüncü kategori olan "SU" kategorisi (Başlangıç).

Halihazırda borsada kote olan 27 firma vardır. Bunlardan 24'ü "BC" kategorisinde ve 3'ü "SU" kategorisindedirler.

4-Yöntem

4.1. Çalışmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın amacı; Kırgızistan Menkul Kıymet Borsasının tarihsel gelişiminin incelenerek gelişmekte olan ülkeler bazında, tarihsel ve kültürel ortaklığı bulunan aynı zamanda yakın ilişkide bulunduğu Rusya ve Türkiye'nin merkezi Menkul Kıymet Borsalarının gelişim durumlarını göz önüne alarak karşılaştırmalı analiz gerçekleştirmek ve Kırgızistan Menkul Kıymet Borsasının gelişme potansiyelini belirlemektir.

Kırgızistan'da Menkul Kıymet Borsası hakkında oldukça az çalışma bulunmaktadır. Bu çalışma ile Kırgızistan literatürüne önemli bir katkıda bulunulacağı düşünülmektedir. Bunun yanında bu çalışma sayesinde Kırgızistan Borsasının bilinirliğinin artmasına katkıda bulunulacak ayrıca gelişim potansiyeli ortaya çıkarılması hedeflenmektedir.

4.2. Çalışmanın Kapsam ve Kısıtı

Çalışmanın kapsamını, Kırgızistan (Kırgız Menkul Kıymet Borsası), Rusya (Moskova Borsası) ve Türkiye'nin (İstanbul Borsa) oluşturmaktadır. Borsalarının tarihsel gelişimini göz önüne alarak 2015-2019 yılları arasında faaliyet göstergelerini incelenmiş olup bu aynı zamanda çalışmamızın kısıtını oluşturmaktadır.

4.3. Çalışmanın Yöntemi

Araştırma kapsamında ele alınan ülkelerin (Kırgızistan, Rusya ve Türkiye) resmi sitelerinden elde edilen 2015-2019 yılları arasındaki Borsa faaliyetleri(yıllık işlem hacmi ve kote olma şartları) İçerik Analizi Yöntemi ile incelenmiştir.

4.4. Bulgular

Menkul Kıymet Borsaları, kotasyon iznini minimum özelliklerini taşıyan şirketlere vermektedir. Bunlar şirketin finansal faaliyet göstergeleri ve sermaye yapısı gibi kriterleri içermektedir. (Glavina, 2014) Kotasyon şartları menkul kıymet piyasasının kaliteli ve verimli çalışmasını sağlamaktadır. Ayrıca bu şekil şartların kullanılması menkul kıymet borsasının ve kote olan şirketin imajını göstermektedir.

Kırgızistan, Türkiye ve Rusya borsalarının kote olma şartlarını Tablo-1 de gösterilmiştir. Tablo-1'e göre şirketlerin bu borsalarda işlem yapabilme şartları; piyasadaki faaliyet süresi, gelir ve kar durumu, halka arz edilen payların piyasa değeri, Fiili Dolaşımdaki Hisse Pay Oranları, Borsa tarafından alınan Kotasyon Ücreti, Yıllık Ödeme ve Finansal Raporlama ve Denetim Standartları karşılaştırmaları yapılmıştır.

Tablo1. Borsalara Kote Olmanın Genel Şartları.

Koşullar	**Kırgız Menkul Kıymet Borsası**	**Moskova Borsası**	**Borsa İstanbul**
Piyasadaki faaliyet süresi	En az 3 yıl	En az 3 yıl	En az 3 yıl
Gelir ve kar	İhraççının son finansal rapor yılında veya toplam son 3 yıl için en az başabaş olması gerek, fakat yabancı ihraççı için son 3 yılda her bir yıl için finansal raporların en az başabaş olmalıdır.	İhraççının son 3 yılın 2 yılı için en az başabaş olması gerekir.	Son 2 takvim yılı içerisinde belirli bir aktif büyüklüğe ve finansal raporlarında kara ulaşmış olması gereklidir.
Halka arz edilen payların piyasa değeri	"IL" kategori için 5.223.296 USD "BC" kategori için 1.305.824 USD "SU" kategori için 130.582 USD	İlk (Yüksek) Düzey: Standart hisseler için 40.983.606 USD İmtiyazlı hisse senetleri 13.661.202 USD İkinci (Orta) Düzey: Standart hisseler için 13.661.202 USD İmtiyazlı hisse senetleri 6.830.601 USD Üçüncü (Düşük) Düzey: 6.830.601 USD	Yıldız Pazar Grubu 144.508.670 USD Yıldız Pazar Grubu 2 için 21.676.300 USD Ana Pazar Grubu 4.335.260 USD

Halka arz edilen payların nominal değerinin sermayeye asgari oranı	-	En az % 10	"Yıldız Pazar Grubu 1" için bulunmamaktadır "Yıldız Pazar Grubu 2" için % 10 "Ana Pazar Grubu 1" için % 20
En son finansal tablolardaki Özsermaye / sermaye oranı	En az 1 olmalıdır.	-	"Yıldız Pazar Grubu 1" için 0,70 den büyük "Yıldız Pazar Grubu 2" için 1 den büyük "Ana Pazar Grubu 1" için 1,25 ten büyük
Borsa tarafından alınan Kotasyon Ücreti	En az 2500 som (33 USD)	50 000—260 000 Ruble (683 USD- 3552 USD)	3.090 TL - 12475 TL (447 USD-1803 USD)

17.05.2020 Tarihi İtibari ile Amerikan Doları- merkez banka kuru 6,92 tl, 76,58 som, 73,20 ruble olarak belirlenmiş ve hesaplamalar USD olarak yapılmıştır.

Tablo1 incelendiğinde, Borsalara kote olmak isteyen işletmelerin Piyasadaki faaliyet sürelerine bakıldığında; ele alınan üç borsada da işlem yapabilmek için 3 yıl faaliyette olmak gereklidir. Borsada işlem yapmak isteyen kurumların; KSE de hisse senedi ihraç etmek isteyen ulusal kurumlar için, son finansal rapor yılında veya toplam son 3 yıl içerisinde kar ve zarar durumunun en azından başabaş olması istenmektedir. Ayrıca yabancı ihraççı için son 3 faaliyet yılı içerisinde finansal raporlarında her bir yıl için en azından başabaş olması gerekmektedir. Kırgızistan'ın ulusal ve yabancı ihraççılar için ayrı şartlar konulmakta olduğu görülmektedir. Moskova Borsasında (MOEX) ihraççılar için; son 3 faaliyet yılının 2 yılı içinde finansal raporlarında kar-zarar durumunun en azından başabaş olma şartı aranmaktadır. İstanbul Borsa (BİST) te ihraç işlemleri gerçekleştirmek isteyen ihraççılar için; son 2 takvim faaliyet yılı içerisinde belli bir aktif büyüklüğe sahip olunmak temel şartı ile ayrıca bu 2 takvim yılında finansal raporlarında kara ulaşmış olduğu görülmesi gereklidir.

Bir diğer kotasyon "Halka arz edilen payların piyasa değeri" şartıdır. KSE de; 3 kategoriye göre piyasa değerleri verilmektedir. Bunlar ; "IL" kategorisi için 5.223.296 USD, "BC" kategorisi 1.305.824 USD , "SU" kategorisi için ise 130.582 USD piyasa değerleri belirlenmiştir. MOEX Borsasında da 3 kategori olarak belirlenen piyasa değeri; İlk (yüksek) düzey: standart hisseler için 40.983.606 USD, imtiyazlı hisse senetleri 13.661.202 USD; ikinci (orta) düzey: standart hisseler için 13.661.202 USD imtiyazlı hisse senetleri 6.830.601 USD olmakla birlikte son olarak üçüncü (düşük) düzeyde ise; 6.830.601 USD olarak belirlenmiştir. MOEX piyasasında birinci ve ikinci düzeylerde; imtiyazlı ve standart olarak ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Son olarak BİST te de 3 sınıfa ayrılarak belirlenen piyasa değerleri vardır. Bunlar; "yıldız pazar grubu 1" için 144.508.670 USD, "yıldız pazar grubu 2" için 21.676.300 USD ve sonuncusu olan "ana pazar grubu 1" için 4.335.260 USD olma şartı istenmektedir.

Halka arz edilen payların nominal değerinin sermayeye asgari oranı kotasyon şartı olarak KSE için bulunmamaktadır. MOEX te bu oran en az % 10 olmalı iken BİST te 3 grup için de ayrı ayrı oranlar verilmiştir. Bunlar ; "yıldız pazar grubu 1" için bulunmamakta olup, "yıldız pazar grubu 2" için % 10 ve "ana pazar grubu 1" için % 20 olarak belirlenmiştir.

Kotasyon şartlarından beşincisi; en son finansal tablolardaki Özsermaye / sermaye oranı KSE için en az "1" olmalı iken MOEX için böyle bir değere rastlanmamıştır. BİST te ise "yıldız pazar grubu 1" için 0,70 den büyük, "yıldız pazar grubu 2" için 1 den büyük, "ana pazar grubu 1" için 1,25 ten büyük olma şartlarının sağlanması gereklidir.

Altıncı kote olma şartı; borsa tarafından alınan kotasyon ücreti bu fiyatlar tablo-1 de her ülkenin kendi para cinsinden yer almaktadır. Fakat aradaki farkların net olarak ortaya çıkması için bugünkü kur değerleri ile hesaplanmıştır. KSE için kotasyon ücreti 33 USD olarak belirlenirken, MOEX için, 683 USD ile 3.552 USD arasında değişebilmektedir. BİST için kotasyon ücreti 447 USD ile 1.803 USD arasında değişmektedir. Bu verilerden de anlaşılacağı üzere; KSE kotasyon ücreti diğer borsa kotasyon ücretlerine göre oldukça düşük belirlenmiştir. BİST kotasyon ücreti de MOEX ücret aralığına göre daha uygun olduğu anlaşılmaktadır.

Kotede kalabilmek için yıllık yapılması gereken ödemeler; KSE için 326 USD, MOEX için 1.639 USD ve BİST için 165 USD ile 180.635 USD arasında değişmektedir. Ayrıca denetim standardı bakımından 3 ülkenin borsa kote şartında da "Uluslararası Finansal Raporlama Standartları" nın kullanılmasını şart koşarken Rusya Borsasında (MOEX) ek olarak "Rusya Muhasebe Standartları'nın da kullanılma şartı aranmaktadır.

Borsalara kote olan şirketler ulusla ve uluslararası nitelikleri açısından incelendiğinde, Moskova Borsasına kote olan 3011 ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluş yer almaktadır ve bunların büyük çoğunluğunun ulusal olduğu tespit edilmiştir. Aynı durumun Türkiye için de geçerlidir. Türkiye'de İstanbul Borsaya kote olan çoğunluğunun ulusal şirketlerin oluşturduğu 492 şirket bulunmaktadır. Kırgızistan Menkul Kıymet Borsasına kote olan 27 şirket bulunmaktadır. Üst kategori olan "IL" (International Listing)de işlem gören şirket bulunmamaktadır. Özellikle "BC" (BlueCips) ve "SU" (StartUp) kategorilerinde işlem yapılmaktadır.

Görüldüğü üzere genel olarak, 3 ülke borsasında da ulusal şirketler işlem görmektedir. Bunun sebebi tüm yerel yatırımcılar ulusal şirketlerin ürünlerine aşinadır; yabancı bir pazarda ayrıca kendi şirketini ve ürünlerini tanıtması gerekecektir.

Genel olarak borsalara kote olma açısından, Kırgız Menkul Kıymet Borsası, Moskova Borsası ve İstanbul Borsadaki kote olma şartlarında önemli bir farklılık tespit edilememiştir.

Tablo2. Borsaların 2015-2019 Yılları Arasındaki İşlem Hacimleri Karşılaştırma Tablosu.

Borsa Adı	Menkul Kıymet İşlem Türü		2015 (USD)	2016 (USD)	2017 (USD)	2018 (USD)	2019 (USD)
Kırgız Menkul Kıymet Borsası(KSE)	Hisse Senedi ve Pay Piyasası		52 812	144 003	67 467	54 428	87 219
Moskova Borsası (MOEX)	Hisse Senedi ve Pay Piyasası		128 951 701	152 959 604	159 461 806	155 894 631	201 017 771
	Tahvil Piyasası		153 114 709	240 989 283	455 347 222	429 552 325	455 880 452
İstanbul Borsası(BİST)	Hisse Senedi ve Pay Piyasası		351 326 712 329	287 128 045 326	387 335 356 201	376 804 536 862	425 233 613 445
	Borçlanma Araçları		3 516 157 534 247	3 220 028 328 612	1 204 949 076 517	841 267 674 858	2 715 346 218 487
	Vadeli İşlem Opsiyon Piyasası	Vadeli İşlem	194 330 887 007	164 346 579 164	218 788 337 666	237 957 790 149	241 227 370 090
		Opsiyon	2 588 940 229	7 671 877 266	10 172 394 334	5 345 425 955	3 702 831 066

Tablodaki veriler KSE, MOEX ve BİST resmi sitelerinden alınarak, 2015-2019 yılları arasındaki işlem hacimleri verileri kullanılarak tarafımdan oluşturulmuştur. Bu veriler ülkelerin resmi sitelerinden alınarak işlem hacimleri tutarları ulusal para cinsinden o yılki yılsonu USD kuruna göre hesaplanmıştır.

Tablo-2'de, üç ülke borsalarının 2015-2019 yılları arasındaki borsa işlem hacimleri karşılaştırılmalı olarak analiz edilmiştir. borsa işlem hacimleri, ülkelerin piyasayı ne kadar aktif veya pasif kullandığını, borsaların gelişmişlik seviyeleri ve gelişme potansiyeli konusunda önemli bir göstergedir.

Tablo-2 de yer alan veriler, üç borsada yıllık işlem hacimleri dolar cinsinden hesaplanarak oluşturulmuştur. Kırgız Menkul Kıymet Borsasının ele alınan diğer borsalardaki işlem hacimlerine oranla oldukça düşük seyretmektedir.

Rusya'nın merkezi borsası olan MOEX`e baktığımızda işlem hacmi KSE den fazla ve BİST ten daha düşüktür. İşlem hacminin KSE`den büyük olması borsaya kote olan şirket sayısının, menkul kıymet araçlarının ve dolayısıyla yatırımcıların çok daha fazla olmasından kaynaklıdır. İşlem hacminin BİST`e göre daha düşük olması; menkul kıymet piyasasında (Hisse Senedi ve Pay Piyasası ve Tahvil Piyasası) BİST`e göre daha az menkul kıymet araçlarının olması ve genellikle ilk halka arzı sadece yabancı şirketler ile rekabet edebilecek çok büyük şirketlerin yapmalarıdır. Ve piyasadaki yatırımcılar büyük şirketlerin hisselerini almaya meyillidir. Rusya'da şirketler ilk halka arzı genellikle asıl amacı olan ek sermaye sağlamak için değil parayı yurt dışındaki sermaye piyasalarına aktarmak, hissedar yapısını değiştirmek vs. amaçlar için kullanmaktadırlar. Ayrıca yabancı yatırımcıların çoğu Rusya şirketlerinin hisselerini almak istediklerinde Londra Borsası gibi yabancı borsaları kullanmayı tercih etmektedirler.

Türkiye borsası BİST'e baktığımızda; tarihsel geçmişinde organize olmayan piyasalarda (Tahtakale Piyasası) bile oldukça aktif olma potansiyeline sahiptir. Bundan dolayıdır ki yıllara göre işlem hacmi ele alınan diğer borsalardaki işlem hacmine oranla yüksek seyretmektedir. Finansal enstrümanlarının gelişmiş olması, gelişmiş ülkelerde uygulanan "gelişen piyasalar borsası" stratejisini uygulaması kotasyon kolaylığı sağlama çabaları da işlem hacmini ayrıca etkilemektedir. BİST te işlem hacminin yüksek olma sebebi; işlem gören menkul kıymetlerin ele alınan borsalara göre oldukça çeşitli olmasıdır. Hisse ve pay piyasanın dışında çeşitli menkul kıymet araçlarını içeren borçlanma araçları piyasası, vadeli ve opsiyon piyasaları bulunmaktadır.

5. Sonuç ve Öneriler

Borsalar, her ülke ekonomisi için son derece önemli bir rol oynar. Küreselleşme ve rekabetin çok yoğun olarak yaşandığı günümüzde, Borsalar daha önemli hale gelmişlerdir. Gelişmekte olan ekonomilerde işletmelerin ucuz finansmana erişimini sağlamada ve faaliyet gösterdiği sektörde rekabet üstünlüğü elde etmesinde yine borsalar önemli bir rol oynar.

Bu çalışmanın amacı; Kırgızistan Menkul Kıymet Borsasının tarihsel gelişiminin incelenerek gelişmekte olan ülkeler bazında, tarihsel ve kültürel ortaklığı bulunan aynı zamanda yakın ilişkide bulunduğu Rusya ve Türkiye'nin merkezi Menkul Kıymet Borsalarının gelişim durumlarını göz önüne alarak karşılaştırmalı analiz gerçekleştirmek ve Kırgızistan Menkul Kıymet Borsasının gelişme potansiyelini belirlemektir.

Kırgızistan'da Menkul Kıymet Borsası hakkında oldukça az çalışma bulunmaktadır. Bu çalışma ile Kırgızistan literatürüne önemli bir katkıda bulunulacağı düşünülmektedir. Bunun yanında bu çalışma sayesinde Kırgızistan Borsasının bilinirliğinin artmasına katkıda bulunulacak ayrıca gelişim potansiyeli ortaya çıkarılması hedeflenmektedir.

Borsaya kote olma şartları incelendiğinde, üç ayrı ülkenin borsasındaki kote şartları birbirine benzer olmakla birlikte, işlem hacimlerinin karşılaştırılmasına bakıldığında Borsa İstanbul'un işlem hacminin 2015-2019 yılları arasında ele alınan diğer borsalara bakarak daha yüksek olduğu anlaşılmıştır. Bunun sebebinin Türkiye'nin borsa tarihinin daha köklü olması ve Pazar çekiciliğini sağlamak amacıyla geliştirilen menkul kıymet araçlarının çeşitli olması olarak değerlendirilmiştir.

Rusya'da ise Kırgız Menkul Kıymet Borsasına göre işlem hacmi daha yüksek ve BİST e göre işlem hacmi düşük olduğu tespit edilmiştir. Rusya borsasının, Kırgız Menkul Kıymetler Borsasına göre işlem hacminin yüksek olma sebebinin borsaya kote olan kurum ve kuruluş sayısının fazla olması ve finansal araçlarının Kırgız Menkul Kıymet Borsasında kullanılan araçlara göre daha fazla çeşitliliğin olmasıdır. Ayrıca tarihsel olarak Sovyet zamanından sonra gelişen borsa piyasası olduğu unutulmamalıdır.

Üç borsanın karşılaştırma sonucu elde edilen veriler ışığında ve borsaların gelişim tarihleri göz önüne alındığında Kırgız Menkul Kıymet Borsasının, gerek işlem hacmi ve gerekse kote olan şirket sayısı düşünüldüğünde Türkiye ve Rusya borsalarına kıyasla daha az geliştiği tespit edilmiştir. Bunun sebebi, Kırgız Menkul Kıymet Borsasının yatırımcılar için az çekici olması ve/veya borsada ihraç faaliyeti için teşvik politikalarının uygulamada yetersiz olması olarak değerlendirildi.. Bu durum borsanın kote olan şirketler için sağladığı imkanlar sayesinde değişebilir. Bunun için Borsanın, altyapısını ve hizmet kalitesini geliştirmesi, yeni menkul kıymet araçlarını kullanması, kote olma şartlarının kolaylaştırması, yabancı yatırımcıları çekmesi ve gerek ulusal ve gerek ise uluslararası müşteriler için yasal güvence sağlaması gibi koşulları sağlaması gereklidir. Çünkü Borsanın bilinirliği ve hızlı gelişimi, hem Borsayı hem de Ülkeyi yeni yatırımcılar açısından daha da çekici hale getirmektedir.

Bundan sonraki çalışmalar, borsalarda işlem gören şirketlerin finansal performansları çeşitli ekonometrik modeller uygulanarak analiz edilmesi ve Orta Asya ve Kırgızistan'a ilgi duyan yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin tez çalışmalarında yer verilmesi literatüre önemli katkı sunacaktır.

Kaynakça

Aytekin, G. K. Türkiye'de Sermaye Piyasaları ve Borsaların Gelişim Süreci. Uluslararası Beşerî Bilimler ve Eğitim Dergisi,4(9), 150-176.

Bayramoğlu, M. F., & Başarır, Ö. G. D. Ç. (2016). Borsa İstanbul'da İşlem Gören Sigorta Şirketlerinin Karşılaştırmalı Finansal Performans Analizi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 16(4), 135-144.

Borsa İstanbul (BİST), 10 Mayıs 2020 tarihinde, https://www.borsaistanbul.com/ana-sayfa sitesinden ulaşılmıştır.

Çakar, R., Özkan, O., & Karaca, S. S. Borsa İstanbulda Yatırımcılar ve Türev Piyasa Oyuncuları İçin Optimum Endeks Portföyleri Modellemesi. Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi, (62), 440-458.

Demir, Y., Öztürk, E., & Albeni, M. (2007). Türkiye'de finansal piyasalar ile ekonomik büyüme ilişkisi. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi,2007(2), 438-455.

Doğan, B. B. (2010). Ticaret Borsacılığının Dünyada ve Türkiye'deki Gelişim Süreçlerine Genel Bir Bakış. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 24(1), 43-61.

Ersoy, E. (2011). Türkiye'de ve Dünyada Organize Türev Piyasaların Gelişimi. Muhasebe ve Finansman Dergisi, (51), 63-80.

Fındık, D., & Ocak, M. (2015). Türkiye'de Maddi Olmayan Varlıkların Sınıflandırılması: Borsa İstanbul'a (BIST) İlişkin Dönemsel Bir Analiz. Journal of Accounting & Finance, (68).

Ganiyev, J. (2016). Kırgızistan ve Kazakistan'da Dış Ticaret, Döviz Kuru ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki. Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi,5(3), 89-101.

Golovnin, M.Yu. (2009). EurAsEC ülkelerinde borsa altyapısının ortak gelişimi için beklentiler. Avrasya Ekonomik Bütünleşmesi, (1).

Gökten, S., Pınar, O. K. A. N., Emine, Ö. N. E. R., & Aypek, N. (2008). Tasarruf ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkide Finansal Sistemin Rolü-Kırgızistan Örneği.Sosyoekonomi,7(7).

Gönen, S., & Yıldırım, F. (2019). Bağımsız Denetimde Kanıt ve BİST Uygulaması. Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi,8(1), 1085-1097.

Grigoryev D. V. (2009). История развития рынка ценных бумаг в России.Российский юридический журнал, (5), 241-244.

Gümüş, U., Öziç, H. C., & Çıbık, E. BİST'de İşlem Gören Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı İşletmelerinin Finansal Performanslarının ÇKKV Yöntemleri ile Karşılaştırılması. MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, 9(1), 90-100.

Güngör, B., & Yılmaz, Ö. (2008). Finansal piyasalardaki gelişmelerin iktisadi büyüme üzerine etkileri: Türkiye için bir VAR modeli. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,22(1), 173-193.

Karcıoğlu, R., Yalçın, S., & Gültekin, Ö. F. Sezgisel Bulanık Mantık ve Entropi Tabanlı Çok Kriterli Karar Verme Yöntemiyle Finansal Performans Analizi: BİST'de İşlem Gören Enerji Şirketleri Üzerine Bir Uygulama. Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi,9(1), 360-372.

Kendirli, S., & Kaya, A. (2016). BIST-Ulaştırma endeksinde yer alan firmaların mali performanslarının ölçülmesi ve TOPSIS yönteminin uygulanması. Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi,5(1), 34-63.

Kırgız Menkul Kıymet Borsası (KSE), 10 Mayıs 2020 tarihinde, http://www.kse.kg/ sitesinden ulaşılmıştır.

Kızıl, C., & Aslan, Ö. Ü. T. Finansal Performansın Rasyo Yöntemiyle Analizi: Borsa İstanbul'da (Bist'de) İşlem Gören Havayolu Şirketleri Üzerine Bir Uygulama.

Köylü, M. K. (2019). Türkiye Kırgızistan Ticari İlişkileri ve Değerlendirilmesi. Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,12(2), 174-192.

Lakhno, Y. V. (2013). Development of the Russian market of synthetic rubber. Studies on Russian Economic Development, 24(5), 433-441.

Mortaş, M., & Şamil, S. Şeffaflığı Arttırmaya Yönelik Mekanizmalar ve Finansal Başarının Şeffaflık Üzerindeki Etkisi: Bıst Xkury'de Bir Araştırma. Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi,9(1), 341-359.

Moskova Borsası (MOEX), 10 Mayıs 2020 tarihinde, https://www.moex.com/ sitesinden ulaşılmıştır.

Muharrem Karslı, '' Sermaye Piyasası ve Menkul Kıymetler'', İstanbul, Ocak.2004; s.221

Pashalieva, M., & Kahriman, H. (2016). Bir Geçiş Ekonomisi Olarak Kırgızistan'da Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Orta Asya Ülkeleri ileKıyaslanması. Journal of Management & Economics,23(1).

Samırkaş, Ö. G. M. C., & Düzakın, H. (2013). İstanbul Menkul KıymetlerBorsasının Avrasya Borsalarıile Entegrasyonu.

Şahin, C., & Sümer, K. K. (2014). Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülke Borsaları ile Türk Borsası Arasındaki Etkileşime Yönelik Bir İnceleme. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,16(2), 315-338.

Tezer, S. S., & Aslan, N. Borsa ve Bankacılıkta Opsiyon İşlemlerinin Gelişim Süreci veUygulamalar. Beykoz Akademi Dergisi,3(2), 1-24.

Toktosunova, Ch. T. (2016). Kırgız Cumhuriyeti Güvenlik Piyasasının Mali Araçları. Gelen ile Ekonomi ve Siyaset Problemler veYenilikler (S 83-93).

Yamaltdinova, A. (2017). Kırgızistan Bankalarının Finansal Performanslarının Topsis Yöntemiyle Değerlendirilmesi. International Review of Economics and Management, 5(2), 68-87.

Yıldırım, H., & Kesebir, M. (2019). Farklı Büyüklükteki Ekonomi ve Finansal Piyasalara Sahip Ülkelere Ait Borsa Endeksleri Arasındaki Nedensellik İlişkisi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,29(1), 249-259.